

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์

ใบลานอีสาน : เรื่องธรรมดาสนโลก

AN ANALYICAL STUDY OF BUDDHIST VIRTUE
FOUND IN BAILAN-ISAN
: THAMMADASONLOK

พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมงคล (คำภีบาล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-364-293-5

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์
ไบลานอีสาน : เรื่องธรรมดาสอนโลก

พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมงคล (คำภีบาล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYICAL STUDY OF BUDDHIST VIRTUE
FOUND IN BAILAN-ISAN
: THAMMADASONLOK

Phrakrusripariyatimongkol Sirimongkhalo (Kamphiban)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอิสาน : เรื่อง ธรรมดาสอนโลก

ผู้วิจัย : พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมงคลโล (คำภีบาล)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระปลัดสมชาย กนฺตสีโล พธ.บ.,M.A.(Phil),M.Phil.Ph.D.

: รศ. อุดม บัวศรี ป.ธ. ๙.,พ.ม. พธ.บ.,M.A.(Phil).

: ดร. ประยูร แสงใส ป.ธ.๔.,พ.ม.,ป.คศ.,พธ.บ.,

P.G.Dip In Journalism,M.A(Ed),Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ไบเบิลอิสานเรื่องธรรมดาสอนโลก โดยวิธีการศึกษาจากเอกสารตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลวิจัยพบว่า วรรณกรรมกับสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกันจนเกือบจะแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะวรรณกรรมจะสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และค่านิยมในอดีตตลอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในสังคมนั้นๆ วรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก มีลักษณะเนื้อหาเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนมุ่งสอนชาวบ้านทั่วไปให้รู้หลักการประพฤติปฏิบัติตน เช่น หลักการครองชีพ หลักความสัมพันธ์ของมนุษย์ หลักการศึกษา และหลักเศรษฐกิจเป็นต้น ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

วรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกเป็นหนังสือประเภทประพันธ์ร้อยกรอง ในสมัยก่อนจะนิยมเขียนเป็นร้อยกรองมากกว่าร้อยแก้ว ซึ่งเป็นการบันทึกเรื่องราวชีวิตที่ผ่านกระบวนการที่ได้ปฏิบัติมาตลอดหลายชั่วอายุคน วรรณกรรมจะเกิดขึ้นตามสภาวะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์เพื่อสนองความต้องการของจิตใจ จะเห็นว่าวรรณกรรมที่เขียนขึ้นนั้นมีได้มุ่งเพียงสุนทรียศาสตร์หรือความไพเราะเท่านั้น แต่วรรณกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงชีวิต

และความเป็นอยู่ของมนุษย์ยุคนั้นๆ อีกด้วย เป็นที่เก็บอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกของมนุษย์

วรรณกรรมอีสานอักษรไทยน้อยเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้เป็นวรรณกรรมอักษรไทยน้อย ฉบับเดียวในสี่สำนวนที่ศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวอีสานอย่างเด่นชัดในเรื่องโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ หลักปฏิบัติตนสำหรับสมาชิกในครอบครัว หลักการดำเนินชีวิต หลักการคบมิตร และหลักการประกอบอาชีพในภาคเกษตร เนื่องจากว่าสังคมอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงเห็นวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลกพูดถึงธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และจารีตประเพณีไว้เป็นจำนวนมาก

คุณธรรมในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกเป็นคุณธรรมที่สอนผ่านกระบวนการสอนด้วย การกล่าวเป็นนิทาน เป็นเรื่องๆ เช่น เรื่องเศรษฐีตกยาก ในเรื่องนี้จะสอนให้คนประพฤติดนอยู่ในศีลธรรมด้วยการควบคุมจิตใจตนเอง เรื่อง พระราชาปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น

จะเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้พูดถึงหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน โดยบางเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับหลักในการดำเนินชีวิต เช่น หลักการประพฤติดน หลักความไม่ประมาท หลักกรรม หลักการทำทาน หลักการทำบุญ หลักการพูด หลักการคบมิตร เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นคติเตือนใจในเชิงสั่งสอน ให้ข้อคิดในการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน และในการดำเนินชีวิตประจำวัน

Thesis Title : AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST VIRTUE
FOUND IN BAILAN-ISAN : THAMMADASONLOK

Researcher : Phrakrusripariyatimongkol Sirimongkhalo (Kamphiban)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory committee

- : Phrapaladsomchai Kantasilo B.A.,M.A.,M.Phil.,Ph.D.
- : Asscociat. Prof. Udom Buasri Pali 7, Dip.in Ed.,B.A.,M.A., (phil)
- : Dr.Prayoon Saengsai Pali 4, Dip.in Ed.,B.A., P.G.Dip in
journalism, M.A. (Ed),Ph.D.

Date of Graduation : May 9, 2005

ABSTRACT

This research propose was to do an analytical study of Buddhist virtue found in Bailan-Isan in the story of Thammadasonlok. The research methodology was from Tipitaka, documentaries of Bailan and concerned research works.

The result of the study found Isan literary work and human social work were close to each other. Because, the literary work have been reflecting the living and value of people in society in the past including local culture of people in the society.

The literary work of Thammadasonlok has the matter of teaching Thai's literary. It focuses on the teaching of general people to know the principles for practicing of people, such as, principle of living, human relationship, educational and economical system etc. in daily life.

Thammadasonlok's literary work is composed in the verse form. Previously, writing style of literary was in the form of poetry more than prose. To record the past events from generation to generation. The literary works used.

The literary work has happened from human life to respond mental need. It seemed, the literary writing was not aesthetic or eloquence only, but, it reflect the life and living of people in that age. It also was place for keeping emotion, thinking, and feeling of man.

Thammadasonlok literature written by a Thai Noi's alphabet out of four which the researcher had studied and it showed the Isan's wisdom prominently on the world view to man.

The principles for practicing of family members, hand book practicing for living, friend's association, agricultural profession, regarding Isan's society is agricultural society. So, Isan's literary works mentioned to the nature, environmental preservation and many customs and cultures.

The virtue in Thammadasonlok's Literary work with teaching method by tale Narration of each story, e.g. the millionaire who became a poor man. This story taught people to follow the moral's law for controlling themselves. The story of a good king who reigned his country with Dhamma Principles etc. It showed that Thammadasonlok literary has given living principles, such as, one's behaviour, carelessness, karma (action law), charity, merit-making, friends association etc.

Those principles can be applied to use for teaching and giving the idea for practicing suitably in daily life.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากความเมตตาช่วยเหลืออย่างดียิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ศึกษาของอนุญาตระบุนามเพื่อแสดงความขอบพระคุณ และขอบคุณ ดังนี้

ดร. พระปลัดสมชาย กนฺตสีโล ได้รับเป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อสังเกตและแก้ไขปรับปรุง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการทำงานวิจัยครั้งนี้ และได้รับความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์อุดม บัวศรี ดร. ประยูร แสงใส กรรมการที่ปรึกษา ทั้งสองท่านได้ให้คำปรึกษาแนะนำ และท้วงติงประเด็นปัญหาหลายประการเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านผู้ให้การประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชา และให้คำปรึกษาแนะนำต่างๆ ที่ก่อประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านฝ่ายศาสนาและปรัชญา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ดร.ประยูร แสงใส ท่านเมตตาให้การช่วยเหลือด้านภาษาอังกฤษ

ขอขอบพระคุณเพื่อนร่วมห้องพุทธศาสตรมหาบัณฑิตรุ่น ๑ ห้องเรียนวิทยาเขตขอนแก่นทุกท่านที่ได้ได้ถามเรื่องราวในการทำวิจัยเรื่อยมา ผู้ศึกษาซาบซึ้งในน้ำใจของพี่เพื่อน และน้อง ร่วมรุ่นทุกท่าน ที่ให้ความห่วงใย

สุดท้าย ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดัน สนับสนุน เป็นกำลังใจ ได้ถามความคืบหน้าและความสำเร็จ ขอภัยที่ไม่ได้ระบุนาม แต่อย่างไรก็ตาม ขอให้ทุกท่านเข้าใจว่า ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นเพราะท่านคนหนึ่งที่ได้เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ในการทำงานวิจัยนี้

พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมฺจฺโค (คำภีบาล)

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ซ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ ประวัติวิวัฒนาการของอักษรที่ใช้ในวรรณกรรมอีสาน	๙
๒.๑ ตัวอักษรที่ใช้จดบันทึกวรรณกรรมอีสาน	๙
๒.๒ ประวัติของอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย	๑๔
๒.๓ สระ พยัญชนะ อักษรธรรมและอักษรไทยน้อย	๑๖
บทที่ ๓ ลักษณะวรรณกรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือ คัมภีร์ไบเบิล อีสาน เรื่องธรรมคาสอนโลก	๓๖
๓.๑ เรื่องย่อวรรณกรรม เรื่องธรรมคาสอนโลก	๓๘
๓.๒ คุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมคาสอนโลก	
๔๒	

๓.๓	การประยุกต์ใช้คุณธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก	
๕๕		
๓.๔	คุณธรรมที่เด่นในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก	๖๖
บทที่ ๔	โลกทัศน์ที่ปรากฏในหนังสือโบราณเรื่องธรรมดาสอนโลก	๗๒
๔.๑	หลักความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์	๗๒
๔.๒	หลักการเมืองการปกครอง	๘๐
๔.๓	หลักการศึกษา	๘๒
๔.๔	หลักเศรษฐกิจและการครองชีพ	๘๔
๔.๕	หลักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๘๘
๔.๖	หลักศีลธรรม	๙๐
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	๙๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๔
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๙๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๙๖
	บรรณานุกรม	๙๗
	ภาคผนวก	๑๐๑
	ประวัติผู้วิจัย	๑๒๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การอ้างอิงในเอกสารปฐมภูมิตามพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ เลขหน้าเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เล่มที่ ๗, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๒๕, ๒๗, ๒๘, ๓๗, โดยใช้อักษรย่อ ตามระดับอ้างอิง เล่ม / ข้อ / หน้า ดังตัวอย่าง ที.ม.(ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐. คือ ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๕๐ หน้า ๕๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.จ. (ไทย) = วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)

ขุ.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)

ขุ.เถร. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
(ภาษาไทย)

ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตรนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาวไทยในภูมิภาคอีสานนั้นส่วนใหญ่เป็นประชากรที่ได้รับวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงแล้วเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ปะปนกับชาวท้องถิ่นอีสานเดิม การอพยพประชากรจากฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเมืองการสงคราม และส่วนน้อยเป็นการอพยพมาตั้งหลักแหล่งหาทำเลทำมาหากินตามความสมัครใจของตนเอง ประชากรที่อพยพมาในสมัยรัตนโกสินทร์นี้จึงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชาวอีสาน

จากการศึกษาทางด้านโบราณคดีในภูมิภาคอีสานของไทยมีอารยธรรมโบราณปรากฏขึ้นซ้อนกันอยู่หลายยุคหลายสมัย ซึ่งบางครั้งก็ขาดตอนไม่พบร่องรอยของการคลี่คลายมาเป็นอารยธรรมสมัยหลัง เริ่มต้นด้วยอารยธรรมบ้านเชียงซึ่งเชื่อกันว่าเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก ในยุคหินใหม่ยุคสัมฤทธิ์ประมาณ ๕,๐๐๐ ปี ล่วงแล้ว^๑

ยุคต่อมาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๖ จากการศึกษาโบราณคดีอันได้แก่ใบเสมา หินทราย เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่อยู่กระจัดกระจายทั่วไปในภาคอีสาน กับศิลาจารึกอักษรอินเดียใต้ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับอักษรที่ใช้ในสมัยราชวงศ์ปัลลวะของอินเดีย และพุทธศิลป์ที่พบในยุคเดียวกันนี้ เราบัญญัติเรียกว่า “ศิลปแบบทวารวดี” ภาษาที่ใช้จารึกนั้นเป็นภาษาสันสกฤต แต่ที่พระพิมพ์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ปรากฏภาษามอญปะปนอยู่ จึงสรุปได้ว่าในช่วงยุคนี้ศาสนาพุทธลัทธิมหายานเข้าสู่ภาคอีสานอย่างมั่นคงแล้ว แต่ไม่อาจจะสรุปว่าชนชาติที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคอีสานยุคนั้นเป็นชนชาติไทย^๒

^๑ ธวัช ปุณณโกทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕).

หน้า. ๒๓.

^๒ อ้างแล้วในเรื่องเดียวกัน. หน้า. ๒๔.

หลายทศวรรษที่ผ่านมา นักประวัติศาสตร์ไทยได้ศึกษาค้นคว้าอยู่ตลอดเวลาว่าชาวไทยมาจากไหนบ้างก็ศึกษาจากแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีการขุดค้นกันมากมายทั่วประเทศ เช่น บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี โนนกทา อำเภอกุเวียง และโนนเมือง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี เขาคา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุโขทัย เมืองศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี และอีกหลายสิบแห่งทั่วประเทศ^๓

ภาษาที่ใช้เขียนกันขณะนั้นจะมีทั้งภาษาขอม ภาษามอญ และภาษาไทยน้อย โดยเฉพาะ “อักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่วิวัฒนาการไปจากอักษรไทยสมัยสุโขทัย ในการศึกษาทางด้านรูปแบบของตัวอักษรและอักษรวิธีและหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ และศิลาจารึกแล้วน่าจะเชื่อได้ว่าคลี่คลายมาจากอักษรไทยสมัยพระเจ้าลิไทย”^๔ อีกอย่างหนึ่ง ภาษาไทยน้อยหรือภาษาอีสาน ที่ชาวไทยกลางเรียกว่า “ภาษาลาว” ปัจจุบันนี้ ลาวเป็นชื่อประเทศซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย แต่คนลาวมิได้อยู่เฉพาะในประเทศลาวเท่านั้นคนลาวก็คือคนไทยน้อยดั้งเดิมที่กระจายกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ เช่น ตอนกลางของจีนตอนเหนือของพม่า เวียดนามและไทย ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลางบางส่วน เฉพาะคนที่พูดภาษาลาวที่อยู่ในประเทศไทยนี้ก็ประมาณ ๓๐ ล้านคน และอยู่ในดินแดนของประเทศต่าง ๆ ที่กล่าวมาซึ่งพูดคุยกันรู้เรื่องอีกนับร้อยล้านคนจริง ๆ แล้วคนไทยภาคกลางก็คือชาวไทยน้อยส่วนหนึ่งที่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานลงมาตั้งอาณาจักรอยู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา^๕

แต่อักษรไทยน้อยนี้ใช้กันอย่างกว้างขวางในกลุ่มคนไทยลุ่มแม่น้ำโขง (ล้านช้างและอีสาน) จากการศึกษาแบบของอักษรไทยน้อย และวิวัฒนาการของอักษรไทย

^๓ ประมวล พิมพ์เสน. ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. (ขอนแก่น. โรงพิมพ์ธรรมชนธ์, ๒๕๔๕). หน้า. ๑.

^๔ ธวัช ปุณณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕). หน้า. ๑๖๙.

^๕ ประมวล พิมพ์เสน. ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. (ขอนแก่น. โรงพิมพ์ธรรมชนธ์, ๒๕๔๕). หน้า. ๕.

น้อยทั้งในอีสานและล้านช้าง พบว่ามีรูปแบบและวิวัฒนาการร่วมกันจึงแสดงให้เห็นว่าทั้งสองแหล่งนี้มีการสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันเสมอมา^๖

ภาษาไทยน้อยจะไม่มีรูปวรรณยุกต์เหมือนกับภาษาไทยกลางในปัจจุบัน แต่ชาวอีสานก็สามารถอ่านออกเสียงวรรณยุกต์ได้คนต่างถิ่นที่พูดภาษาอีสานไม่ได้จึงไม่สามารถอ่านหนังสือภาษาไทยน้อยได้นอกจากว่าจะเป็นผู้ที่สนใจและศึกษาจารึกอย่างจริงจังหรือฟังสำเนียงภาษาอีสานได้ อักษรไทยน้อยจะมีจารึกไว้ในใบลานเป็นส่วนใหญ่จะพบบ้างเล็กน้อยที่จารึกไว้ในใบเสมา การที่จะรู้ว่าเป็นวรรณยุกต์อะไรนั้นต้องดูจากรูปประโยคเขียนเหมือนกันอยู่ในประโยคที่ต่างกัน เสียงของวรรณยุกต์ก็จะต่างกัน ความหมายก็จะแตกต่างกันไป^๗

หนังสือใบลานเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรได้นั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากแรงบันดาลใจในความศรัทธาทางพุทธศาสนาของคนในสังคมอีสาน หากแต่การนำเสนอในเอกสารวิชาการนั้นยังไม่ปรากฏให้เป็นระบบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะได้มีการศึกษา วิเคราะห์ถึงคำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในอักษรภาษาไทยน้อยที่ปรากฏในใบลาน เพื่อเป็นการนำเสนอภูมิปัญญาของคนอีสานในด้านคุณธรรมที่ปรากฏในใบลานตามที่กล่าวมาแล้วอย่างเป็นระบบอันจะเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

๑.๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๒.๑. เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการของภาษาไทยน้อยในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก
- ๒.๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในใบลานอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก

^๖ ธวัช ปุณณโกทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕). หน้า. ๑๗๑.

^๗ ประมวล พิมพ์เสน. ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. (ขอนแก่น. โรงพิมพ์ธรรมจันทร์, ๒๕๔๕). หน้า. ๑๐.

๒.๓. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ตามแนวพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตของคน
อีสาน

๑.๓. คำจำกัดความในการวิจัย

๓.๑. **คุณธรรม** หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณงามความดีอันเป็นหลัก
ควบคุม

ความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันของคนใน
สังคมอีสานอันมีรากฐานมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา
และจารีต

ประเพณีในท้องถิ่น

๓.๒. **ภาษาไทยน้อย** หมายถึง ตัวอักษรที่ใช้จดบันทึกเรื่องราวที่เป็นคดี
โลก เช่น วรรณกรรมนิทาน ตำราวิชาการ หรือบันทึกเรื่องราว
ทั่วไป^๔
ที่คนอีสานนิยมใช้ในขณะนั้น

๓.๓. **คัมภีร์ใบลาน** หมายถึง หนังสือผูก ในสมัยโบราณนำเอาใบลาน
อ่อนมาจารอักษรธรรมอักษรขอม มอญ ไทยน้อยลงในใบลาน
แต่ง

ให้เป็น คาถา เรื่องราวต่าง ๆ โดยการสอดแทรกคติธรรมทางพระ
พุทธศาสนา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น

๓.๔. **อีสาน** หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ พระคิว (ราช
บัณฑิตยสถาน : ๒๔๙๓ : ๑๐๓๓) ทิศตะวันออกเฉียงเหนือไม่ใช่
ชื่อ

ชาติของมนุษย์ใด ๆ เลย แผ่นดินนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง
เหนือ ของประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยทั้งหมด

^๔ ธวัช ปุณณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕).

แต่พลเมืองในแผ่นดินภาคนี้ มีหลายเชื้อชาติ เช่น เชื้อชาตินลาว
เชื้อ
ชาติเขมร เป็นต้น ที่เข้ามาประกอบพาณิชย์ อุตสาหกรรม ธุรกิจ
ต่าง ๆ
รัฐบาลไทยชักชวนให้มาลงทุน หรือ อพยพเข้ามาอยู่เองแต่โบราณกาล

๑.๔. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุดม บัวศรี ได้แสดงทัศนะถึง อีสาน^๙ ไว้ในหนังสือวัฒนธรรมอีสานว่า แม้เราจะมองเห็นสภาพแห้งแล้งอยู่ทั่วไปแม้ในปัจจุบันนี้ก็จริง แต่หลักฐานทางโบราณคดี กลับชี้ให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่า อีสานเคยเป็นแหล่งอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาแล้วกว่า ๕,๐๐๐ ปี และคาดว่า บรรดาวัตถุทางอารยธรรมเหล่านี้ส่วนมากมนุษย์ได้ผลิตขึ้นเอง บนผืนแผ่นดินแห่งนี้ โดยปราศจากอิทธิพลของมนุษย์กลุ่มอื่นใด เป็นการใช้ทรัพยากรที่มี อยู่และผนึกกับสติปัญญาสร้างสรรค์อารยธรรมจนตกเป็นมรดกสืบทอดมาให้เราได้ศึกษา อีสานจึงไม่ใช่สังคมล้าหลังและมีใช้สังคมที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้สำนักแห่งการสร้างสรรค์อดีต อย่างที่เคยกล่าวขานกันไว้อย่างผิด ๆ

ธวัช ปุณโณทก ได้แสดงทัศนะถึงชาวอีสานไว้ในหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่น ว่า ชาวอีสาน (รวมถึงไทยในอาณาจักรล้านช้าง) มีตัวอักษรใช้จดบันทึกเรื่องราวอยู่ ๒ แบบ^{๑๐} คือ อักษรตัวธรรมอย่างหนึ่งและอักษรไทยน้อยอีกอย่างหนึ่ง อักษรทั้งสอง แบบนี้ได้ใช้ควบคู่กันมาแต่โบราณ

อักษรตัวธรรม เป็นอักษรที่มีรูปแบบกลมมนคล้ายอักษรอมฤ หรืออักษร พื้นเมืองภาคเหนือที่เรียกว่า อักษรตัวเมือง หรือ อักษรล้านนาไทย หรือ อักษรยวน

^๙ อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. (ขอนแก่น. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖). หน้า.

^{๑๐} ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕).

(ตัวเอง) ชาวอีสานนิยมใช้อักษรตัวธรรมบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พระอรรถคาถาชาดก และตำราวิชาการที่สำคัญ เป็นต้น หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า อักษรตัวธรรมนั้นใช้เขียนเรื่องราวที่เป็น คดีธรรม

อักษรตัวไทยน้อย เป็นอักษรที่มีรูปคล้ายอักษรไทย และอักษรลาวรวมกัน กล่าวคือ ตัวอักษรส่วนใหญ่เหมือนอักษรไทยปัจจุบัน แตกต่างมีอักษรวิธีบางอย่างต่างกัน และตัวอักษรลาวในปัจจุบันนี้ได้วิวัฒนาการไปจากอักษรไทยน้อยนี้เอง อักษรไทยน้อยนี้ นิยมใช้เขียนเรื่องราวที่เป็นคดีโลก เช่น วรรณกรรมนิทาน ตำราวิชาการ หรือ บันทึกเรื่องราวทั่ว ๆ ไป

ปรีชา พินทอง ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับภาษิตอีสานไว้ในหนังสือภาษิตโบราณอีสานว่า ภาษิตอีสานเป็นคำพูดของวีรบุรุษ บุคคลสำคัญ อีกนัยหนึ่ง ก็คือ รูปภาพของวัฒนธรรมแห่งชาตินั้นเอง ภาษิตโบราณอีสานและภาษิตนั้นมีความหมายลึกซึ้ง บ้างตื้นบ้าง หยาบก็มี ละเอียดก็มี อย่างเช่น กินเข้าโต อย่าโสดความเพิ่น อย่างนี้เป็นต้น ถ้าท่านอ่านไปพบภาษิตที่หยาบ ๆ โปรดได้เข้าใจว่าคนโบราณสอนแบบตาเห็น นอกนั้น ท่านยังจัดภาษิตโบราณอีสานไว้เป็นหมวด ๆ ดังนี้ หมวดกิน ทุกข์ สุข คน การงาน ความไม่ประมาท ความประมาท บุญ บาป การศึกษาและหมวดเบ็ดเตล็ด^{๑๑}

พระครูสุเทพสาร์คุณ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับตัวอักษรไทยอีสานไว้ในหนังสือมรดกไทยอีสานไว้ดังนี้ ภาษา คือ เครื่องบ่งบอกถึงความเป็นชาติ หรือเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน ดังนั้นคนที่พูดหรือเขียนตัวหนังสือด้วยตัวอักษรชนิดเดียวกันจึงมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน” หรือ “เป็นชาติและเผ่าพันธุ์เดียวกัน” ผู้ที่อาศัยในภาคอีสานของประเทศไทยเคยมีตัวอักษรใช้มาก่อน เรียกว่า “อักษรโบราณอีสาน” และปัจจุบันก็มีหลงเหลืออยู่ ทั้งที่เป็น “อักษรศิลาเลข” หรือ “ศิลาจารึก” และ “อักษรจารไว้ในใบลาน” ส่วนมากแล้วอักษรที่จารลงในใบลานนั้นจะเป็นอักษรธรรม และอักษรไทยน้อยที่ปรากฏอยู่ใน “หนังสือผูก” อันเป็นวรรณกรรมอีสานทั้งที่เป็นชาดกและนิทานต่าง ๆ^{๑๒}

^{๑๑} ปรีชา พินทอง, **ผญาภาษิตโบราณอีสาน**, (อุบลราชธานี : ศิริธรรมคอมพิวท์กราฟฟิค, ๒๕๓๔), บัญชีเรื่อง.

^{๑๒} พระครูสุเทพสาร์คุณ, **มรดกไทยอีสาน**, (ขอนแก่น : คลังนันทาธรรม จำกัด, ๒๕๔๔),

พระอริยานุวัตร ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับภาษาไทยน้อยว่า ภาษาไทยน้อยนี้เป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงมีรูปแบบเฉพาะตัว ต่อมาได้พัฒนารูปแบบอักษรประจำกลุ่มคนไทยลุ่มแม่น้ำโขง ในที่สุดรูปสัณฐานต่างไปจากอักษรต้นแบบจึงมีชื่อเรียกว่า **อักษรไทยน้อย**^{๑๓}

พระมหาวัฒน์ วฑฺฒนสุธี ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในยุคล้านนาไทยว่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของล้านนาชนทุกระดับชั้น ซึ่งชาวล้านนาผู้มีภูมิปัญญา ได้น้อมนำเอาคติธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมเรื่องจิตวิญญาณที่ยังคงหลงเหลืออยู่มาสอดแทรกผสมผสานกันโดยใช้ภาษาพื้นเมือง ผ่านสื่อวรรณกรรมทั้ง ๒ ประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ หรือ สุภาษิตล้านนา พร้อมทั้งยกตัวอย่างที่คนรู้เห็นเข้าใจได้ง่าย ๆ ด้วยการแก้ไข และประยุกต์ถ้อยคำให้มีการสัมผัสสอดคล้องกัน^{๑๔}

น.ส.วัฒนา บุรกลีกร ได้กล่าวถึงลักษณะคำไทยที่มาจากภาษามอญว่า ชาวไทยรับถ่ายทอดคำมอญทั้งภาษาพูดและตัวอักษร คำที่รับจากภาษาพูด รูปเสียงจะตรงหรือคล้ายคลึงกับต้นศัพท์ ส่วนคำที่ถ่ายทอดจากตัวอักษร รูปเสียงจะเปลี่ยนแปลงตามหลักอักษรวิธีไทย และเพิ่มเสียงวรรณยุกต์ คำที่นำมาใช้ในภาษาไทย ได้แก่ คำธรรมดาในภาษาทั่วไป ใช้คู่กับคำไทย เป็นคำซ้อน คำประสม และคำในข้อความ ได้แก่ สำนวนไทย ราชศัพท์ และคำในวรรณกรรม^{๑๕}

๑.๕. ขอบเขตของการวิจัย

^{๑๓} พระอริยานุวัตร, อริยานุวัตรศึกษา, (มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๐.

^{๑๔} พระมหาวัฒน์ วฑฺฒนสุธี. วิทยานิพนธ์ คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภาษิตล้านนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕. บทคัดย่อ

^{๑๕} น.ส.วัฒนา บุรกลีกร. รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะคำไทยที่มาจากภาษามอญ. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑. บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยและวิเคราะห์จากเอกสารเป็นหลักโดยศึกษาจาก คัมภีร์ไบเบิลอิสลามในเรื่อง ธรรมดาสอนโลก และศึกษาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และตำราวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖. วิธีการดำเนินการวิจัย

- ๖.๑. ศึกษาวรรณกรรม เรื่อง ธรรมดาสอนโลก
- ๖.๒. ศึกษาที่มาของหลักธรรมในวรรณกรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา
- ๖.๓. วิเคราะห์ คุณธรรมที่ปรากฏและวิธีประยุกต์หลักธรรมของปราชญ์อิสลาม
- ๖.๔. สรุปเรียบเรียงเสนออย่างเป็นระบบ

๑.๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๗.๑. ทำให้ทราบถึงประวัติและวิวัฒนาการของอักษรไทยน้อยที่ปรากฏในไบเบิลอิสลามเรื่อง ธรรมดาสอนโลก
- ๗.๒. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลความเชื่อของคนอิสลามที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก
- ๗.๓. ทราบโลกทัศน์และชีวทัศน์แนวพุทธในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก

บทที่ ๒

ประวัติวิวัฒนาการของอักษรที่ใช้ในวรรณกรรมอีสาน

ชาวไทยในภูมิภาคอีสานส่วนใหญ่เป็นประชากรที่ได้รับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงแล้ว มาตั้งภูมิลำเนาปะปนกับชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นเดิม เมื่อคนหลายกลุ่มมารวมกันเข้าทำให้ วัฒนธรรมของชาวอีสานมีหลากหลาย เพราะว่าเมื่อคนเหล่านี้อพยพมาก็เอาวัฒนธรรมที่ ตนเคยประพฤติปฏิบัติมาด้วย ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้คนในภาคอีสานมีวัฒนธรรมที่ หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมในการเป็นอยู่ วัฒนธรรมในการพูดและเขียนก็มีความ หลากหลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมในการเขียนของคนอีสานในอดีตนั้นได้กลายเป็น วรรณกรรมอีสานในปัจจุบัน ซึ่งวรรณกรรมในการเขียนนั้นจะนิยม แต่งเป็นนิทานพื้นบ้าน ซึ่งแฝงด้วยคติสอนใจ มีคุณธรรมให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น นิทานเรื่องท้าวคำ สอนเป็นนิทานเกี่ยวกับชายที่จะเลือกหญิงเป็นคู่ครอง มีหลักในการเลือกอย่างไร ตัวอย่าง “มาสิบอกให้แจ้ง ในโลกครองหญิง ก่อนเนอ ฯลฯ”

๒.๑ ตัวอักษรที่ใช้จัดบันทึกวรรณกรรมอีสาน

ในด้านภาษาที่ใช้พูดและเขียนก็จะแตกต่างกันไป “ภาษาจึงเป็นลักษณะของ มนุษย์ กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ชาติย่อมมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาษา การที่มนุษย์รู้จักใช้ ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อความหมายซึ่งกันและกันทำให้เกิดพลังอันมหาศาลขึ้นในอาณาจักร แห่งมนุษยชาติ”^๒ ภาษาพูดเป็นการแสดงออกของเจตนา ผ่านทางเสียงที่รวมกันเป็นคำ คำที่รวมกันเป็นประโยชน์ ประโยชน์นั้นก็เป็นการรวมเจตนาเพื่อให้เกิดเป็นความคิดเพื่อการ สื่อสารระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์เป็นต้น ส่วนภาษาเขียนเป็นระบบกำหนด

^๑ วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาฬสินธุ์ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒, หน้า ๑๔๘.

^๒ ศ.ดร.อุดม วโรตม์ลิขิตต์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา, ภาษา : ความรู้เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

สัญลักษณ์แทนความคิด คำพูดที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายต่อกันและกัน โดยเฉพาะภาษาเขียนในยุคนั้นอักษรไทยอีสานที่ปรากฏในดินแดนอีสานมีถึง ๔ อักษร ด้วยกัน

๑. อักษรปัลลวะ หรือ อักษรคฤนท์ หรือ อักษรอินเดียใต้^๓ บางทีก็เรียกว่า อักษรคฤนท์^๔ ใช้ภาษาสันสกฤตจารึกเป็นส่วนใหญ่ แหล่งที่พบอักษรปัลลวะ ได้แก่ ชุมชนโบราณเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ วัดกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กู่แก้ว ตำบลดอนช้าง อำเภอเมืองขอนแก่น และหลักศิลาจารึกบ่ออีคา ฯลฯ

สันนิษฐานว่า เป็นอักษรยุคแรกที่เข้ามาในดินแดนอีสานพบมากตามโบราณสถานที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา เช่น เสาหินขนาดใหญ่ที่ลวดลายแกะสลัก และชาดกเป็นจารึกสั้นๆ ด้วยภาษาสันสกฤต และอาจมีภาษามอญปนอยู่บ้าง ตัวอักษรปัลลวะนี้เข้าสู่ดินแดนอีสานก่อนพุทธศตวรรษที่^๕ ๑๖

การจารึกตัวอักษรแบบปัลลวะ ใช้ภาษาสันสกฤตจารึกเป็นส่วนใหญ่ เรื่องราวกล่าวถึงศาสนาพุทธ แต่ในบางท้องถิ่น เช่น บริเวณปากน้ำมูล อิทธิพลของฮินดูหรือของพราหมณ์เริ่มเข้ามาก่อนและรูปแบบอักษรปัลลวะในบริเวณปากน้ำมูล เริ่มคลี่คลายเป็นอักษรอินเดียกลายก่อนบริเวณอื่น ๆ คือ ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา^๖

ศตวรรษที่ ๑๖ นี้ เป็นรูปแบบอักษรปัลลวะที่มีรูปแบบเดียวกับอักษรที่ค้นพบในดินแดนเอเชียอาคเนย์ยุคแรก ๆ โดยเฉพาะจารึกบ่ออีคา หลักที่ ๑๑๔ และจารึกเสาหินขอม อำเภอปักธงชัย หลักที่ ๑๒๑ และ ๑๒๒ ถ้าเราจะยึดรูปแบบตัวอักษรในการพิจารณาอายุสมัยแล้ว จะเห็นว่ามีอายุเก่ากว่าศักราชที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก^๗

^๓ พระครูสุเทพสาร์คุณและคณะ, **มรดกไทยอีสาน**, (ขอนแก่น, คลังนานาธรรม จำกัด, ๒๕๔๔). หน้า ๓.

^๔ ธวัช ปุณโณทก, **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย..ลาว**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕). หน้า ๒๓.

^๕ พระครูสุเทพสาร์คุณและคณะ, **มรดกไทยอีสาน**, หน้า ๓.

^๖ ธวัช ปุณโณทก, **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย..ลาว**, หน้า ๒๓.

^๗ ข้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๒๕.

อักษรปัลลวะรุ่นต่างๆ

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

จากรูปลักษณะของอักษรนี้ จะเห็นรูปแบบของอักษรปัลลวะได้คลี่คลายไป
เรียกว่า อักษรอินเดียกลาย หรืออักษรขอมโบราณของสมัยพระนคร ซึ่งนักอักษรวิทยา
กำหนดอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ แต่กระนั้นก็ตามรูปแบบของตัวอักษรที่

พบในอีสานหน้านี้ ก็ได้เห็นลักษณะการคลี่คลายจากรูปแบบของอักษรปัลลวะบ้างแล้ว แต่รูปแบบของตัวอักษรยังไม่เด่นชัดนักเราจึงกำหนดเอาไว้เริ่มนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมา ซึ่งจะสัมพันธ์กับรูปแบบของศิลปกรรมขอมสมัยพระนครที่แพร่เข้ามาบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล นั่นคือปราสาทหินต่าง ๆ ศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมแบบขอมเหล่านี้เราบัญญัติเรียกว่า “ศิลปะแบบลพบุรี”^๘

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของตัวอักษรจากปัลลวะมาเป็นอักษรขอมสมัยพระนครนี้ คงค่อยเป็นค่อยไปมานานแล้ว แต่มาปรากฏเด่นชัดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นรูปแบบของตัวอักษรของกลุ่มชนที่สืบทอดวัฒนธรรมเดียวกันต่อ ๆ มา

พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ ได้ปรับปรุงอักษรปัลลวะ เช่นเดียวกับชาวขอมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ได้ปรับปรุงอักษรปัลลวะมาเป็นอักษรขอมโบราณดังกล่าวไว้แล้วในเรื่อง “อักษรภาคเหนือ” รูปแบบของอักษรขอมโบราณและมอญโบราณจึงมีรูปต่างกันไป เพราะต่างท้องที่ต่างวัฒนธรรมต่างก็ปรับปรุงคลี่คลายรูปแบบของตัวอักษรตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ รูปแบบของตัวอักษรจึงมีการคลี่คลายต่างกันไป^๙

๒. อักษรขอมโบราณ หรือ “อักษรอินเดียกลาย” เป็นอักษรที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ในดินแดนอีสานในพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ซึ่งเป็นยุคอิทธิพลขอมสมัยพระนคร^{๑๐}

รูปแบบอักษรขอมสมัยพระนครที่พบในภาคอีสานมีอายุรุ่นแรก ได้แก่ จารึกเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ลงศักราช พ.ศ. ๑๕๑๔ และศิลาจารึกที่สมัยที่ใกล้เคียงกันที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ๒ จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. ๑๕๓๒ ฯลฯ จากการศึกษารูปแบบของตัวอักษรโบราณในภาคอีสานแล้ว เห็นว่ารูปแบบของตัวอักษรได้คลี่คลายมาจากตัวอักษรอินเดียที่ใช้อยู่ในละแวกนี้มาก่อน^{๑๑}

^๘ อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๒๗.

^๙ อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๒๘.

^{๑๐} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๔.

^{๑๑} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๓๐.

รูปแบบอักษรขอมโบราณที่อายุล่าสุดในภาคอีสาน ได้แก่ ศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ - ๑๗๖๒) พบ ๕ หลัก (เนื้อความเดียวกัน กล่าวสรรเสริญพระองค์ที่สร้าง อโรคยาศาลา รักษาโรคภัยราษฎร) แสดงให้เห็นว่าไม่มีการสร้างศาสนสถาน หรือ ศิลาจารึกแบบขอมอีกเลย ในลักษณะดังกล่าวพอจะสันนิษฐานได้ ๒ ประเด็น ประเด็นที่หนึ่ง เมื่อสิ้นอำนาจขอมหัวหน้าชุมชนในท้องถิ่น (เจ้าเมือง) ไม่สร้างศาสนสถานแบบขอม ประเด็นที่สองในภูมิภาคอีสานได้รับผลกระทบจากการเกณฑ์แรงงานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จนไม่สามารถรวมกันเป็นบ้านเป็นเมืองได้อีก คงมีลักษณะเป็นชุมชนเผ่าพันธุ์ เป็นกลุ่มเล็กๆ จึงไม่ได้สืบทอดวัฒนธรรมแบบขอมโบราณต่อมา^{๑๒}

๓. อักษรธรรม เป็นตัวอักษรที่แพร่เข้ามาสู่ดินแดนอีสานสมัยอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นยุคหลังจากที่อิทธิพลของขอมเสื่อมลง และอำนาจการปกครองของขอมก็เสื่อมหมดไป พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา

๔. อักษรไทยน้อย เป็นตัวอักษรที่แพร่เข้ามาสู่ดินแดนอีสานสมัยล้านช้าง พร้อมอักษรธรรม^{๑๓}

อักษรทั้ง ๔ นี้เป็นอักษรที่นิยมใช้ในการจารึกและเขียนวรรณกรรมของชาวอีสานในสมัยนั้น วรรณกรรมอีสานนี้เป็นวรรณกรรมเฉพาะภาคที่คนอีสานสร้างขึ้นมาใช้และอนุรักษ์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง รูปแบบของฉันทลักษณ์จึงเป็นไปตามความนิยมของแต่ละภาค เนื้อหาสาระสำคัญของวรรณกรรมนี้จะมีคตินิยมเกี่ยวกับเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคนชาวอีสานในอดีตส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนา และนิยมในการสร้างหนังสือถวายวัดโดยมีความเชื่อว่าได้านิสงส์ พร้อมในสมัยนั้นวัดเป็นสำนักเรียนของกุลบุตรกุลธิดาของประชาชน

๒.๒ ประวัติของอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย

^{๑๒} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๓๒.

^{๑๓} อ้างแล้วเล่มเดียวกัน. หน้า ๕.

อักษรธรรม เป็นอักษรที่พัฒนามาจากอักษรขอมโบราณที่ชาวลาวล้านช้างนำมาใช้จารึกพระธรรมของพระพุทธศาสนา ตลอดจนจารึกชาติต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา จึงเรียกว่า อักษรธรรม “อักษรตัวธรรมอีสาน มีรูปแบบอักษรยวนในภาคเหนือและได้คลี่คลายมาจากอักษรต้นแบบ (Proto type) ชนิดเดียวกัน นั่นคืออักษรขอมโบราณ ซึ่งพบครั้งแรกใน จังหวัดลำพูน ฉะนั้น ในการอธิบายการพัฒนา รูปแบบของอักษรตัวธรรมอีสาน จึงจำเป็นจะต้องเกี่ยวเนื่องด้วยการพัฒนารูปแบบอักษรยวนในภาคเหนือด้วย”^{๑๔}

อักษรธรรมอีสาน มีลักษณะกลมคล้ายอักษรขอมโบราณ แบบเดียวกับอักษรธรรมเหนือหรือที่ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เรียกว่า หนังสือธรรม ใช้สำหรับบันทึกเฉพาะคดียุติธรรม เชื่อกันว่าเป็นอักษรที่สืบทอดมาจากอักษรธรรมเหนือ มีอักษรวิธคล้ายอักษรขอมซึ่งเข้าใจกันว่า เมื่ออิทธิพลขอมแผ่เข้ามาสู่อีสานได้มีการนำอักษรขอมมาใช้โดยการใช้อักษรสังโยคตามแบบอินเดีย ฉะนั้น ตัวอักษรจึงมีทั้งตัวเต็มและตัวเชิง หรือตัวห้อย หรือตีนเขียนอยู่ได้บรรทัดเพื่อแสดงตัวสะกดบ้างตัวควบกล้ำ หรือตัวตามบ้าง นอกจากนั้นยังมีไม้อังแล่นหรือตัว ง ลดรูป หรือ ง เพื่องเขียนไว้บนพยัญชนะต้นเพื่อแสดงว่าเป็นพยัญชนะต้นเพื่อแสดงว่าเป็นพยัญชนะสะกดที่ตามสระ อู สระ อุ เช่น ด = คน และนอกจากนั้นยังมีตัว ง เพื่องเขียนได้พยัญชนะต้นในกรณีที่เป็นพยัญชนะสะกดของสระอื่น ยังมีไม้กงแสดงสระโอะลดรูป ไม่ชัดแทนไม้หันอากาศ สำหรับกำกับว่าคำนั้นมี ก สะกด หรือกำกับสระ เอ ที่มีตัวสะกดหรือประกอบสระ เอีย ที่เป็นพยางค์เปิด^{๑๕} ข้อให้สังเกตว่า อักษรธรรมอีสานไม่มีวรรณยุกต์ เชื่อกันว่า อักษรธรรมเหนือเข้าสู่ล้านช้างก่อน พ.ศ. ๒๐๓๓ ตามที่ปรากฏในจารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดสี่สะเกด นครเวียงจันทน์ และในสมัยพระโพนสกลราช (พ.ศ. ๒๐๕๙-๒๐๙๑) อาณาจักรล้านช้างได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนอีสาน มีการฟื้นฟูพุทธศาสนากันอย่างเข้มข้น และอักษรธรรมอีสานเข้ามามีส่วนสำคัญในการบันทึกคดียุติธรรมเช่นเดียวกับอักษรขอมที่ใช้ในวัดเพื่อบันทึกคดียุติธรรมในภาคกลาง

^{๑๔} อริยานุวัตรศึกษา, หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร
เชมจारी, (อภิชาติการพิมพ์, มหาสารคาม, ๒๕๓๖). หน้า ๑๗๗.

^{๑๕} ศ.ดร.อุดม วโรตม์ลิขิตต์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา ภาษา : ความรู้เบื้องต้น,
หน้า ๓๕๙.

ภาคใต้ จนสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้หายไป แต่ถึงกระนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศ เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็ยังมีพระฉายาบัญญัติ เขียนด้วยอักษรขอมเป็นภาษาบาลี ตัวอักษรธรรมอีสานมีสอนกันตามวัด จนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ทางราชการกำหนดให้เขียนหนังสือไทยและหนังสือราชการก็ใช้อักษรไทย อักษรธรรมอีสานจึงค่อยเลือนลงหายไป จะมีเพียงพระสงฆ์บางรูป หมอแผนโบราณเก่า ๆ หรือผู้ที่ชำนาญทางพิธีกรรมไสยศาสตร์เท่านั้นที่ยังรู้อักษรธรรมอีสานอยู่^{๑๖} อักษรตัวธรรมนี้จะได้แสดงไว้ในตารางต่อไป

จากการศึกษาตัวอักษรในภาคเหนือพบว่า ไม่ปรากฏศิลาจารึกที่เป็นภาษาไทยเหนือหรือที่เรียกว่าคำเมืองที่แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นผู้ปกครองเป็นไทยสร้างไว้ก่อนหน้า พ.ศ. ๑๙๑๓ นักอักษรวิทยาพบว่า ตัวอักษรยวน (ตัวเมืองหรืออักษรธรรมล้านนา) ได้คลี่คลายมาจากอักษรมอญโบราณที่ปรากฏอยู่ในจารึกหริภุญไชย พุทธศตวรรษที่ ๑๘ และได้นำมาใช้เขียนภาษาไทยเหนือและแพร่กระจายไปยังชาติใกล้เคียง ชาวไทย-ลาวในล้านช้างได้พัฒนารูปแบบตัวอักษรยวนภาคเหนือเป็นอักษรประจำถิ่นตน เรียกชื่อว่า “อักษรตัวธรรม”^{๑๗}

อักษรธรรมที่พบในภูมิภาคอีสานสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีจำนวนมาก ที่บันทึกในใบลานและจำนวนน้อยบันทึกในศิลาจารึก ในเอกสารที่หลงเหลืออยู่ตามวัดสำคัญ ๆ ในภาคอีสานส่วนใหญ่จะเป็นตัวธรรม ซึ่งชาวอีสานนิยมใช้อักษรตัวธรรมเขียนบันทึกเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องด้วยพุทธศาสนา (เช่นเดียวกับภาคกลางนิยมใช้อักษรขอม) เช่นพระธรรมคัมภีร์และตำราวิชาการต่าง ๆ รวมถึงวรรณกรรมพุทธศาสนา ทั้งชาดกนิบาต และชาดกนอกนิบาต^{๑๘}

จากการศึกษารูปทรงพื้นฐานของตัวอักษรธรรมในเอกสารใบลาน พบว่ารูปทรงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างเล็กน้อย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความนิยมหรือวัสดุ (ใบลาน) ที่

^{๑๖} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๓๖๐.

^{๑๗} อริยานุวัตรศึกษา, หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร
เขมจารี, หน้า ๑๗๘.

^{๑๘} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

ใช้เขียน เป็นปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามรูปทรงของตัวอักษรก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก นั่นคือทรวดทรงปรับเป็นทรงกลม ตัวป้อมมาก ซึ่งเหมาะกับการเขียนใบลาน

ส่วนอักษรไทยน้อย เข้าใจกันว่าอักษรไทยสุโขทัยเป็นต้นแบบของอักษรไทยน้อย โดยผ่านทางอาณาจักรล้านนา เมื่อพระมหาสุทนต์แนะนำอักษรไทยสุโขทัยไปเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๒ อักษรไทยน้อยมีรูปร่างคล้ายอักษรไทย แต่มีส่วนที่แตกต่างอยู่บ้างเป็นตัวอักษรที่ชาวอีสานใช้บันทึกเรื่องราวทางคดีโลก เช่นเดียวกับทางภาคกลางภาคใต้ใช้อักษรไทยจดบันทึกเรื่องราวที่ไม่ศักดิ์สิทธิ์ และนิทานนิยายต่างๆ เมื่ออาณาจักรล้านช้างถูกฝรั่งเศสยึดครองก็ได้มีการปรับปรุงตัวอักษรไทยน้อยใหม่ตัดตัวอักษรหลายตัวทิ้งไปมาเป็นอักษรลาวในปัจจุบัน^{๑๙} แต่อักษรไทยน้อยในภาคอีสานหาได้พัฒนาตามไม่

ตัวอักษรไทยน้อยมีลักษณะเหมือนอักษรไทยสมัยพระยาสิทธิไทยมาก เท่าที่พบแปลกกันเฉพาะตัว ถ เท่านั้น และเราก็ยอมรับอยู่ว่าอักษรไทยน้อยมิใช่อักษรลาว จึงทำให้ตัวอักษรไทยน้อยเข้ามาสู่ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปจนถึงเวียงจันทน์อย่างไร นักปราชญ์ท่านสันนิษฐานไว้ว่าจะมาจาก ๒ ทางด้วยกันมาทางตรงคือ จากสุโขทัย เวียงจันทน์เลย เพราะศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงก็บอกว่า เวียงจันทน์ เวียงคำ ชาว (หลวงพระบาง) เป็นส่วนหนึ่งของสุโขทัย คงจะมีการใช้อักษรราชธานีด้วย โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าลิไทย พระองค์เป็นนักการศาสนา และนักอักษรศาสตร์ คงจะส่งสมณทูตพร้อมกับนิทานคำสอน และตัวอักษรมายังหลวงพระบางเวียงจันทน์ด้วย ดังปรากฏในหนังสือมูลศาสนาว่า พระสุวรรณคีรีได้นำเอาศาสนาไปประดิษฐาน ณ เมืองชวา (หลวงพระบาง) ในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง นี่แสดงว่ามีการติดต่อสัมพันธ์กันทางศาสนามาก่อนแล้ว พอมาถึงสมัยสุโขทัยโดยเฉพาะพระยาสิทธิไทยด้วยแล้ว ยิ่งจะมีการนำอักษรที่พระองค์คิดขึ้นใหม่แทรกตำราคำสอนเข้าไปด้วย ข้อที่น่าคิดอย่างยิ่งก็คือ จากการค้นคว้าหนังสือที่เป็นพระธรรมคำสอนชั้นสูงในพระพุทธศาสนาจะจารด้วยอักษรธรรม (มอญ) ถือว่าอักษรที่สูง หลักธรรมจะไม่จารตัวอักษรไทยน้อยเลย แต่นิทานพื้นบ้านและชาดกบางเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับชาดกว่าในเรื่องนั้น ใครเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร

^{๑๙} ศ.ดร.อุดม วโรตม์ลิขิตติ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา ภาษา : ความรู้เบื้องต้น,

พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางสิริมหามายา ราหุล จะจารด้วยอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นอักษร
ชั้นต่ำกว่านี้ น่าจะเป็นการสอดแทรก

ชาวลุ่มน้ำโขงตอนกลางจึงเลือกเอาเฉพาะตัวอักษรที่ออกเสียงง่าย ๆ และตรงกับ
เสียงมาใช้โดยไม่กลัวบาปอักษรธรรมนั้นสูง ออกเสียงยาก ใช้เขียนหลักพระธรรมจะ
เปลี่ยนก็กลัวบาป จึงทำให้อักษรไทยน้อยได้รับความนิยมจนวิวัฒนาการมาเป็นอักษร
ประจำชาติลาวปัจจุบัน^{๒๐}

๒.๓ พยัญชนะ สระ อักษรธรรมและอักษรไทยน้อย

พยัญชนะตัวอักษรธรรม จากรูปแบบของตัวธรรมจะเห็นรูปแบบกลมมนคล้าย
อักษรมอญ หรือ อักษรพื้นเมืองภาคเหนือที่เรียกว่า อักษรตัวเมือง หรืออักษรล้านนา
ไทย หรืออักษรยวน ชาวอีสานนิยมใช้อักษรตัวธรรมบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธ
ศาสนา พิจารณาสันฐานของตัวอักษรโดยทั่วไปเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เพียงแต่ทรวดทรง
กลมและตัวป้อมกว่าเดิม

อักษรที่สร้างขึ้นในสมัยอิทธิพลกรุงรัตนโกสินทร์ พบทั้งในแอ่งสกลนคร และ
แอ่งโคราช เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมไทย-ลาว ได้แพร่เข้ามาสู่แอ่งโคราชในสมัย
ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือปลายสมัยอยุธยา จึงไม่พบว่าพระมหากษัตริย์แห่งล้านช้างได้
สร้างศิลาจารึกในบริเวณแอ่งโคราช และศิลาจารึกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พบว่าเจ้าเมือง
พระเถระเป็นผู้สร้าง เนื้อหาสาระเปลี่ยนไปนั้น คือ ไม่มีการอุทิศที่นา (นาจ้างหัน) และ
อุทิศข้าโอกาส หรือ ข้าพระโยมสงฆ์แก้ววัด (ยกเว้นศิลาจารึกวัดป่าใหญ่ อำเภอเมือง
จังหวัด อุบลราชธานี) เนื่องจากกำลังเจ้าศรัทธามีน้อยประการหนึ่ง หรือมีการเปลี่ยนคตินิ
ยมในการอุทิศข้าโอกาสไปอีกประการหนึ่ง^{๒๑}

อักษรธรรมในสมัยอยุธยา-สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่พบในภาคภูมิทางอีสานมี
จำนวนมาก ที่บันทึกในภาคอีสาน อักษรธรรมนี้เริ่มปรากฏในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และ
มีบทบาทในการบันทึกศิลาจารึกในสมัยไล่เลี่ยกับอักษรล้านนาหรือ ครั้นพิจารณาถึงรูปแบบ

^{๒๐} <http://www.riubon.ac.th/ccu/thainoi/>

^{๒๑} ธวัช ปุณณโกต, *ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย...ลาว*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ม.ป), หน้า ๒๒๑.

ของอักษรแล้วทำให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมของภาคอีสานจึงดำเนินตามจารีตประเพณีเดิม โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเขียนหนังสือ ชาวอีสานยังใช้ตัวอักษรที่เคยใช้อยู่ในท้องถิ่นสืบทอดมา นั่นคือ อักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งอักษรตัวธรรมที่ใช้ในสมัยอยุธยา-สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีฐานันดรที่ปรากฏในตารางที่แสดงไว้ดังนี้

ตารางพยัญชนะตัวธรรมอยุธยา-กรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนหัวอักษรหรือหัวพยัญชนะที่ปรากฏในจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหาเป็น “หัวหยัก” หรือ (อริยานุวัตรศึกษา หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร เขมจารี, หน้า ๒๐๖) ชั้นศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี สร้างเมื่อ พ.ศ ๒๓๕๐

ยังพบพยัญชนะหลายตัวนิยม “ห้วนหัก” นอกจากนี้ก็ยังคงพบพยัญชนะประสมอีกจำนวนหนึ่ง ที่เขียนตัวเต็ม และตัวห้อยรวมกัน ดูตัวอย่างในตารางแสดงพยัญชนะดังนี้

(อริยานุวัตรศึกษา หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร เขมจารี, หน้า ๑๔๐)

จากตารางที่แสดงไว้ในข้างบนนี้ จะเห็นว่าสระอักษรตัวธรรมเกือบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ รูปสระสมัยอยุธยาไม่แตกต่างไปจากสระในสมัยหลัง ๆ แม้แต่ในเอกสารโบราณในดั่งที่กล่าวไว้แล้ว ฉะนั้นในการแสดงรูปสระในที่นี้จึงนำเอาสัณฐานรวม ๆ ของอักษรตัวธรรมที่ใช้กันในปัจจุบันเพื่ออธิบายลักษณะอักษรธรรม เพื่อให้สามารถอ่านอักษรตัวธรรมได้ง่ายขึ้น ถ้าเรามีความเข้าใจในเรื่องอักษรวิธีของอักษรตัวธรรมแล้วก็จะทำให้เราสามารถเข้าใจในรูปแบบของอักษรตัวธรรมได้ด้วย ในที่นี้จะได้กล่าวถึงพยัญชนะ

สระและตัวเฝ้าของอักษรตัวธรรม ซึ่งจะแสดงออกเป็นแบบตาราง เพื่อให้เข้าใจและเห็นชัดเจนขึ้น ทั้งพยัญชนะ สระและตัวเฝ้าจะทำหน้าที่ต่างกัน

พยัญชนะจะทำให้เนื้อความปรากฏชัดเจน อีกทั้งสระของตัวธรรมมี ๒ อย่าง มีทั้งตัวลอย ตัวจม และตัวพิเศษ ซึ่งทั้งพยัญชนะ สระตัวเฝ้าจะแสดงเป็นตารางดังนี้

อักษรธรรม

ก วรรณค

ก		ข		ค		ฌ		ง	
ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า
d	D	-	—	ศ	(	S		o	\ ช

จ วรรณค

จ		ฉ		ช/ช		ฌ		ญ	
ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า
)	)	C	C	=	?	ท	ฝ	P	

ฎ วรรณค

ฎ		ฐ		ฑ/ด		ฒ		ณ	
ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า
/	/	บ	q	f	f	<		I	R

ด วรรณค

ด		ถ		ท		ธ		น	
ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า
(	(	๒	q	m	m	T	?	O	N

บ/ป วรรณค

บ/ป		ผ		ฝ		พ		ฟ	
ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า	ตัวเต็ม	ตัวเฝ้า

[	พ	z		/		r	q	a	
ภ		ม							
ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน						
s	v	,	ฯ						

พิเศษวรรค หมายถึง คำที่มีรูปต่างไปจากกฎเกณฑ์ของอักษรตัวธรรม เป็นลักษณะย่อคำให้สั้น ซึ่งนิยมใช้กันมาแต่โบราณ ฉะนั้นต้องจำเฉพาะคำ เนื่องจากในโบราณนิยมเขียนคำพิเศษมาก ในที่นี้จะแสดงให้เห็นรูปลักษณะของตัวพิเศษเพื่อเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบในเวลาอ่านพบในโบราณดังนี้

ย		ร		ล		ว		ส	
ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน
L	P	Z	W	]	]	;	o		X
ห		ฬ		อ		ฮ		อย	
ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน	ตัวเต็ม	ตัวเพี้ยน
s	v	G		v	?	V		/	Z

สระอักษรตัวธรรม

สระมี ๒ ชนิดคือ สระลอยและสระจม สระลอยใช้เขียนเมื่อเสียงสระอยู่หน้าคำ เช่นเดียวกับอักษรขอม และอักษรยวนในภาคเหนือ^{๒๒} สระลอย คือสระที่ใช้เขียนอยู่หน้าคำ (ต้นศัพท์) ที่ออกเสียงสระ ในอักษรวิธีอักษรตัวธรรมไม่ใช่ อ.เกาะ เมื่อเสียงสระอยู่หน้าคำ สระลอยอักษรตัวธรรมมีอยู่ตัว ๔ ตัว สระจม คือสระที่ใช้เขียนประสมกับพยัญชนะต้น มีทั้งสระเสียงสั้นและเสียงยาว จากการตรวจสอบสระที่ใช้เขียนในเอกสารโบราณแล้วพบว่าส่วนใหญ่เป็นสระเสียงยาว ส่วนสระเสียงสั้นไม่นิยมใช้ นอกจาก อุ. อะ

^{๒๒} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๑๘๒.

และโอ (ลดรูป) ซึ่งเขียนด้วยไม้ กง แทน ส่วนสระประสมพบเพียง ๔ ตัว คือ
 อำ -e ไอ w- เอา g -A k ฤา)

สระอักษรธรรมที่เป็นสระลอยและสระจมดังตารางที่แสดงดังนี้

สระลอย

อะ	อา	อิ	อี	อุ	อู	เอ	เอา
s	sk	ด	ก	.	!	Q	!Ak

สระจม

อ	อา	อิ	อี	อึ	อื	อุ	อู
t	k	b	u	n	n	!	^
เอะ	เอ	แอะ	แอ	โอะ	โอ	เออะ	ออ
g t	g	c	c	G t	G	g kt	U - U
อัวะ	อัว	เอียะ	เอีย	เอือะ	เอือ	เออะ	เออ
oA ;	;	g yP	g y P	g U u t	g u U	g b t	g b
อำ	ไอ	เอา					
e	w	g Ak					

ส่วนสระจมยังคงรูปสัณฐานเช่นเดียวกับอักษรยวนในภาคเหนือ และวางสระไว้
 รอบตัวพยัญชนะต้น

วรรณยุกต์

ไม่ปรากฏว่ามีเครื่องหมายกำกับระดับเสียงวรรณยุกต์ แต่คำภาษาถิ่นนั้นมี
 ระดับเสียงวรรณยุกต์ ฉะนั้นผู้อ่านต้องดูใจความข้างเคียง หรือบริบท จึงจะอ่านได้เข้าใจ
 ความหมาย^{๒๓}

^{๒๓} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๑๘๔.

อักษรวิธี

อักษรวิธี วางสระไว้รอบพยัญชนะต้น เหมือนกับอักษรสกุลอักษรขอม และอักษรมอญ (เหมือนอักษรวิธีไทยปัจจุบัน) ส่วนตัวสะกดจะวางไว้ใต้บรรทัด และเขียนด้วยตัวครึ่ง (เชิง) ซึ่งเรียกตามภาษาถิ่นว่า “ตัวเพื่อง” หรือ “ตัวห้อย” หากพยัญชนะที่สะกดไม่มีรูปตัวครึ่งจะเขียนด้วยตัวเต็ม แต่วางไว้ใต้บรรทัดเช่นเดียวกัน (ดูรายละเอียดในเรื่องอักษรวิธีที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น)^{๒๔}

อักษรตัวธรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

อำนาจทางการเมืองของราชธานีได้เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคอีสาน นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา คือเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๒^{๒๕} กองทัพไทยได้ไปช่วยเมืองอุบลฯ ที่ถูกกองทัพเมืองเวียงจันทน์รุกราน ในครั้งนั้นกองทัพไทยได้ไปควบคุมเมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง รวมทั้งเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคอีสาน ความจริงแล้วบริเวณหัวเมืองโคราชและบริวาร (เมืองใกล้เคียง) อยู่ใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นอย่างน้อย แต่ไม่ได้ขยายขอบเขตพระราชอำนาจมาถึงหัวเมืองอื่น ๆ บริเวณชายฝั่งแม่น้ำโขง แต่กระนั้นก็ตามราชธานีได้ปกครองหัวเมืองในภาคอีสานอย่างหลวม ๆ นั่นคือเจ้าเมืองในท้องถิ่นยังมีอำนาจปกครองไพร่บ้านไพร่เมืองตามธรรมเนียมเดิมของตน เพียงแต่ส่งส่วยต่อราชธานีและตีมน้ำพระพิพัฒน์เท่านั้น ฉะนั้นการสืบทอดวัฒนธรรมของภาคอีสานจึงดำเนินตามจารีตประเพณีเดิม โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเขียนหนังสือ ชาวอีสานยังใช้ตัวอักษรที่เคยใช้อยู่ในท้องถิ่นสืบมา นั่นคือ ตัวอักษรธรรม อักษรตัวธรรมที่พบในภูมิภาคอีสานสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีจำนวนมาก ที่บันทึกในใบลาน และจำนวนน้อยบันทึกในศิลาจารึก ในเอกสารใบลานที่หลงเหลืออยู่ตามวัดสำคัญ ๆ ใน

^{๒๔} อ้างแล้วในหน้าเดิม

^{๒๕} ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๐. (โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๔ หน้า ๑๘๙. “ว่าศึกราช ๑๔๑ (พ.ศ. ๒๓๒๒) ปีถัดไค้ เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ แดกเลิกไทยวันนั้น” อ้างใน อริยานุวัตรศึกษา, หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร เขมจารี, (อภิชาติการพิมพ์, มหาสารคาม, ๒๕๓๖). หน้า ๑๘๓.

ภาคอีสานส่วนใหญ่ไทยน้อยจะเป็นตัวธรรม
รัตนโกสินทร์ดังนี้

ซึ่งมีลักษณะของอักษรธรรมในสมัยกรุง

(อริยานุวัตรศึกษา, หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร เขมจารี หน้า ๑๗๙)

ตารางแสดงการพัฒนาการอักษรตัวธรรม

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

ตารางแสดงการพัฒนาศักยภาพ

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

อักษรไทยน้อย

อักษรไทยน้อย เป็นอักษรสกุลอักษรไทย แต่มีอักขรวิธีอักษรตัวธรรมเข้าปะปนอยู่บ้าง และรูปสัณฐานของตัวอักษรบางตัวเปลี่ยนไปจากอักษรไทยมาก แต่กระนั้นก็ตามอักขรวิธีทั่วไปยังจัดอยู่ในกลุ่มอักษรไทยอักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่ใช้ในสังคมลุ่มแม่น้ำโขงมาตั้งแต่สมัยโบราณ คืออาณาจักรล้านช้างและภาคอีสานของไทย โดยมีศูนย์กลาง

วัฒนธรรมที่อาณาจักรล้านช้าง อักษรไทยน้อยนี้ใช้เป็นอักษรทางราชการและใช้อย่างกว้างขวางในอาณาจักรล้านช้าง พร้อมทั้งใช้บันทึกเรื่องราวที่เป็นคติโลก

ชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวได้ใช้อักษรไทยน้อยสืบต่อมา ครั้นเมื่อหัวเมืองภาคอีสานตกอยู่ใต้การปกครองของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หัวเมืองในภาคอีสานยังใช้อักษรไทยน้อยเป็นอักษรทางราชการสืบต่อมา ฉะนั้นจึงพบเอกสารที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อยในภาคอีสานจำนวนมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมนิทาน ลายจุ่ม (หนังสือราชการ ใบบอก)^{๒๖}

ตัวอักษรไทยน้อย ใช้อย่างกว้างขวางต่อมาในบริเวณลุ่มน้ำโขง แต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา อักษรไทยน้อยนี้ ได้แพร่กระจายไปสู่ชาวผู้ไทดำ (หรือไทยดำ) ในดงเกี้ยว จากการศึกษารูปแบบของตัวอักษรไทยดงเกี้ยวแล้ว น่าจะสันนิษฐานได้ว่าชาวไทยดงเกี้ยวได้รับอักษรไทยไปใช้นานมาก เพราะว่าได้มีการพัฒนา รูปสัณฐานตัวอักษรต่างไปจากอักษรต้นแบบมาก ซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เขียนว่า “ตัวอักษรไทยดงเกี้ยวแปลกกับอักษรไทยอื่น ๆ เพราะเหตุว่าชนชาติไทยในดงเกี้ยวอยู่กระจัดกระจายเป็นพวก ๆ ปนกับชาติอื่นมี ญวน ม่าน แม้ว เป็นต้น และอยู่ไกลจากพวกไทยที่ศิริไลซ์ ตัวอักษรจึงเลื่อมเลวลงไปทุกที ถ้าสังเกตุดูลักษณะตัวอักษรไทยดงเกี้ยวดูเหมือนเขาแปลงมาจากอักษรไทยล้านช้าง (อักษรไทยน้อยของลาว) ตั้งแต่ครั้งอักษรล้านช้างยังคล้ายคลึงกับอักษรไทยสุโขทัย แต่รูปสัณฐานเพี้ยนและเลวลงทุกที”^{๒๗}

ฉะนั้นอักษรไทยดงเกี้ยวเป็นอักษรไทยอีกแบบหนึ่ง ซึ่งได้มีการพัฒนาอยู่ช้านานจนรูปสัณฐาน ตัวอักษรแตกต่างไปมาก ประกอบกับชาวดงเกี้ยวไม่ค่อยจะมีความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรมทางด้านการเมืองกับไทยอื่นๆ มากนัก (นอกจากลาว) เป็นปัจจัยที่ทำให้รูปแบบของตัวอักษรไทยดงเกี้ยวได้พัฒนาอย่างโดดเดี่ยว จึงมีสัณฐานแปลกกว่าอักษรไทยอื่นๆ มากแต่อย่างไรก็ตาม ระบบอักษรวิธีนั้นยังรักษาการประสมกับอักษรขอมอักษรวิธีไทย

^{๒๖} ธวัช ปุณโณทก, อักษรโบราณอีสาน อักษรวิทยาสถาปัตยกรรมและไทยน้อย, (กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๐). หน้า ๘๗.

^{๒๗} ศ.ยอร์ช เซเดส์, ตำนานอักษรไทย, (โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, ๒๕๐๕), หน้า ๕๓.

ไว้ นอกจากนี้ตัวอักษรยังคงรักษาเค้าของตัวอักษรไทยไว้อยู่มากเช่นเดียวกัน^{๒๔} ดังตัวอย่างที่
อักษรไทยน้อยได้มีการพัฒนาดังนี้

ตารางแสดงการวิวัฒนาการอักษรไทยน้อย

^{๒๔} อริยานุวัตรศึกษา, หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระอริยานุวัตร เขมจารี,
(อภิชาติการพิมพ์, มหาสารคาม, ๒๕๓๖). หน้า ๒๐๕.

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

ตารางแสดงการวิวัฒนาการอักษรไทยน้อย

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

ตารางแสดงการวิวัฒนาการอักษรไทยน้อย

(อ้างอิงในอนุรักษมรดกไทย ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น)

ตัวพยัญชนะอักษรไทยน้อย

อักษรไทยน้อยมีพยัญชนะทั้งสิ้น ๒๕ ตัว ถ้ามีความจำเป็นจะต้องใช้รูป
พยัญชนะเพิ่มที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันดังนี้ –

อักษรไทยน้อย

พยัญชนะไทยน้อย

ก	ข	ค	ค	ง	จ	ช
d	-	f	f	k	จ	=
ซ	ด	ต	ถ	ท	น	บ
:	f	d	)	m	o	[
ป	ผ	ฝ	พ	ฟ	ม	ย
x	z	z	r	a	,	p
ร/ธ	ล	ว	ศ	ห	อ	ฮ
i	]	;	l	s	v	i

สระ

อะ	อา	อิ	อี	อึ	อื	อุ
-t	-k	-b	-u	-n	-n	-!
อู	เอ	แอ	โอ	เอาะ	ออ	อัว
-^	g-	c-	F-	g-kt	-;	-A;
เอีย	เอือ	เออ	อำ	ไอ	เอา	ไม้ง
g-yP	g-bv	g-A	-e	w-	g – A k	- A
นิคหิต	หยุดหยาดน้ำ					
-Y	-					

พยัญชนะประสม คือ พยัญชนะที่ควบกล้ำกัน แต่นิยมเขียนติดกันเป็นรูปเดียวกัน เช่น

อย	หย	หม	หน	หล	หย	ชน	คน	พย	พร
?	S	<	O	sT	s{	._l	fo	rP	r]

(ที่มา : ธวัช ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น ๒๕๒๕)

อักษรลาว

อักษรลาวได้พัฒนาจากอักษรไทยน้อยในสมัยที่มีการพิมพ์หนังสือ โดยปรับปรุงรูปพื้นฐานของอักษรบางตัวให้ตัวผายออก ตัดหางยาวให้สั้นลง เพื่อสะดวกในการหล่อตัวพิมพ์ และเพิ่มวรรณยุกต์เอก โท ดั่งอักษรลาวในปัจจุบัน ต่อมาชาวอีสานได้รับอิทธิพลอักษรไทยสมัยที่มีการตั้งโรงเรียนสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นไป จนถึงสมัยประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ชาวอีสานจึงเรียนอักษรไทยในโรงเรียน และเลิกเรียนอักษรไทยน้อยที่วัด ตามระบบการศึกษาแบบจารีตของท้องถิ่น อักษรไทยน้อยจึงมีผู้อ่านน้อยมากในปัจจุบัน^{๒๙}

จะเห็นว่าอักษรไทยน้อยนี้ได้ใช้เป็นตัวอักษรทางราชการของกลุ่มไทย-ลาว เรื่อยมาคือใช้เขียนบันทึกเรื่องราวเอกสาร หนังสือราชการ (หนังสือจุ่ม) ของลาวและอีสาน ฉะนั้นตัวอักษรลาวก็คือตัวอักษรที่พัฒนารูปแบบไปจากอักษรไทยน้อยนั่นเอง

อักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันกับอักษรไทย ทั้งรูปพื้นฐานของตัวอักษร (forms) และระบบอักษรวรรณ (orthography) ตามหลักฐานทางด้านศิลปจารึกนั้นพบว่า อักษรไทยหรือลายสือไทยพ่อขุนรามคำแหง มีอายุเก่ากว่าอักษรแบบอื่น ๆ ในสกุลอักษรไทย (๑) จากการศึกษาค้นคว้าศิลปจารึกในดินแดนภาคอีสานและลาวที่เป็นอักษรไทยที่มีอายุเก่ากว่าอักษรพ่อขุนรามคำแหง (๒) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เขียนว่า “ไทยขาว ไทยดำ ไทยแดง เจ้าไทยในดงเกี้ยว ผู้ไทยในญวนและลาวปัจจุบันนี้ยังใช้อักษรที่กลายไปจากลายสือของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช” (๓)

จากการศึกษาหลักฐานทางด้านศิลปจารึกในภูมิภาคอีสานของไทย ประกอบกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ พบว่าตัวอักษรไทยน้อยนั้นได้รับอักษรต้นแบบไปจากอักษรไทยสมัยพระยาโลไทย โดยเฉพาะอักษรในศิลปจารึกยุคแรก ๆ นั้น เป็นอักษรไทยสมัยพระยาโลไทย^{๓๐}

^{๒๙} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้าเดิม

^{๓๐} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๘๘.

พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ตอนปลาย ในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงทั้งในลาวและอีสาน พบว่าอักษรไทยน้อยมีลักษณะเดียวกับอักษรไทยฝักขามในภาคเหนือ ทั้งรูปแบบและตัวอักษรโดยเทียบกันตัวต่อตัว และมีอักษรตัวธรรม (บางตัว) และอักษรวี (บางส่วน) ของอักษรตัวธรรมเข้ามาปะปนกับอักษรไทยน้อย จึงมีรูปแบบของอักษรตัวธรรมและอักษรวีที่เข้ามาปะปนนั้นก็คือรูปแบบอักษรยวนของเชียงใหม่เข้ามาปะปนกับอักษรฝักขาม (อักษรยวนเชียงใหม่กับอักษรตัวธรรมอีสาน พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เหมือนกันทุกประการ ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่าอักษรไทยน้อยนั้น เพราะได้รับอิทธิพลจากอักษรไทยฝักขามของภาคเหนืออีกระลอกหนึ่ง และได้พัฒนาฐานและระบบอักษรวีของอักษรไทยในดินแดนดังกล่าว ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จนพบว่าตัวอักษรไทยที่ใช้กันอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงมีรูปแบบเฉพาะของตนเรียกชื่อว่า “อักษรไทยน้อย” และค่อยพัฒนาต่างไปจากอักษรไทยฝักขาม และอักษรสุโขทัยมากขึ้นตามลำดับ^{๓๑} ดังตารางเทียบอักษรสุโขทัยกับอักษรไทยน้อยดังนี้

ตารางเปรียบเทียบอักษรไทยสุโขทัย-อักษรไทยน้อย

^{๓๑} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๙๓.

จะเห็นว่าอักษรไทยน้อยนี้ได้ใช้เป็นตัวอักษรทางราชการของกลุ่มไทย-ลาว
เรื่อยมา คือใช้เขียนบันทึกเรื่องราวเอกสาร หนังสือราชการ (หนังสือจุ่ม) ของลาวและอีสาน
ฉะนั้นตัวอักษรลาวก็คือตัวอักษรที่พัฒนารูปแบบไปจากอักษรไทยน้อยนั่นเอง

ลักษณะวรรณกรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือโบราณ เรื่องธรรมดาสอนโลก

ลักษณะของคำสอนพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในวรรณกรรม เรื่อง ธรรมดาสอนโลกนั้น ได้มีความเกี่ยวข้องหรือ มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากมาย ทั้งในทางประเพณีปฏิบัติ โดยเฉพาะคนในภาคอีสานนี้จะมีความเชื่อเรื่องบุญกรรมด้วยการสอนกันปากต่อปากมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง กตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ รวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดปรัชญาชีวิตของสังคมอีสานในยุคปัจจุบัน สารประโยชน์มุ่งที่จะตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มใหญ่ในสังคมตลอดจนสิทธิที่สังคมควรจะได้รับ ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนในยุคนี้ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องเจ้าโคตร ความเชื่อที่มีต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว การแต่งงานในตระกูลเดียวกันเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีเหล่านี้เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านี้จะพบเห็นในคัมภีร์เรื่องธรรมดาสอนโลกนี้ได้กล่าวไว้แล้ว และคนในภาคอีสานนี้ก็มีความเชื่อต่อคำสอนที่มีปรากฏในคัมภีร์นี้เช่นเดียวกัน

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เห็นอยู่เสมอทั้งในด้านการดำรงชีวิตประจำวัน การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวรรณกรรม

ในด้านวรรณกรรมนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าศาสนาเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้เราจึงมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้มีทั้งเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงคำสอนทางศาสนาโดยตรง เช่น พระมาลัย พระเวสสันดรชาดก พระเจ้าสิบชาติเป็นต้น

วรรณกรรมนอกจากจะมีเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อตามความคิดดั้งเดิมความเชื่อที่เป็นลักษณะของคติชาวบ้าน เช่น เรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ยาอายุวัฒนะ ภูตผีปิศาจต่างๆ นอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับผีและความเชื่อใน

นิยายปรัมปราทำนองเทพนิยาย ตลอดจนความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ปะปนอยู่ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ในลิลิต โองการแข่งน้ำ^๑ เป็นต้น

วรรณกรรมทางภาคอีสานมีทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นเฉพาะ วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมาและชาวท้องถิ่นเป็นผู้อ่าน เป็นผู้ฟัง พร้อมทั้งอนุรักษ์ไปในตัว โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการรักษา

๓.๑ เรื่องย่อวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก

วรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้เท่าที่ศึกษารวบรวมจะมีอยู่ ๔ ฉบับ คือ

๑. ไบลานอักษรไทยน้อย

๒. มุนมังไทยอีสาน ๓ วรรณกรรมอีสาน เรื่องธรรมดาสอนโลก

๓. หนังสือธรรมดาสอนโลก ต้นฉบับเป็นหนังสือธรรมจากไบลานเป็นวรรณคดีดั้งเดิมอีสาน

๔. ทัมมะดาสอนโลก ศูนย์การค้นคว้า วัดโพธิ์พระเนาว์ เวียงจันทน์ จัดพิมพ์ ๒๕๑๒

ใน ๔ ฉบับนี้เป็นสำนวนของไทย ๒ ฉบับ อักษรไทยน้อย ๑ ฉบับ ภาษาลาว ๑ ฉบับ ฉะนั้นที่นำมาศึกษาเป็นฉบับภาษาไทยน้อย ได้มาจากวัดแจ้งสว่างนอก อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ความยาวของไบลานมี ๗๒ ใบ ๑๔๔ หน้า เมื่อนำมาศึกษาแล้วยังมีอักษรอื่น แต่ผู้วิจัยได้ศึกษาอักษรไทยน้อยเท่านั้น ในส่วนที่ศึกษาสามารถสรุปได้เป็นเรื่องๆ ดังนี้

เรื่องที่ ๑ เป็นเรื่องของเศรษฐีตกยาก คือ ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับที่เมืองราชคฤห์ และที่เมืองราชคฤห์นี้ มีเศรษฐีท่านหนึ่งซึ่งมีทรัพย์สิน เงิน ทอง แก้ว แหวน ตลอดจนข้าทาสบริวาร เรือกสวน ไร่นา สัตว์เลี้ยงต่างๆ อันมี ช้าง ม้า วัว ควาย แต่ภายหลังเกิดล้มจม จนกลายเป็นคนทุกข์ยากเข็ญใจ พระสงฆ์สาวกของ

^๑ สมชัย ศรีนอก, การเรียนรู้วรรณกรรมกับสังคมไทย, อ่างใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, รุ่นที่ ๔๗, ปีการศึกษา, ๒๕๔๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕๓.

พระพุทธเจ้าจึงได้ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงบุพกรรมในอดีต จึงตรัสว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ
เศรษฐกิจประพตติผิดครองธรรม

เรื่องที่ ๒ พระเจ้าสุภราช ผู้ปกครองเมืองโกสัมพี พระองค์ปกครองไพร่ฟ้า
ข้าแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของเมืองไว้อย่าง
เหนียวแน่น บ้านเมืองจึงสงบสุขฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเวลาพระเจ้าสุภราช
สวรรคตก็ไปเกิดในสวรรค์

เรื่องที่ ๓ พระเจ้าโพธิราช ผู้ปกครองเมืองพาราณสี พระองค์ก็ปกครอง
บ้านเมืองด้วยดี บ้านเมืองสงบร่มเย็น ประชาชนมีอิสระเสรี ใครใคร่ค้าๆ ใครใคร่ขายๆ
จึงมีพ่อค้ามากมาย ตลอดทั้งคนบ้านอื่นเมืองอื่น ก็เดินทางเข้ามาทำการค้าขาย และมา
ตั้งบ้านในเมืองพาราณสีนี้มากมาย ในเมื่อประชากรมีมากขึ้น ความจำเป็นในการหาพื้นที่
ในการปลูกบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยก็มากขึ้น พระเจ้าโพธิราชให้ประชาชนรื้อถอนศาสน
สถาน เช่น เจดีย์ อุโบสถ แม่น้ำพระศรีมหาโพธิ์โค่นโค่น ตัดฟันขุดรากถอนโคน เพื่อ
เอาเนื้อที่ดินตรงนั้นปลูกอาคารบ้านเรือน จึงทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ประชาชน
ได้รับภัยพิบัติต่างๆ เช่น อดอยาก เจ็บไข้ได้ป่วย ใจร้าย อคติภัย อุทกภัย เกิดขึ้น
จนเกิดกบฏในบ้านเมือง

เรื่องที่ ๔ พระเจ้าเอกราช เจ้าผู้ครองนครอุตรนคร พระองค์ปกครอง
บ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม ตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรม และปฏิบัติตามฮีต (จารีต)
คลองประเพณี จึงทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ครั้นพระองค์สวรรคตแล้วมีเชื้อพระวงศ์
สืบราชสมบัติต่อมา พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ได้เอาลูกของไพร่มาเป็นมเหสี เวลาได้
ราชบุตร และราชธิดาแม้จะมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม แต่ก็ไม่ค่อยจะมีปัญญา
ประชาชนพลเมืองจึงเสื่อมศรัทธา ครั้นพระราชาสวรรคตลงข้าราชการไพร่ฟ้า
ประชาชน ได้เลือกเอารัษฎาทยาทชื่อ จันทราช ขึ้นครองราชสมบัติต่อมา แต่พระเจ้า
จันทราช ก็ไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของบ้านเมือง ที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาจน
มเหศักดิ์ พระเชื้อเมืองทองเมือง เทวดารักษาเมืองก็หนีจาก ประเทศราชที่เคยส่งส่วยก็ไม่

ส่งส่วยประกาศตนเป็นเอกราช บ้านเมืองจึงเศร้าหมอง ประชาชนเดือดร้อนด้วยภัยต่างๆ
ทั่วห้วย่อมหญ้า^๒

เรื่องที่ ๕ เป็นเรื่องการเลือกคู่ครองนั้น ในวรรณกรรมยอดคำสอนเรื่อง
ธรรมดาสอนโลก ท่านสอนให้เลือกหนุ่ม-สาว ที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ครบทั้งสองท่าน ถ้า
กำพร้าทั้งพ่อ และแม่อย่าเลือกเอาเป็นคู่ครองและทั้งฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าสาวเป็นกำพร้า
รักใคร่ชอบพอกันมีความจำเป็นต้องแต่งงานกัน ท่านให้ปลูกกระท่อมกลางหมู่บ้าน แล้วจึง
ทำพิธีบาศรีสุทธรชฎีให้ และถ้าเจ้าบ่าวเจ้าสาวเป็นคนทุกข์ยาก อนาคต ห้ามนิให้
แต่งงานกัน และท่านยังสอนให้ว่าเมื่อแต่งงานแล้ว ให้เป็นคนขยันหมั่นเพียรในการ
ประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพ และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของตน
ไว้

เรื่องที่ ๖ พระยานครไทเทียนนคร อันเป็นเมืองใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่เคยมี
ศัตรูรุกราน และยังมีเมืองอื่นๆ มาสวามิภักดิ์ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นประจำทุกปีมิได้
ขาด ทำให้บ้านเมืองนี้ยังอยู่เย็นเป็นสุข ภายหลังพระมเหสีของพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลง
พระยาไทเทียนนครได้อาณัติสาวของข้าทาสบริวารมาร่วมหลับนอนด้วย ครั้นพอเบื่อก็ส่งคืน
แล้วเอาคนใหม่มาร่วมหลับนอน เบื่อแล้วก็ส่งคืน เป็นเช่นนี้ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา
และทำให้บ้านเมืองไม่สงบ เกิดภัยพิบัติ เกิดความเดือดร้อนโดยทั่วไป และในเมืองนี้มี
เศรษฐีท่านหนึ่ง เป็นผู้ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองตลอดจนแก้วแหวน เงินทอง ช้าง ม้า
วัว ควาย ตลอดทั้งข้าทาสบริวาร เศรษฐีมีลูกสาวสวยมาก คนหนึ่ง เป็นที่หมายปอง
ของหนุ่มในเมืองนี้ แต่เศรษฐีไม่พอใจเมื่อเห็นหนุ่มมาจีบ และเมื่อภรรยาของเศรษฐีตาย
ไป ท่านได้อาณัติสาวเป็นภรรยา จึงทำให้เศรษฐีลุ่มจม ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายทั้งปวงที่เคย
มีหายจากไป จนในที่สุดกลายเป็นคนยากจน

เรื่องที่ ๗ มีกฏุมพิตานหนึ่ง เป็นผู้มีทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของ สัตว์เลี้ยง
ตลอดทั้งข้าทาสบริวาร มีมากมายเหลือคณานับ เมื่อภรรยาของกฏุมพิตายไป ได้อา
คนให้เป็นภรรยา จึงทำให้บ้านเรือนเศร้าหมอง ค่าขายก็ขาดทุนในที่สุดก็ยากจน

^๒ รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์เรื่องธรรมดาสอนโลกฉบับภาษาไทยน้อย และ บทย่อ ของ มนัส สุข
สาย, ธรรมดาสอนโลก, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มูนมั่งไทยอีสาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

เรื่องที่ ๘ สิ่งที่คนโบราณห้าม บ่อน้ำที่คนได้อาศัยน้ำอาบกิน ห้ามถม ต่อ
ไม่ห้ามขุดออก แล้วปลูกบ้านแทนที่ จอมปลวกห้ามขุดทิ้งแล้วปลูกบ้านแทนที่ บ้านสอง
หลังแล้วรื้อสร้างใหม่ ทำเป็นหลังเดียว มีบ้านหลังใหญ่โต แล้วรื้อสร้างเป็นกระท่อมไม่ดี
ไม่ควรกระทำ

เรื่องที่ ๙ ไม้ที่เหมาะสม ในการที่จะเลือกเอามาทำเสาเอกของบ้านนั้น ไม้
ที่ตัดในกลางพรรษาไม่ควรเอา ไม้เกิดกลางจอมปลวกไม่ควรเอา ไม้จมในดิน ไม้ตายยืน
ไม้จมในน้ำ ไม้ถูกฟ้าผ่า ไม้ล้มเอง ไม้เป็นง่ามหางปลา ไม้มีเถาวัลย์เกี่ยวตั้งแต่โคนถึง
ยอด ไม่เกิดอยู่ใกล้ๆ หลักระเบื้อง ไม้ที่เสียดสีกันเวลาลมพัด และมีเสียงดัง ไม่ควรเลือก
เอามาปลูกบ้าน^๓

ส่วนไม้ที่ควรเลือกคือ ลำต้นปลอดตั้งตรง มีทรงพุ่มใบเวลามองดูเหมือน
พระภิกษุตั้งร่มยังมีดแมลงอาศัยอยู่ เวลาลมพัดอ่อนๆ พัดมาใบของต้นไม้นี้จะไหวติง
สวยงาม เหมาะแก่การนำมาทำเป็นเสาเอก

เรื่องที่ ๑๐ สิ่งที่ท่านสอนไว้ ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกว่า ไม่
เหมาะไม่ควร เช่น เด็กอายุน้อยกว่า ๑๒ ปี ถ้าถึงแก่กรรมลงไม่ควรเผา นอกจากนั้น
คนที่ประสบอุบัติเหตุต่างๆ ถึงกับชีวิต (ตายหุง-ตายโหง) หรือตายเพราะโรคระบาด ให้
นำไปเผาใกล้ๆ หมู่บ้าน

เรื่องที่ ๑๑ สิ่งที่ดีว่าไม่เหมาะสม ไม่เป็นมงคล เช่น รองเท้าอย่าเอา
วางไว้ที่หลับนอน สิ่งที่เป็นมงคล เช่น เขา นอ งา แก้วเก่าประการ ที่คนเชื่อว่าเป็น
ของศักดิ์สิทธิ์ ห้ามนำมาปนกันนอกนั้นห้าม เถียง ด่า บิดา มารดา อย่าโกรธ อย่าด่า
อย่าป้อย อย่าเวร(อย่าด่า อย่าแข่ง) ข้าทาสบริวาร ผู้เป็นภรรยาให้ยำเกรงสามี ห้าม
เอาเศษเดนอาหารที่เหลือกินให้สามีกิน ผู้เป็นสามีนั้นห้ามกริ้วโกรธพัง รื้อ ถอนบ้านของ
ตนเอง เพราะจะไม่เกิดมงคล ห้ามคดโกงเอาที่สวน ไร่ นา ของญาติพี่น้องและคนอื่น
การยกเมียน้อยให้เป็นเมียหลวง เอาข้าทาสที่ไถ่มาแล้วเป็นภรรยา ท่านว่าไม่ดีไม่เป็น
มงคล ไม่เจริญจะเสื่อมลง

^๓ อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๒.

เรื่องที่ ๑๒ สิ่งที่เป็นคุณนั้น ท่านสอนให้เคารพท่านผู้ทรงศีล ให้เคารพ บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณ ผู้มีความรู้ความฉลาด ความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต

เรื่องที่ ๑๓ สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์คือ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นคน ตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ละชั่วประพฤติดี ทำใจให้ผ่องใส และให้ทุกท่านรักษานบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาติเอาไว้

๓.๒ คุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก

คุณธรรม หมายถึง ธรรมคือ ความดี, คุณงามความดี^๔ ธรรมที่เป็นคุณงาม ความดีอันเป็นหลักควบคุมความประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันของคน ในสังคม คุณธรรมนั้นจึงเป็นหลักที่สำคัญสำหรับสังคม สังคมจะดีหรือเลวก็ขึ้นอยู่กับ สังคมว่าจะมีจิตใจที่ร่วมกันรับผิดชอบกับสังคมที่ตนอาศัยอยู่หรือไม่ นั่นก็แสดงว่า คุณธรรมจำเป็นต้องเริ่มที่ตัวบุคคลก่อน โดยมีการปรับตนเองให้ควบคุมความรู้สึกอารมณ์ ปราศจากตนเองให้ได้ ให้เกิดความสมดุลย์ ปราศจากความอยาก อารมณ์โกรธ ตื่นเต้นหรือดีใจ สามารถเผชิญกับทุกสถานการณ์อย่างกล้าหาญความดีและความชั่วไม่มี เกณฑ์ตายตัว จึงไม่กำหนดกฎเกณฑ์ที่ตายตัวสำหรับเรื่องนี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าความดีและความชั่วมีอยู่ด้วยกันในตัวมนุษย์ทุกคน รศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒน์นิธิ ได้ให้ทัศนะ เกี่ยวกับ “คุณธรรมว่าเป็นคุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการ ปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรมเป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของ การพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรัก ความปรารถนาดี มีใจกว้าง มีความอดทน มี

^๔ พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการ ปกครอง, ๒๕๑๙), หน้า ๒๔๘.

ความเสียสละ มีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงาม และมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจาก
การทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด”^๕

จะเห็นว่าความดีและความชื่อนี้สามารถเป็นแรงผลักดันให้การดำเนินชีวิตของ
มนุษย์เป็นไปได้อย่างอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อเป้าหมายคือการพัฒนาและสร้างสรรค์ให้
บุคคลรู้จักการเสียสละให้กับสังคม

เมื่อเป็นเช่นนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสังคมที่แต่ละคนดำรงอยู่จึงดำเนิน
ไปอย่างแนบแน่น การคลี่คลายขยายตัวของวรรณกรรมย่อมเป็นไปตามการคลี่คลายของ
สังคม กล่าวคือ สังคมของกวีมีธรรมชาติเช่นใด วรรณกรรมก็มีธรรมชาติเช่นนั้น เรา
มักจะเห็นร่องรอยอิทธิพลของสังคมในวรรณกรรมเสมอจะโดยทางตรง หรือ ทางอ้อมก็ตาม
เพราะวรรณกรรมคตินั้นมีทั้งส่วนที่เป็นสมบัติร่วมของยุคทุกสมัยทุกถิ่น หรือสังคมใดสังคม
หนึ่ง^๖ โดยเฉพาะการศึกษาวรรณกรรมต่างสมัยแล้ว เราจำเป็นต้องศึกษาสภาพสังคมที่
เกิดวรรณกรรมนั้น เพื่อที่เราจะได้เข้าใจถึงวรรณกรรมนั้นได้ถูกต้อง

ดังนั้น ในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลกเมื่อศึกษาแล้ว จะเห็นถึง
ลักษณะของคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่มากมายหลายประการที่เป็นเครื่องมือ
อบรมบ่มนิสัยให้พุทธบริษัท ได้นำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้ตนได้พบกับ
ความสงบสุข และความสันติ เช่นในเรื่องของศีล ซึ่งเป็นแบบแผนของคุณธรรม
ปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ที่ดีงาม เป็นเครื่องควบคุมให้ผู้ประพฤติมีกาย วาจา ที่เรียบร้อย
และเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในไตรทวารให้เบาบางจางหายไป มีอยู่หลาย
ประเภทตามระดับความสามารถและสถานภาพของพุทธบริษัท

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พิจารณาคัดเลือกคุณธรรมที่ปรากฏใน
วรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก ก็เพื่อจะใช้เป็นเครื่องเตือนสติ และชี้ให้เห็นถึง
ความสำคัญของวรรณกรรมที่มีต่อจิตใจของคนในยุคนี้ด้วย พร้อมทั้งสามารถนำเอาไป
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

^๕ รศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

^๖ เจตนา นาควัชร, วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา วรรณไวทยาการ วรรณคดี,
(กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๓.

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้วิเคราะห์ถึงคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม
อีสานเรื่องธรรมดาสนโลกนี้มีอยู่จำนวนมาก เพื่อให้สะดวกในการนำมาใช้ศึกษาลักษณะ
ของคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาจึงได้คัดเลือกคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมนี้
ออกเป็นหมวดหมู่ดังนี้

๑. หมวดตน

wz^	,u.จdyhkจydaykcm	lumPo,kvko
gvkgob		
wz[Y	,u.จayk	wsoykwd ?k,kwd
	wz,u.จdyhk	.of!or!Lmt[kL
.sfP	aykcจ[cจk	gvkg;Akln[wx
		oyhogmbo ^๗
ไผผู้	มีใจตั้งจักฟังแท้	สี่เทียนมาอ่าน
ไผบ่	มีใจฟัง	ให้นั่งไกล อย่ามาไถล
	ไผมีใจตั้ง	ในคุณพุทธบาท
ให้คอย	ฟังแจบแจ้ง	เอาไว้สืบไป
		นั่นเทอญ

คนเรานั้นไม่ว่าจะทำอันใดจำเป็นต้องฟังตนเองเสียก่อน ไม่ว่าจะเป็นการ
ประกอบอาชีพ การศึกษาก็ตามก็ต้องฟังตนเอง คนเรานั้นคิดจะทำสิ่งใดต้องฟังพา
ประสพการณ์ของตนเองเป็นอันดับแรก ดังพุทธสุภาษิต อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ^๘
ตนแลเป็นที่พึ่งของตน หมายความว่า ให้คนเรานั้นรู้จักรับผิดชอบตนเองไม่เป็นภาระคน
อื่นมากนัก พุทธสุภาษิตนี้ มุ่งให้บุคคลรู้จักพอ พอใจและปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ให้
เกิดขึ้นให้ความสมดุลเหมาะสมกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และรวมทั้งเรื่องจิตใจ
โดยให้พึ่งพาอาศัยตนเป็นหลักให้มากที่สุด

๒. หมวดความไม่ประมาท

wzi^c]; wsik[iedbddvk cmfkip

^๗ แผ่นที่ ๒, หน้าแรก.

^๘ พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

?kwf	];odkpfe	rtlyjklvofei^	
	me,tfkF]douh	lv[cdjxyf),	r!ofkP
fyhkcdj	rtgจhkvkโ,kmrtl	/!mP;=!,r^d;kk ^๙	
	ไผ่รู้แล้ว	ให้ฮาบฮ่าตีกตอง	แท้ตาย
อย่าได้	ลวนกายคำ	พระสั่งสอนคำฮู้	
	ธรรมดาโลกนี้	สอบแต่ปฐม	พุนตาย
ตั้งแต่	พระเจ้าอโนมาทะสี	ผู้เที่ยวชมพุกว้าง	

หมายความว่า ใครรู้แล้ว ให้พิจารณาให้ถ้วนถี่ อย่าได้มองข้ามสิ่งที่พระหรือท่านผู้รู้ (ปราชญ์) รวมถึงคำพ่อ-แม่สั่งสอนให้จดจำไว้อย่าได้โรลืมถืมคำท่านสั่งสอน จากคำสอนในธรรมดาสอนโลกนี้ ให้คนพิจารณาก่อนทำ การกระทำก็จันใดจึงต้องเพ่งพินิจให้ถี่ถ้วน เมื่อคนเราพิจารณาก่อนทำมักจะได้รับประโยชน์ทั้งต่อตนและผู้อื่น ดังนั้นพระพุทธรเจ้าจึงตรัสว่า “อปฺปมตฺโต อุโ อตฺเต อธิคุณฺหาติ ปณฺหิตํ บัณฺทิตํผู้ไม่ประมาท ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งสอง”^{๙๐} จะเห็นได้ว่าความไม่ประมาทนี้ เป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นอยู่ด้วยสติ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำ จุดมุ่งหมายในความไม่ประมาทนี้ก็เพื่อให้บุคคลมีความสำรวมระวังอย่าได้ประมาทในสถานการณ์ต่างๆ ให้มีความเตรียมพร้อมอยู่เสมอ

๓. หมวดกรรม

vyo;jk	dy;rtvAkgจhk	ik=kpf.sP
rtdY	ddotidihvo	oe.=h=kdbde
rtdY	mom!dwf	dy[๑ [Y,uoko
dYจbk	oelkiko	l^j[!ortvAkIk ^{๙๑}
อันว่า	ตัวพระองค์เจ้า	ฤาชายศใหญ่
พระก็	ตกนรกอื้อน	นำใช้ชาติกรรม

^๙ แผ่นที่ ๒, หน้าหลัง.

^{๙๐} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๒๔/๑๕๑-๑๕๒.

^{๙๑} แผ่นที่ ๔, หน้าหลัง.

หมายความว่า พระราชาที่ส่งคนชุดต้นโพธิ์ พระธาตุเกศาก่อแล้วให้คนปลูก
นาแทน ต่อมาบ้านเมืองมีโรคภัย ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก ความ
อดขึ้นกับบ้านเมือง พระราชาผู้ปกครองก็เดือดร้อนพระทัย ก็แสดงให้เห็นว่า
พิจารณาถึงความเหมาะสมเสียก่อนจึงทำ ถ้าเราทำแล้วมักจะเอาคืนไม่ค่อยจะ
จะทำให้ไม่จะเป็นการทำดีหรือไม่ดี สิ่งเหล่านี้สังคมเป็นคนเห็นและกล่าวขาน ให้
การกระทำ การกระทำที่ปรากฏในสังคมมักจะมีทั้งการทำดีและไม่ดี การทำทั้ง
สิ่งที่ปรากฏมากก็คือการกระทำไม่ดีแม้จะเพียงเล็กน้อยแต่ก็มักจะปรากฏ
ความดี เพราะความดีทำแล้วคนเรามักจะไม่ค่อยพูดถึง จึงเห็นว่าจุดมุ่งหมายของ
อง ทำดี ทำชั่วนี้ก็เพื่อเป็นสิ่งที่เตือนใจให้บุคคลรู้จักตนเอง เพื่อให้คนเกิดความ
ย่นแปลงพฤติกรรมที่ไม่ดี ให้เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ในหน้าที่การ
มเห็นแก่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว

-kdY	mkog]uhpkc]	;yoc]lvkFdf
-vkg]jk	ws]s]yjk]yo	,kcmhFdfdnv
	-kg]jk:E	mko-vk,kdpbjk
	shklb[Fdfcmh	clo:Eglfc),
gxomuj	vylจyocm	gmmvmfkmolbo
/^ks,^j	gkbofe-vk	dYs]yjk,kgs]nv]ho ^{๑๒}
ซากี้	ทานเลี้ยงแล	วันแลสองโกฏี
ของเล่า	ไหลหลังลัน	มาแท้ โกฏีก้อ
	ซาเล่าซ้า	ทานของมากยิ่ง
	ห่าสิบโกฏีแท้	แสนซ้าเศษแถม
เป็นที่	อัสจรรยแท้	เททอด ทานสิน

^{๑๒} แผ่นที่ ๓๘, หน้าหลัง.

ผู้หนุ่ม เงินค่าของ ก็หลั่งมาเหลือล้น
 หมายความว่า จุดหมายของการให้ทานนี้ก็เพื่อเป็นการกำจัดความตระหนี่
 และเป็นการเผื่อแผ่ความสุขที่ตนมีให้กับคนที่กำลังลำบากด้วยความจริงใจ ไม่ควรทำอะไร
 ก็แก่งแย่งหรือทำเพื่อเอาประโยชน์ นับว่าเป็นคนที่อันตรายยิ่ง เพราะไม่จริงใจ เหมือนกับ
 การให้ทานก็ให้ของที่เลวจะทิ้งอยู่แล้ว ฉวยโอกาสให้ทานเสียเลย หรือไปช่วยงานสังคมก็
 หวังแต่จะทำประโยชน์ของตนเอง

๕. หมวดทุกข์

	mt]bmFmg)k	gxofom!dpkd
-kdY	)nvdgtg[nhvk<hv	wxcmhf;jk-v
	dk[djvgmhk	<f=yj;=u;yk
vyoouh	dk, dyosk	dY[Yfuจ

bkcm^{๑๓}

	ทลิตโทเฒ่า	เป็นคนทุกข์ยาก
ซากี้	ถือกระบี่งม้อ	ไปแก้ควาขอ
	ตราบต่อเท้า	หมดชั่วชีวิต
อันนี้	ตามตันทา	ก็บ่ดีจริงแท้

หมายความว่า ความอยากที่เกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นตัวนำนั้นมักจะก่อให้เกิด
 ทุกข์ ความทุกข์สามารถเกิดขึ้นได้หลายทาง เช่น ความทุกข์เกิดเพราะความมักมาก
 ความทุกข์เกิดเพราะความโลภ ความทุกข์เกิดเพราะท้อง และความทุกข์เกิดเพราะปาก
 เป็นต้น

มนุษย์ที่เกิดมาในโลกล้วนแล้วแต่ต้องการสุข แต่ความเป็นจริงในโลกมนุษย์
 นี่ย่อมมีทั้งทุกข์ สุขเคล้ากันไปเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปจะเห็นว่าความ
 ทุกข์นั้นครอบงำชีวิตมนุษย์ทั้งที่เป็นสุขและทุกข์ เป็นสังขารที่สรรพสัตว์ต้องประสบอยู่

^{๑๓} แผ่นที่ ๒๑, หน้าหลัง.

ตลอดเวลา แต่ความทุกข์นั้นสามารถสร้างโอกาสได้ ดังพุทธภาษิตว่า “อภิญญานานุปตฺตติ ทุกฺขา ทุกฺขํ ย่อมไม่ตกถึงผู้หมดกังวล”^{๑๔} อีกภาษิตอีสานว่า

หนึ่งทุกข์ลูกตายเสีย	ทุกข์สองเมียตายจาก
ทุกข์สามพรากพี่น้องหนีไปไกล	ทุกข์สี่ลงไปไทยค้ำจั่วต่าง
ทุกข์ห้าผัวเมียฮ้างปะกัน	ทุกข์หกไปนอนวันพรากพี่น้อง
ทุกข์เจ็ดป่องหมูน้อยลงไปขาย	ทุกข์แปดพ่อแม่ตายแสนคิดฮอด
ทุกข์เก้าบ่มีเมียกอดนอนอยู่ผู้เดียว	ทุกข์สิบเที่ยวทางหลงยามค่ำ
ทุกข์สิบเอ็ดฝนตกอำฟ้าฮ้อง	ทุกข์สิบสองเจ็บปวดท้องบ่มียา
ทุกข์สิบสามทุกข์ขึ้นนอไม้” ^{๑๕}	

จะเห็นว่าชีวิตของสรรพสัตว์ย่อมดำเนินไปตามเกณฑ์แห่งธรรมชาติ เหตุนี้สภาวะของสังขารทั้งมวลที่เกิดมาจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จึงต้องบริหารด้วยการใช้สติสรรพสัตว์ใช้โอกาสและเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่สร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม

๖. หมวดปัญญา

vyosonjk	Fdmkouh	?kmedk,.จgfupf	จbkfkP
	.shrbจkitok)uj)h;o	glupc];จikdtme	gจhkvgvp
vyo ๑	z^k=!,g)Ak	rbจkitokf!oFmfdYfuoyho	
.sgvAk	dk,iud[ko	g,nvkcmcskFdoyhogob” ^{๑๖}	
อันหนึ่ง	โกรธนี้		อย่าทำตามใจเคียด
จริงตาย			
	ให้พิจารณาถี่ถ้วน	เสียแล้วจึงกระทำ	เจ้าเอย
อัน ๑	ฝูงชุมเฒ่า	พิจารณาคุณโทษก็ดีนั้น	
ให้เอา	ตามฮีตบ้าน	เมืองแท้แห่งโตนั้นน้อ	

^{๑๔} พ.ร.บ.(ไทย) ๒๕/๒๒๑/๑๐๑.

^{๑๕} ดร.ปริษา พิณทอง, ฅญา ภาษิตโบราณอีสาน, (อุบลราชธานี : สํพิมพ์ไบลาน, ม.ป),

^{๑๖} แผ่นที่ ๓๐, หน้าหลัง.

หมายความว่า จะทำอะไรอย่าได้ทำตามใจที่ต้องการ ให้พิจารณาเสียก่อน ค่อยกระทำ เพราะสิ่งที่เราได้ยิน ได้ฟังมานั้นอาจไม่เป็นตามที่เราได้ยินในขณะดั่งนั้นจึง ให้พิจารณา ไตร่ตรองให้ดีเสียก่อนจะปักใจเชื่อ พร้อมทั้งเอาความรู้ ความเข้าใจเข้าไป หยั่งรู้แล้วแยกในเหตุและผลให้เห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงนั้นให้ชัดเจน ดังพุทธ สุภาสิตว่า เอโกว เสยโย ปุริโส สปัญโญ โย ภาสิตสุส วิชานาติ อตุถิ ผู้มี ปัญญารู้เนื้อความแห่งภาสิตคนเดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า”^{๑๗} จะเห็นว่า ปัญญา มีอำนาจในการดำเนินชีวิตในทุกด้านของสัตว์โลก ไม่ว่าจะดำรงในตำแหน่งอะไร ถ้าไร้ ปัญญาแล้วก็มักจะไม่สามารถประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน การใช้ปัญญาแสวงหาความรู้ โดยการฟัง พูด นึกคิด และฝึกอบรมตนเองในสรรพวิชาการต่างๆ เพื่อให้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาในการประกอบการดำรงชีวิต

๗. หมวดบาป

cdoynho	ik=kg๑k	-!fvkik,ihkkgd
	myhkritmkd,hkk	-!fw;h mujf;o
myhks,^	FrludAo	dkpvpnog๑kayo]k;
	-!fdo-nho	),w;ik[grupk
c];๑nk	.sg-kwxlhkk	x!dginvo =kovp^]
g-k๑๑k	wxlkk[ko	ginvorv,wiok
cdoynho	dY๑k-eg-nvdihvo	FrprpkfFifk
	vodkpg)bk	-vfg,nvkrpkg๑hk
	Frprypg-Ak	,kg)bkihvpkk
	dkpvnf-k;rhv,	g๑[mvk x;fsy;
	[ykgdbf,uF๑ofyho	]yd]v[gvk-vk
	g๑k-vkoewxmyo	fjkdyodkp,Po
	[ykgdbf,uzu-hk;	dbofovvdxd

^{๑๗} พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๙๙/๔๑.

	s^ksk-hk;	dbo:Egvodovk ,kdc]; ^{๑๘}
แต่นั้น	ราชาเจ้า	ชุดอาฮาม ฮ้างเก่า
	ทั้งพระธาตุม่วง	ชุดไว้ ที่ควร
ทั้งหมู่	โพธิ์ศรีต้น	ตายอเย็น เจ้าพันล่าว
	ชุดกันขึ้น	ถมไว้ฮาบเพียง
แล้วจึง	ให้เขาไปสร้าง	ปลูกเฮือนชานอยู่
เขาจึง	ไปสร้างบ้าน	เฮือนพร้อมไฮ่นา
แต่นั้น	ก็จึงฆ่าเชือกฮ้อน	โกยพยาธิโรค
	อนตายถึง	ขอตเมืองพญาเจ้า
	โกยภัยเข้า	มาถึงฮ้อยอย่าง
	ตายฮึดเข้าพร้อม	เจ็บท้องปวดหัว
	บังเกิดมีใจร้อน	ลักลอบเอาของ
	เจ้าของนำไปทัน	ฆ่ากันตายเมี้ยน
	บังเกิดมีผีเข้า	กินคนออกปาก
	หุงหาเข้า	กินข้าเอนกนงมากแล้ว

หมายความว่า การกระทำในสิ่งใดควรพิจารณา ไม่ควรทำตามความต้องการ หรือ เห็นแต่ประโยชน์ ต้องมองไปถึงผลกระทบทั้งทางจิตใจและกายที่จะตามมา ประกอบกรรมดีนั้นเป็นหลักสำคัญที่ธรรมสอนโลกสอนไว้ในบั้น สอนให้ประกอบอาชีพ ด้วยสุจริตไม่เบียดเบียนตนเองและคนอื่น อีกทั้งสอนให้เห็นความสำคัญของศาสนสถาน ให้บำรุงรักษาศาสนสมบัติและไม่ให้ลบหลู่ สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อให้เกิดความสันติในสังคม

๘. หมวดบุคคล

z^hwf	Z=kpX,u.adyhk	.o[!om!dg=hkfe
dy[myhk .alt]kfi^h		f;k,gmklyjklvo
dy[myhk ,uztpkcdh		xyopkm!dlbjk
f;k,fbnffulvfc];		=^jvyocmh๑bk.shgvk ^{๑๙}

^{๑๘} แผ่นที่ ๘, หน้าแรก-หน้าหลัง

ผู้ใด	(ชาย)มีใจตั้ง	ในบุญทุกเข้าคำ
กับทั้ง	ใจฉลาดรู้	ความเมาสั่งสอน
กับทั้ง	มีปัญญาแก้	ปัญญาทุกสิ่ง
	ความคิดดีสุดแล้ว	ชูอันแท้จึงให้เอา

หมายความว่า เกิดเป็นคนควรมีใจตั้งต่อความดี เป็นผู้มีความฉลาดในคำสั่งสอน ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เพราะคนเรานั้นย่อมมีความสามารถไม่เหมือนกัน แนวคิดก็ไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างอุดมการณ์ ต่างคนต่างมีความฝันที่ไม่เหมือนกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันก็ แต่ทุกคนมีปัญญาเหมือนกัน ดังนั้น การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไรจึงต้องอาศัยความถ้วนถี่ และ ประสพการณ์เป็นเครื่องสนับสนุนด้วย

๙. หมวดบุญ

vyo;k	fvk[!o.sh	,u.๑dyhkdv
[!loou	gxocdocd;	rk-nhol^jlt;yo cmc];
vudvyosonjk	pk,g,njvme[!olkk	[ki,ugzpcz jwxoyho
?kwf	me[kxikp	xkxykg-ki;,[!o cmfkP ^{๒๐}
อันว่า	ครองบุญให้	มีใจตั้งต่อ
บุญนี้	เป็นแก่นแก้ว	พาขึ้นสู่สวรรค์ แท้แล้ว
อีกอันหนึ่ง	ยามเมื่อทำบุญสร้าง	บารมีเผยแผ่ไปนั้น
อย่าได้	อย่าทำบาปฮ้าย	ปาปึงเข้าฮ่วมบุญ แท้ตาย

หมายความว่า การทำความดีนั้น อย่าหวังสิ่งตอบแทน ขอให้ทำด้วยใจอันบริสุทธิ์ การสร้างคุณงามความดีเป็นสิ่งที่บุคคลควรทำ หากบุคคลไม่สร้างคุณงามความดีก็จะเป็นคนที่ไม่ดีมีเพื่อนฝูง เป็นคนที่มองสังคมในแง่ไม่ดี นี่ก็เพราะความเห็นแก่ตัว ดังนั้นการสร้างคุณงามความดีอันเป็นนามธรรมจะยังติดตามนุษย์ไปอยู่ไม่ว่าจะอยู่หรือ

^{๑๙} แผ่นที่ ๒, หน้าหลัง.

^{๒๐} แผ่นที่ ๗, หน้าแรก.

ตาย ก็ตาม ส่วนทรัพย์เป็นวัตถุนั้น ถึงเราจะมีมากเพียงใดก็ไม่สามารถติดตามเราไป ดังพุทธสุภาษิตว่า “น มียูยมานํ ธนมนุเวติ กิณฺณจิ ทรัพย์สักกนิคฺคํ ติดตามคนตายไปไม่ได้”^{๒๑}

จะเห็นว่ากระทำความดีนั้นต้องทำด้วยความใจจริงไม่ใช่ทำด้วยหวังประโยชน์ของตน หรือหวังให้คนอื่นเห็นว่าตนเป็นใจบุญ แท้จริงการทำบุญนั้นต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจปราศมลทินทั้งทางกาย วาจา และใจ

๑๐. หมวดวาจา

?kwf	xkddjk; dhko	feihkpɔv(g)upk oyhogoA
?kwf	xkd]njorho	ginvophk; ,ujoyo cmgoA ^{๒๒}
อย่าได้	ปากกล่าวด้าน	คำฮ้ายตอบเถียงนั้นเนื้อ
อย่าได้	ปากสิ้นพัน	เอือนย้าวมีนั้นแม่เนื้อ

หมายความว่า การพูดจาไม่ควรพูดคำร้าย พูดแต่คำสุภาพ เพราะการมีวาจาสุภาพจะเป็นทางหนึ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัยเยือกเย็นและความจริงใจ ซึ่งตรงกับพุทธสุภาษิตว่า สจฺจํ เว อมตา วาจา คำสัตย์แล เป็นวาจาที่ไม่ตาย^{๒๓} จะเห็นว่าคำพูด คำสัตย์ เป็นสิ่งที่บุคคลควรคำนึงในการที่พูดสิ่งใดให้พิจารณาให้ถี่ถ้วน ซึ่งการพิจารณาในการพูดนี้จะทำให้คนในทุกระดับชั้นไว้วางใจ อันจะทำให้ตนประสบความสำเร็จสุขในหน้าที่การงานได้

๑๑. หมวดความเพียร

g-kdY	gsog,nvk?^	lt[kp lo!d?^
g-kdY	ws]ovk,k	?^g,nvkdtmepkk

^{๒๑} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๖๙-๓๗๐.

^{๒๒} แผ่นที่ ๓๗, หน้าแรก.

^{๒๓} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๒๑๓/๓๐๘-๓๑๐.

g-kจิก	wxlkk[hko	ginvorv,wiok ^{๒๔}
เขาก็	เห็นเมืองอยู่	สบาย สนุกอยู่
เขาก็	ไหลนอนมา	อยู่เมืองกระทำยาว
เขาจึ่ง	ไปสร้างบ้าน	เฮือนพร้อมไร่นา

หมายความว่า บ้านเมืองใดมีความสงบร่มเย็น ก็มักมีคนเข้ามาอยู่อาศัย เข้ามาทำธุรกิจ อีกทั้งเกิดเป็นคนต้องมีความขยัน หมั่นเพียรในการทำหน้าที่การงานของตนให้ประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าธรรมชาติสอนโลกใบนี้มุ่งสอนให้คนทำหน้าที่ด้วยความสุจริตในหน้าที่ และให้ทำการงานให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของตน ดังพุทธสุภาษิตว่า “ปฏิรูปการี ฐรวา อญฺฐาตา วินฺทเต ธนํ คนมีฐานะหมั่นทำการงานให้เหมาะสมจะ ย่อมหาทรัพย์ได้”^{๒๕} คนที่ไม่ทอดทิ้งธุระถึงพร้อมด้วยความหมั่น มักประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๑๒. หมวดความสัตย์

vyo;jk	f;,,u.sh	dyfwxfh;p:njv
	mkkk^?k.shfPf	mkk-Pf?k.shdkP cmfkP
dY๑bk	,ykft]tg-k	-!orb๑kitokFlrk[๑bkc];
	dyfdk,,uvkfpkdko	feikP[Ysvofu ^{๒๖}
อันว่า	ความมีให้	ตัดไปด้วยชื่อ
	ทางงูอย่าให้เคียด	ทางเขียดอย่าให้ตาย แท้ตาย
ก็จึ่ง	มังคละเข้า	ขุนพิจรรย์โสภาพ จิงแล้ว
	ตัดตามมีอาชญาต้าน	คำฮ้ายบ่หอนดี

หมายความว่า การตัดสินใจคือความต้องการพิจารณาถึงเหตุและผลที่เกิดขึ้น ไม่ควรลำเอียงเพราะอคติ เป็นคนที่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้พิจารณาโทษให้เป็นรักษาความสัตย์ เพราะความสัตย์เป็นเครื่องหมายของความซื่อตรง จริงใจ โดยปราศจากมายา

^{๒๔} แผ่นที่ ๘, หน้าแรก-หลัง.

^{๒๕} ส.ส(ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๕๑-๓๕๔.

^{๒๖} แผ่นที่ ๑๔, หน้าหลัง.

ดังพุทธสุภาษิตว่า หทยสุส สทิสี วาจา วาจาเช่นเดียวกับใจ^{๒๗} คือ เป็นคนที่มีความ
จริงใจต่อเพื่อนในสังคม และมีความซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพโดยปราศจากความทุจริต
ในหน้าที่ไม่ว่าจะทำหน้าที่อะไรก็ให้ตรงต่อหน้าที่ของตน

๑๓. หมวดศรัทธา

pyk,u	g,nvk.sPd;kk	giupd=njv!ddt]t,tskotfvo
	rtPkgvdtik=k	?^gl;pgxog๑k
	.๑rPkg-Ak	.ofvkr!mmt[km
	gmrpkfkv?^]hv,	iydlkg๑kvtgodovk ^{๒๘}
ยังมี	เมืองใหญ่กว้าง	เรียกชื่ออุดตระมหานคร
	พญาเอกราช	อยู่เสวยเป็นเจ้า
	ใจพญาเข้า	ในครองพุทธบาท
	เทพยดาอยู่ล้อม	รักษเจ้าเอนกนง

หมายความว่า พระราชาผู้ครองราชเมืองอุดตระมหานครนั้น ปกครอง
บ้านเมืองด้วยธรรม ทำให้ประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งหน้าที่ของพระราชาก็คือ การ
บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาราษฎร์ เมื่อประชาราษฎร์มีความสุขประเทศก็สงบสุข ใน
ว่าประเทศสงบสุขนี้เองเรียกว่าเทพยดาอยู่ล้อม

๑๔. หมวดสันโดษ

,yPoyho	[y;it[ydg๑k	zy;-;odk,iuf	
	dk,rtg๑k	lvo.sh:^vyo	oyhoc];
-kdY	,u-vk]ho	,^o,kfnvgdk	
?^mkk	gikmvf.sh	-vkcm:^;yo	cmfkkP ^{๒๙}
เมื่อนั้น	บวระบัติเจ้า	ผิวขวัณ ตามฮีต	

^{๒๗} พุ.ชา.เอก.(ไทย) ๒๗/๕๙/๑๖๘.

^{๒๘} แผ่นที่ ๑๑, หน้าหลัง.

^{๒๙} แผ่นที่ ๓๗, หน้าหลัง.

	ตามพระเจ้า	สอนให้ชูอัน	นั่นแล้ว
ซากี้	มีของลั่น	มูลมาคือเก่า	
ยูห่าง	เฮาทอดให้	ของแท้ชูวัน	แท้ตาย

หมายความว่า คนเราไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องพอใจในสิ่งนั้น อย่างกรณีนี้ ผู้เป็นภรรยาก็พอใจในหน้าที่ของตน พอใจที่จะปฏิบัติสามีของคนตน กล่าวคือพอใจที่สามีเป็นอยู่ ไม่คบมากชู้หลายชาย จะเห็นว่าในบทนี้ธรรมดาสอนโลกสอนให้บุคคลมีความพอใจในของที่ตนมีอยู่ พอใจกับของที่ตนได้ เมื่อมีความพอใจกับของที่ตนเองมี ไม่ละโมภะอยากได้ของบุคคลอื่นแค่นี้ ก็ทำให้คนอยู่เย็นเป็นสุขในหน้าที่ของตนแล้ว

๑๕. หมวดสมณะ

rtdY	l,]bfdhyk	dk,cskfvkme	
	,u;b=kfu	:^jvyog]bk]h;o	
	g-k?ecm	gl,v.๑m!dlbjk	
rtdY	[Ygfnvfivo	mkkkk?^dtglb,	จิกค]; ^{๓๐}
พระ	ก็สมณฤทธิตั้ง	ตามแห่งคลองธรรม	
	มีวิชาดี	ชูอันเลิกล้วน	
	เขาย่ำแท้	เสมอใจทุกสิ่ง	
พระก็	บ่เดือดร้อน	ธรรสร้างอยู่เกษิม	จริงแล้ว.

หมายความว่า สมณะนั้นต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นแม้ทั้งกาย วาจา และใจ การที่จะเป็นสมณะนั้นใจต้องสงบ เยือกเย็น แต่ไม่เย็นชา ความเยือกเย็นนั้นต้องเกิดขึ้นที่ใจ ปัญญาสุขุมรอบคอบ ประพฤติศีล สมาธิ เจริญปัญญานั้นจึงจะเรียกว่าสมณะ การที่จะเป็นสมณะนั้นไม่ได้อยู่ที่บวชห่มผ้าเหลืองเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้มีเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น ดังพุทธสุภาษิตว่า สมณีธ อรณา โลเก สมณะในศาสนานี้ ไม่เป็นข้าศึกในโลก^{๓๑}

๑๖. หมวดสามัคคี

^{๓๐} แผ่นที่ ๑๑, หน้าหลัง.

^{๓๑} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๘๑/๘๖

pk,g,njv	,ufecd	xyoskdklOydpbjk	fykoyho
	gm;fk,koyjk]v,	aykcจก=^vyo	
dy[myhk	aykf^=yho	xyoskvoyzbf,c,o	
	aykcจ[cจก	d[bog[nhvk;kf;, ^{๓๒}	
ยามเมื่อ	มีคำแก้		ปัญหาการหนักยิ่ง
ดังนั้น			
	เทวดามานั่งล้อม	ฟังแจ้งสู่อัน	
กับทั้ง	ฟังดูชั้น		ปัญหาอันผิดแม่นยำ
	ฟังแจบแจ้ง		กบิณเบื่องว่าความ

หมายความว่า สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ต้องรวมกัน คนหลายคนอยู่ร่วมกัน มักหลายความคิด เหมือนหลายความคิดมักเกิดปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นมีทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นภายในในกลุ่ม และปัญหายากนอกกลุ่ม ดังนั้น การที่จะแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดีนั้นจะต้องมีการร่วมกันคิดหาวิธี ที่ต้องทำเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงไม่อาจตัดสินใจแต่ผู้เดียว จำเป็นต้องรวมพลคนทุกคนที่อยู่ในสมาคม ชุมชนเดียวกัน เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาารวมกัน ความสามัคคีจึงเป็นหนทางที่สังคมมนุษย์จะต้องสมานฉันท์ต่อกัน ที่ทำเช่นนี้ก็เพราะสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่จะต้องปะทะกับบุคคลอื่นๆ กลุ่มสังคมธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมนั้นหากขาดระบบกระทำการ ขาดปฏิสัมพันธ์และขาดการต่อรองยอมหมดอำนาจที่จะนำไปสู่กระแสผลักดันใดๆ ที่จะให้เป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้นสังคมมนุษย์จึงเป็นสังคมที่จะต้องสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนและต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทุกด้าน เพราะบริบททางสังคมของมนุษย์นั้นคือวิถีชีวิตโดยรวมของมนุษย์นั้นอยู่บนพื้นฐานของขอบเขตสิ่งแวดล้อม ความสามัคคีจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินกิจการทุกอย่างที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าของกิจการทุกอย่างดังพุทธสุภาษิตว่า “สมัคคานํ ตโป สุขิ ความเพียรของผู้พร้อมเพรียงกัน ให้เกิดสุข”^{๓๓}

๑๗. หมวดศีล

^{๓๒} แผ่นที่ ๑๔, หน้าหลัง.

^{๓๓} พ.ร.บ.(ไทย) ๒๕/๑๙๔/๙๓.

g,njvoyho	rtpkoyho,u.จdyhk	.omem!dg=kfe
	lbuocxfw;	.ogonhv[Y]k]k wfhc];
ivogvf	sy;g,nvkg-Ak	;yomkgd]k]P
rtdY	lvolyjk.sh	fei^l^vyo
[yfouh	[!ogikwfh	gxorPkdh!,wr
gจkmyhkz;k		,kvvoov, -vg-hk:kPwi

fykouh^{๓๔}

เมื่อนั้น	พระก็มีใจตั้ง	ในธรรมทุกเข้าคำ
	ศีลแปดไว้	ในเนื้อบอเหล่าหลง ได้แล้ว
อ้อยเอ็ด	หัวเมืองเข้า	วันทาเต้าส่วย
พระก็	สอนสั่งให้	คำผู้สู้อัน
บัดนี้	บุญเฮาได้	เป็นพญา ตุ่มไพร่
เจ้าทั้งปวง	มาอ่อนน้อม	ขอเข้าช่วยไฮ ดังนี้

หมายความว่า เกิดเป็นคนต้องรู้จักผิดถูก รู้จักชั่วดี เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงานจึงจะเจริญในกิจการนั้นๆ ในบทนี้จะเห็นว่าศีลธรรมเท่านั้นที่จะนำคนเข้าสู่ความสงบเย็น ถ้าบุคคลไม่มีศีลธรรมเป็นคนเกิดมาเป็นคนเปล่าประโยชน์ ตายไปแล้วความดีก็ไม่ปรากฏ ดังพุทธสุภาษิตว่า สีลํ ยาว ชรา สาธุ ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จ ตราบเท่าชรา^{๓๕} จะเห็นว่าศีลเป็นหลักประกันว่า ถ้าใครประพฤติ ปฏิบัติตามก็จะเป็นคนดี คนๆ นั้นตกไปที่ต่ำ อีกทั้งยังทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขพอสมควรและยังประโยชน์สำเร็จ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน มุ่งความเป็นอยู่ไม่เบียดเบียนใครและความสงบกาย วาจา ใจและประโยชน์เบื้องหน้า มุ่งความมีจิตใจเป็นอิสระและพ้นทุกข์ได้

๑๘. หมวดความสุข

-kdY	gxoglf)ug)k	]nv=klyogdk
	gkbofecxflb[Fdfcm	-vk]ovtgodovk
	vkp!pno,kd]o	gs]nvpbjks]kpxu

^{๓๔} แผ่นที่ ๖, หน้าหลัง.

^{๓๕} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๕๑/๖๗.

?^mkk	dbomkowx	:^;yo[Y,uwi ^{๓๖}
ชา	ก็เป็นเศรษฐีเฒ่า	ภาษา ฉันทะ
	เงินค่าแปดสิบโกฏีแท้	ของล้นเอนกนอง
	อายุยืนมากล้น	เหลือยิ่งหลายปี
อยู่ท่า	กินทานไป	ชู้วันบ่มีไ้

หมายความว่า เขาเป็นคนมั่งมีเงินทอง มีของใช้มากมาย และอายุยืน เพราะ
 ความเป็นคนมั่งมีจึงมีความสุขกับการให้ทาน คนเราเมื่อมีพออยู่พอกินแล้วก็ย่อมมักจะมี
 ความสุขกับชีวิตที่เป็นอยู่ การมีความสุขกับวัตถุนั้นมันไม่ใช่ความสุขที่ยั่งยืน ดังนั้น การที่
 ความสุขนั้นจะยั่งยืนนั้นต้องมีความสุขทั้งทางกายและใจ ความสุขที่พุทธศาสนาสั่งสอน
 คือ สุขที่เกิดจากความสบายกายและสบายใจ อันสุขที่เกิดจากจิตใจสงบไร้สิ่งปรุงแต่งดัง
 พุทธสุภาษิตว่า เตสํ รูปสมิ สุขโข ความสงบระงับแห่งสังขารนั้น เป็นสุข^{๓๗}

๑๙. หมวดคบหา

	lyfmkgsocdwf	[Y,ui^[kx[!o
gsocd	lbol;pจkk	g-k,kly[lv
	,bfikmbfmbdYg-Ak	feikpgdbf,u
dY[Y	aykfez^	,uztpkdhkodk;
	,yd[njowf	fvkoyhodY[Yfu cmc]; ^{๓๘}
	ศรัทธาเห็นได้	บ่มีฐึ่บาปบุญ
เห็นแก่	สินส่วยจ้าง	เขามาสืบส่อ
	มิสขาทิฏฐิกิ์เข้า	คำฮ้ายเกิดมี
กับ	ฟังคำผู้	มีพญาต้านกล่าว
	มักลืมิได้	คลองนั้นกับดีแท้

แล้ว

^{๓๖} แผ่นที่ ๓๗, หน้าหลัง

^{๓๗} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๑/๑๑.

^{๓๘} แผ่นที่ ๔๐, หน้าหลัง.

หมายความว่า เป็นคนนั้นอย่าได้เห็นแก่ได้แต่อย่างเดียว ต้องพิจารณาถึงผลที่จะตามมา กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ การคบคนก็เช่นกันไม่ควรดูเฉพาะหน้าตาที่ดูดีเท่านั้น จะต้องพิจารณาอุปนิสัยของคนที่จะคบด้วย การจะคบใครนั้นอย่าได้มองแต่ว่าหน้าตาดี มีเสน่ห์เท่านั้น แต่ให้พิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อน เพราะว่าคนจะดีใช้ว่าจะดีเพราะใบหน้าสักทีไหน แต่คนดีจะต้องดีทั้งกาย วาจา และจิตใจ ดังพุทธสุภาษิตว่า นาสุมเส กตปาปมฺหิ ไม่ควรไว้ใจคนทำบาป^{๓๙}

วรรณกรรมที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นี้ ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนพุทธบริษัทโดยตรง และนำเอาแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมมาดัดแปลงสอดแทรกแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งง่ายต่อการจดจำนำไปใช้ให้เกิดคุณประโยชน์ ต่อการดำเนินชีวิตและการทำงาน พร้อมทั้งเพื่อความมั่นใจในกรรมที่ได้ประกอบไว้ อันเป็นบุญกุศล ดิغامสุจริต เป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้าสามารถจากโลกนี้ไปโดยไม่ต้องหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งทุกติ

๓.๓ การประยุกต์ใช้คุณธรรมในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก

วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก ได้รับการยอมรับว่าเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ และมีความสำคัญกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปรากฏในคัมภีร์ต่อวัฒนธรรมของคนอีสาน คัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่บันทึกเรื่องราวของชาดกในพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์ในขณะนั้นเขียนขึ้น ก็เพื่อแสดงความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและยังแสดงความมีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อคนในยุคนั้นด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ความเชื่อของคนอีสาน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลต่อการครองชีพด้วย ซึ่งตามปกติแล้วในคัมภีร์ เรื่องธรรมดาสอนโลกเดิมที่ การอ่านนั้นจะเป็นพระเสี้ยส่วนมาก หรือ เรียกว่า เทศน์ให้ญาติโยมฟังในงานพิธีต่างๆ หรือ ประจำวันพระในฤดูกาลเข้าพรรษา จะเป็นอักษรธรรมบ้าง อักษรไทยน้อยบ้าง ซึ่งเนื้อหาของธรรมะนั้นจะเป็นเรื่องที่เน้นให้คนละชั่วทำดี การฟังธรรมเป็นกิจกรรมของคนในชุมชนที่ประกอบด้วยศรัทธา ซึ่งมีความเชื่อว่าจะทำให้ความปรารถนาที่ปรารถนาแล้วสำเร็จได้ผล

^{๓๙} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๑๐๙/๓๔๐.

เต็มเปี่ยม พร้อมทั้งก่อนฟังธรรมนั้นจะต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ด้วยเหตุนี้เมื่อคนต้องการความสุขสมบูรณ์ตามวิธีของชาวโลกจึงนิยมรับศีล รักษาศีลก่อนฟังธรรมและปฏิบัติธรรม

หลักธรรมในเรื่องธรรมดาสอนโลกที่ปรากฏในเชิงบุคคลาธิฐานจึงกลายเป็นความเชื่อของคนอิสาน ความเชื่อนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา ศรัทธาเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชน อยู่ในความเชื่อนี้ คือ ความเชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้กลายเป็นพุทธะได้ การระลึกถึงพระพุทธเจ้าก็เพื่อเร้าเตือนให้เกิดความมั่นใจในศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ พร้อมนั้นก็เป็นการเตือนให้ระลึกถึงหน้าที่ของมนุษย์ว่า เราจะต้องฝึกตนอยู่เสมอ

การฝึกตนในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้เป็นการฝึกตนด้วยการควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน พระธรรมปิฎกได้กล่าวคำว่า “ฝึก นี้พูดอย่างสมัยใหม่ได้แก่คำว่า เรียนรู้และพัฒนาพูดตามคำหลักแท้ๆ คือ ศึกษา หรือ สึกขา พูดรวมๆ กันไปว่า เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา หรือ เรียนรู้ฝึกหัดศึกษาพัฒนา”^{๔๐}

ในพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องก็คือ การทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องที่จะนำเข้าสู่จุดหมายอย่างทีกล่าไปแล้ว วิถีชีวิตที่ถูกต้องดังามนั้นเราเรียกกันว่า มรรค^{๔๑} ซึ่งนำไปสู่จุดหมายได้ มรรคนี้เป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม แต่ทำอย่างไรจะให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีชีวิตที่ดีงามนั้นได้ ก็ต้องมีการฝึกฝนหรือฝึกหัด การฝึกหัดฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดังามนั้น ท่านเรียกว่า สึกขา ซึ่งเป็นภาษาบาลี ภาษาไทยเราเรียกว่า ศึกษา เพราะฉะนั้น การศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดังาม ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงใช้คำว่ามรรคคู่กับคำว่า ศึกษา คำทั้งสองนี้มีความหมายแทบจะเป็นคำเดียวกัน มรรคเป็นวิถีชีวิตที่ดีงามถูกต้องหรือ ตัวการดำเนินชีวิต

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ ฯ: กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๓-๔.

ส่วนการศึกษาเป็นการทำให้เกิดการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง หรือการฝึกฝนคนให้เข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามนั่นเอง

พระพุทธศาสนากับการพัฒนานี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด จึงให้กำลังใจกับมนุษย์ว่า มนุษย์ที่ฝึกแล้วนั้น เลิศประเสริฐจนกระทั่งแม้แต่เทวดาและพรหมก็น้อมนมัสการ ดังคาถาว่า

“มนุสฺสสฺสฺสํ สมนุสฺสํ อตฺตทนต์ สมหิตํ
เทวาปิ นํ นมสฺสํ”

แปลว่า “พระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นมนุษย์นี้แหละ แต่ทรงฝึกพระองค์แล้ว มีพระหฤทัยที่อบรมมาอย่างดี แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ”^{๔๒}

คาถานี้เป็นการเตือนมนุษย์และให้กำลังใจว่า ความดีเลิศประเสริฐของมนุษย์นั้น อยู่ que การเรียนรู้ฝึกหัดศึกษาพัฒนาตนขึ้นไป มนุษย์จะเอาดีไม่ได้ถ้าไม่มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้น เราจึงพูดเต็มว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก”^{๔๓}

จากวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้ได้เห็นการประยุกต์คุณธรรมอันเกี่ยวกับการพัฒนาตัวบุคคลไว้ในด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

๑. คุณธรรมของตัวบุคคล ธรรมดาสอนโลกเห็นว่าศีลสามารถจัดระเบียบในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี จึงจับประเด็นเรื่องศีลเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในสังคม จะเห็นว่าศีลเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบระบบในการเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิต โดยที่ไม่ให้มีการเบียดเบียนกัน หลักศีลขั้นแรกคือ ศีล ๕ นั้นจะมุ่งไม่ให้เบียดเบียนกันและกัน เมื่อไม่เบียดเบียนกันแล้วความหมายก็ขยายออกไปถึงการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสุจริต ศีลในระดับสูงขึ้นนั้นจะเป็นการฝึกฝนควบคุมตนในทางกาย วาจา และใจ คือ ศีลของพระ อุบาสกที่รักษาศีลอุโบสถดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น ศีลขั้นนี้ จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือ ข้อกำหนดที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อฝึกฝนตนเองในการที่จะเจริญในคุณธรรม

^{๔๒} พุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๖๘๙-๖๙๐/๔๕๗.พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), แก่นแท้ของ

พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗.

^{๔๓} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๘

๒. คุณธรรมด้านความประพฤติ พูดอย่างภาษาปัจจุบัน คือ การพัฒนา กาย เป็นการพัฒนาอินทรีย์ อินทรีย์ของเรานี้ก็มี ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งเป็นสิ่ง ที่ใช้สำหรับสัมพันธ์กับโลกภายนอก เป็นช่องทางที่เราสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด การฝึกฝนพัฒนาอินทรีย์นั้นมีความหมายคลุมไปถึงการพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรา กับสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และวัตถุต่างๆ เนื่องจากการใช้อินทรีย์ทั้งหลายนั่นเอง ไปสัมพันธ์กับโลกภายนอกจึงทำให้คนเราสัมพันธ์ กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมได้ดี ข้อนี้กำหนดการพัฒนาตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในที่ สร้างปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอก

๓. การสร้างจิตสำนึก คือ การพัฒนาจิตใจนี้เป็นเรื่องที่กว้างขวางมาก แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะสามารถกล่าวได้ใน ๓ ด้าน คือ

ด้านที่หนึ่ง การพัฒนาคุณภาพจิต จิตของเรานี้ ควรเป็นจิตใจที่มีคุณภาพ เริ่มแต่มีคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตดีงาม เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มี ความกตัญญู กตเวทิตา เป็นต้น

ด้านที่สอง การพัฒนาสมรรถภาพจิต หรือ สมรรถภาพของจิตใจ หมายถึง ความสามารถของจิตใจ ซึ่งมีความเข้มแข็งที่จะเอาไปใช้งานได้ดี จิตของเราเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะต้องนำไปใช้งาน เราจะทำงานได้เก่ง เราก็ต้องมีจิตที่มีสมรรถภาพเป็นพื้นฐาน

ด้านที่สาม การพัฒนาสุขภาพจิต นอกจากมีคุณธรรม มีคุณภาพจิต มี สมรรถภาพจิตเข้มแข็งแล้ว ก็ต้องมีสุขภาพจิตด้วย คือ จิตใจนั้นมีความสุข เป็นจิตใจที่มี ความเบิกบาน มีปีติ ความอิ่มใจ มีปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจ เป็นต้น

๔. การสร้างปัญญา การสร้างปัญญาเป็นจุดที่สำคัญที่สุดเพราะปัญญาเป็น ตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ เป็นต้น

จากหลักคุณธรรมที่ได้กล่าวไว้และจัดเป็นหมวดหมู่ในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจะ นำเสนอหลักธรรมที่จะใช้กับคน ชุมชน เพื่อความผาสุก และสันติสุขของคนและชุมชน ตามที่ได้ศึกษาจากวรรณกรรมนี้พบว่า ศิล เป็นหลักพื้นฐานที่กล่าวไว้ในวรรณกรรม เพื่อให้คนได้มีการฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ให้คนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

อย่างเช่น สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ คนกับคน คนกับป่า เป็นต้น สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ คือ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้อุปโภค บริโภคต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย เมื่อคนอยู่รวมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน รวมกลุ่มกัน จัดเป็นหน่วยงาน เป็นองค์กรตลอดจนเป็นประเทศชาติ จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์กติกา การที่คนจะมีกติกานั้น จำเป็นต้องเริ่มที่ตัวบุคคลให้รู้จักละชั่ว ทำดีเสียก่อน นั่นก็คือรู้จักศีลเป็นขั้นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดีงาม ให้มีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ศีลที่นำเสนอก็คือ ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลพื้นฐาน หรือ ศีลสำหรับฆราวาสผู้แสวงหาวัตถุหรือสิ่งเสพบริโภคต่างๆ เมื่อต่างคนต่างหา ทุกคนก็อยากได้ออยากเอาให้มากที่สุดคนที่มีความกำกวม มีโอกาส มีความสามารถมากกว่า ก็จะข่มเหงรังแกคนที่อ่อนแอกว่า ที่ด้อยกำลัง สังคมก็จะเดือดร้อน เต็มไปด้วยการเบียดเบียนแย่งชิง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงวางหลักศีล ๕ ไว้เป็นกรอบหรือเป็นขอบเขต ว่าใครจะแสวงหาอย่างไรก็หาไป แต่ขอให้อยู่ในขอบเขตที่จะไม่ละเมิดศีล ๕ ข้อนี้ แล้วสังคมก็จะสงบสุขพอสมควร ไม่ถึงกับลุกเป็นไฟ และทุกคนก็จะพอกอยู่กันได้ และพอมีความสุขได้มากบ้างน้อยบ้าง โดยให้ทุกคน

- ๑) เว้นจากปาณาติบาต ไม่ละเมิดต่อชีวิตร่างกายกัน รวมทั้งไม่รังแกสัตว์
- ๒) เว้นจากอทินนาทาน ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน
- ๓) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ไม่ละเมิดต่อคู่ครองของรักของหวงกัน
- ๔) เว้นจากมูสาวาท ไม่ละเมิดต่อกันทางวาจา ไม่ทำร้ายหรือทำลาย

ผลประโยชน์กันด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวง

- ๕) เว้นจากสุรายาเมาสิ่งเสพติด ไม่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่นด้วยการมีพฤติกรรมที่ขาดสติสัมปชัญญะเพราะเสพสิ่งเสพติด

การรักษาศีลนี้ก็เพื่อเป็นการฝึกฝนตนเองในการรักษาอิสรภาพของชีวิตไม่ให้ชีวิตและความสุขของตนต้องไปขึ้นต่อการเสพหรือการบริโภควัตถุมากเกินไป นอกจากเป็นการฝึกฝนตนแล้ว ยังเป็นการพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้นไป และทำให้มีวัตถุเสพบริโภคเหลือพอที่จะนำไปเผื่อแผ่ให้ความสุขแก่ผู้อื่นและมีเวลาเหลือจากการมัวเมาเสพวัตถุที่จะนำไปใช้ในทางที่ดีงามสร้างสรรค์อย่างอื่นเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

หลักการคบเพื่อนก็เป็นสิ่งที่สำคัญเช่นเดียวกัน เพราะคนเราทุกคนไม่มีใครจะสามารถยืนหยัดมีชีวิตอยู่ตามลำพังตนเองผู้เดียวได้ นับตั้งแต่เกิดเราก็มียารดาบิดาคอย

เลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด ตามศักยภาพทั้งของเราและของท่าน เมื่อเราจะออกจากบ้าน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะที่เป็นเด็ก นักเรียน นักศึกษา ผู้ใหญ่ หรือผู้ประกอบการงานเราก็จำเป็นต้องคบหาสมาคมกับบุคคลอื่นๆ อีกมากมาย บุคคลก็มีหลากหลายประเภทด้วยกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลต่างๆ ซึ่งโดยทั่วไปคนเราแต่ละคนจำเป็นต้องติดต่อกี่ยวข้องด้วยออกเป็น ๖ ประเภท คือ (๑) มารดาบิดา (๒) ครูอาจารย์ (๓) บุตรภรรยา (๔) มิตรสหาย (๕) คนได้บังคับบัญชา (๖) พระสงฆ์ หรือ สมณพราหมณ์

ในบรรดาบุคคลทั้ง ๖ ประเภทดังกล่าวแล้วนี้ คงจะมีแต่ประเภทที่ ๑ เท่านั้น ที่เราไม่สามารถเลือกได้เลย หลังจากที่เรารู้กำเนิดเกิดมาในโลกนี้แล้ว อย่างไรก็ตามมารดาบิดาที่มีจิตใจปรกติและมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจนย่อมมีคุณธรรมเหมือนกันประการหนึ่ง คือ มีความรักและปรารถนาดีต่อบุตรของตน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า พ่อ แม่ คือ กัลยาณมิตรที่แท้จริงของเรา ส่วนบุคคลอีก ๕ ประเภทนั้นเรามีโอกาสเลือกสรรได้ ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เราจะมีเกณฑ์อย่างไรในการเลือกคบหาสมาคมกับบุคคลต่างๆ เพื่อว่าจะได้พบแต่กัลยาณมิตร ห่างไกลจากคนพาล ดังพุทธสุภาษิตว่า “บุคคลไม่ควรคบมิตรเลว ไม่ควรคบคนต่ำช้าเลวทราม ควรคบกัลยาณมิตร ควรคบบุรุษผู้สูงสุด”^{๔๔} การคบคนจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน เพราะถ้าเราคบคนดีมีศีลธรรมก็ย่อมชักนำเราเป็นคนมีศีล คนดีนั้น อาจเป็นใครก็ได้ เช่น อาจเป็นคนอ่านหนังสือไม่ออก อาจเป็นชาวไร่ ชาวนา อาจเป็นคนมีการศึกษาสูง ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นคนอย่างไรก็ตาม คนดีมักจะมีคุณสมบัติของคนทั่วไป และดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม เป็นผู้ที่มีจิตสะอาด สว่างและสงบ อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และการคบคนนั้นพระพุทธรเจ้าให้พิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อน ไม่ควรคบคนด้วยความชอบแต่อย่างเดียว ควรคบคนด้วยเหตุและผลดังพุทธสุภาษิตว่า “ไม่ควรไว้วางใจในคนไม่คุ้นเคย แม้ในคนคุ้นเคยก็ไม่ควรไว้วางใจ”^{๔๕}

จากพุทธสุภาษิตนี้คงจะทำให้เข้าใจได้ว่าการคบหาสมาคมกับบุคคลต่างๆ นั้น เราจะต้องไม่ประมาท ควรตั้งข้อสังเกตไว้เสมอว่า บุคคลที่เราคบหาสมาคมแต่ละคน

^{๔๔} พ.พ.(ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๔๕} พ.พ.(ไทย) ๒๗/๙/๓/๓๙.

นั้นมีอุปนิสัยที่แท้จริงอย่างไร เพราะบางคน แม้มีความปรารถนาดี แต่ด้วยความที่ตัวเองเป็นคนพาล ก็อาจชักนำเราไปในทางชั่วโดยที่ตนเองคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีก็ได้ จึงเป็นสิ่งที่เราต้องพิจารณาให้ถ่องแท้

คุณธรรมของผู้ปกครอง หรือ คุณธรรมของพระราชาจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตน ซึ่งจะเป็นเสมือนเสื้อเกราะคอยป้องกันอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้น คุณธรรมของราชานี้ ข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งซึ่งสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้อื่นได้ควรนำไปประยุกต์ใช้ด้วย คือ

ทานํ สິลํ ปริจาคํ อาชฺชวํ มหฺทวํ ตปํ
อกุโณธํ อวิหีสนฺจ ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ^{๔๖}

๑. **ทานํ** ให้ปัน คือ ให้ทั้งวัตถุและคำแนะนำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน เอาใจใส่ให้บริการ อำนวยความสะดวกสบายตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบภัยพิบัติต่างๆ

๒. **สິลํ** ประพฤติดีงาม คือ รักษากายวาจาให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมาย รักษาเกียรติภูมิของตน ไม่ประพฤติตนเป็นที่ดูถูกดูแคลนของประชาชน

๓. **ปริจาคํ** เสียสละ คือ เสียสละความสุขความสำราญตลอดจนกระทั่งชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. **อาชฺชวํ** ซื่อตรง คือ ปฏิบัติภาระหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ไร้มายาจริงใจ ไม่หลอกลวงเล่นลิ้นกับประชาชน

๕. **มหฺทวํ** อ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเยอหยิ่ง หยวนคาย มีความสง่างามที่เกิดจากท่วงท่าสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ไม่ถือตัว

๖. **ตปํ** เพียรเพากิเลส คือ พยายามเผแผลาญตัณหามิให้เข้ามาครอบงำจิต ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ ความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มุ่งมั่นแต่จะทำหน้าที่ให้เสร็จสมบูรณ์

๗. **อกุโณธํ** ไม่อวดความโกรธง่าย คือ ไม่เกรี้ยวกราด เจ้าอารมณ์ไม่กระทำการใดๆ ด้วยอำนาจแห่งความโกรธ แต่จะทำด้วยจิตอันสุขุมเยือกเย็น รอบคอบ

^{๔๖} พ.ท.(ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

๘. **อวิหีสา** ไม่เบียดเบียน คือ ไม่หลงอำนาจเที่ยวบีบคั้นเอาไรต์เอาเปรียบประชาชน ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษ หรือ ยัดเยียดข้อหาให้แก่ประชาชนด้วยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. **ขนฺติ** อุตทน คือ อุตทนต่อการทำงาน ถึงจะลำบากตรากตรำเพียงใดก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกเยาะเย้ยด้วยถ้อยคำเสียดสีดากถางเพียงใดก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๑๐. **อวิโรธน์** ไม่คลาดธรรม คือ ประพฤติตนยึดมั่นในธรรมทั้งในด้านความยุติธรรมก็ดี และในด้านนิติธรรมคือระเบียบแบบแผนที่ดีตลอดจนธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ไม่หวั่นไหวหรือเอนเอียงเพราะถ้อยคำของผู้อื่น หรือ ด้วยอามิสสินจ้างใด ๆ

ตามหลักคุณธรรมของราชาที่กล่าวมาแล้วนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับข้าราชการระดับบริหารตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงนักการเมืองทุกระดับ

ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมนี้ก็มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน ซึ่งสาระสำคัญที่ปรากฏนั้นจะเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตและความเคารพต่อบรรพบุรุษ เนื่องจากปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่ชี้ทางหลุดพ้นจากทุกข์ และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นทุกข์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ทั้ง ณ บัดนี้และในภายภาคหน้า

ดังนั้น ประเพณีจึงเป็นความประพฤติของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่นิยมปฏิบัติกันมานาน จนกลายเป็นแบบอย่างความคิด หรือ การกระทำและยังมีอิทธิพลในปัจจุบัน ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตามความเชื่อถือของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งเหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ และปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีมีหลายประเภท เช่นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต อาทิ การเกิด การแต่งงาน งานศพ ประเพณีทางด้านศาสนา อาทิ การอุปสมบท ฟังธรรม เทศน์มหาชาติ วิสาขบูชา ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญขึ้นโรง อาทิ ตรุษสงกรานต์ ประเพณีการละเล่นในงานนักขัตฤกษ์ของ

แต่ละท้องถิ่น เช่น การสาดน้ำในงานวันสงกรานต์ที่เชียงใหม่ การเล่นหนังตะลุง มโนราห์ในภาคใต้ ประเพณีของไทยมีส่วนที่เป็นทั้งจารีตประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม^{๔๗}

ประเพณีเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เมื่อสังคมเปลี่ยนไปประเพณีได้ที่ล้ำสมัย ถ่วงความเจริญก็ถูกยกเลิกไปเอง ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ย่อมแสดงว่าเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ผู้คนในสังคมนั้น ๆ จึงควรรักษาไว้เป็นมรดกตกทอดแก่ชนรุ่นหลังสืบมา

๓.๔ คุณธรรมที่เด่นในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก

จากการศึกษาคำสอนวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลกพบคุณธรรมที่เด่นๆ ก็คือ

๑. **คุณธรรมในเรื่องความประพฤติ** จะเห็นว่าความประพฤตินั้นเป็นกิจกรรมของชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นความจริงบนพื้นฐานที่มีอยู่ โดยตัวของมันเองอยู่แล้ว พร้อมกันนั้นพฤติกรรมนี้ยังมีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องเศรษฐีผู้ตกยากในข้างต้นนั้นจะเห็นว่าพฤติกรรมเป็นเรื่องของกิจกรรมในการดำเนินชีวิต ดังนั้น พฤติกรรมจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

พฤติกรรมที่แสดงออกนั้นก็ต้องอาศัยจิตเป็นผู้ควบคุม ดังนั้นเราจึงเห็นว่า เมื่อจิตใจมีความต้องการต่างๆ และจิตก็อาศัยพฤติกรรมเป็นเครื่องมือที่จะสนองความต้องการของมัน ความสมปรารถนา และการได้มาซึ่งความสุขของจิตมากมายทีเดียว เกิดจากพฤติกรรมเป็นตัวสนองและในทางกลับกัน พฤติกรรมใดที่ช่วยให้จิตใจมีความสุข หรือมีความพอใจ พฤติกรรมนั้นก็จะดำเนินไปได้อย่างเข้มแข็งคล่องแคล่วและจริงจังยั่งยืน

นอกจากนั้น พฤติกรรมทำให้เกิดความเคยชินของสภาพจิต เมื่อเราเคยชินอย่างไร จิตใจเราจะยึด และเกิดความพอใจ ตลอดจนหาเหตุผลเข้าข้างและสำหรับความพอใจติดใจนั้น กลายเป็นความยึดติด และทำให้พฤติกรรมนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แล้วแก้ยาก ฉะนั้น ต้องระวังเรื่องพฤติกรรมเคยชินที่ส่งผลต่อความพอใจพอกลายเป็นความเคยชินขึ้นมาแล้ว คนก็จะติด พฤติกรรมจึงมีผลต่อจิตใจ ดังนั้น พฤติกรรมที่ปรากฏใน

^{๔๗} พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกธมฺโม, พระพุทธศาสนา กับ ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

วรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงค่านิยมตามสมัย และความเคยชิน

พระพุทธศาสนาจึงมองว่า พฤติกรรมของคนที่ชอบแสดงออกมันเป็นตัวธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งความเป็นจริงแล้วมันเป็นพื้นฐานที่มีอยู่ในตัวของมันอยู่แล้ว พฤติกรรมที่ถูกเรียกร่องจากธรรมชาติว่า เพื่อให้เรามีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขที่แท้ หรือโดยความเป็นไปของเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กันทุกระดับ ในชีวิตก็ตาม ในสังคมก็ตาม การที่สิ่งทั้งหลายจะเป็นไปได้ด้วยดี เราจะต้องสร้างพฤติกรรมที่แสดงออกมาจากจิตใจ ไม่ใช่ให้จิตใจคอยตามพฤติกรรม นี่เป็นคุณธรรมอันหนึ่งที่ธรรมดาสอนโลกได้กล่าวถึง ซึ่งมีความโดดเด่นในการอยู่ร่วมกันในสังคม ชุมชนและประเทศนี้คือเหตุผลในระบบเหตุปัจจัยของพฤติกรรมที่แท้

๒. คุณธรรมของนักปกครอง เป็นคุณธรรมที่เอื้อประโยชน์สุขให้กับสังคมเป็นส่วนใหญ่ ดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องย่อในข้างต้น ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว นักปกครองทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน ระดับสังคม ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ มีบทบาท อำนาจและหน้าที่อยู่ ๒ ส่วน คือ

๑. บำบัดทุกข์ เรียกว่า กษัตริย์ แสดงบทบาท อำนาจและหน้าที่เป็นนักรบป้องกันและกำจัดความเสื่อม (หานินิคหะ)

๒. บำรุงสุข เรียกว่า ราชา แสดงบทบาท อำนาจและหน้าที่ เป็นนักรบสร้างและรักษาความเจริญ (วุฒิปัคคหะ)

นักปกครองที่ดีจึงต้องมีหลักการ หลักวิชาการ และหลักธรรมในการปกครองการทำงานใดๆ ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ต้องไม่พลาดผิด ไม่หลงทิศ ไม่ผิดทางห่างเป้าหมายที่กระทำนี้เป็นจุดเด่นของหลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อคนในยุคนี้ว่า มีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และยังยึดหลักธรรมเป็นการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง อีกทั้งแสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองอันเกิดจากความเมตตาที่มีต่อกัน

๓. คุณธรรมของผู้ใหญ่ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นบุคคลผู้มีวุฒิภาวะ คือเป็นผู้เจริญแล้วด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุข ดำรงตนอยู่ในสถานะเป็นผู้นำ

เป็นหัวหน้า เป็นผู้ประเสริฐที่เรียกว่า เป็น “พรหม” ผู้ใหญ่จึงบุคคลชั้นพรหมมีหน้าที่ ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา (Loving-Kindness) ความรัก ความปรารถนาดี มีความเอื้ออาทรมองเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนอื่นแล้ว ทนอยู่เฉยไม่ได้ต้องเข้าไปช่วยเหลือแก้ไข เสมือนหนึ่งเป็นความทุกข์ของตนเอง แสดงความมีไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจที่ดั่งงามต่อผู้อื่นเสมอ

๒. กรุณา (Compassion) ความสงสารเมื่อเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่นเข้าไปหยาบย่น ความช่วยเหลือ ลงมือช่วยให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากเดือดร้อนนั้น โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบากของตนเอง ทุ่มเทเสียสละช่วยเหลือจนสุดความสามารถ

๓. มุทิตา (Sympathetic Joy) แสดงความยินดี ความพอใจ ความชื่นชม เมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ความสำเร็จ และคอยสร้างขวัญสร้างกำลังใจ ปลุกกระตือรือร้นให้ผู้ที่มีความทุกข์ ลูกขึ้นต่อสู้ คอยผ่อนคลายความโศกเศร้า รู้จักเอื้ออาทรเอาใจปลอบใจผู้อื่นที่มีความทุกข์ให้เขามีความสดชื่นแจ่มใสร่าเริง

๔. อุเบกขา (Equanimity) รู้จักปล่อยวาง คอยดูแลอยู่ห่างๆ วางตัววางใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างใครไร้อคติ มีความเสมอภาคยุติธรรมต่อคนทุกคน คือ มีความเมตตาต่อทุกคน มีความกรุณาต่อทุกคน และมีความมุทิตาต่อทุกคนไม่เลือกที่รักไม่เลือกที่ชัง ทำตัวเป็นจุดตรงกลางที่เที่ยงตรงและเที่ยงธรรม โดยยึดมั่นในกฎแห่งกรรมที่ว่า “กัมมุนา วัตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามการกระทำของตน”^{๔๔} คนอื่นใครเล่าจะเข้าไปแทรกแซงอำนาจของกรรมได้

เมื่อตั้งมั่นอยู่ในพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมได้รับการนับถือ ยกย่องและบูชา ได้ชื่อว่าเป็น “พรหมลิขิต” ที่แท้จริง เพราะสามารถลิขิตชีวิตของผู้อื่น ลิขิตชีวิตของประเทศชาติบ้านเมือง ให้รุ่งเรืองเจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้น นักปกครองจึงต้องเป็นบุคคลที่หมั่นแผ่เมตตาอยู่เสมอ ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้กำหนดวิธีแผ่เมตตาไว้โดยการประคับประคองใจให้มีเมตตา

^{๔๔} ม.ม.(ไทย) ๓๗/๑๗๐๐/๔๔๕ พ.ศ. ๒๕/๓๘๓/๓๕๐ (ฉบับที่ตีพิมพ์ มจร)

เมื่อนักปกครองประคับประคองใจให้มีเมตตาแผ่ไปได้อย่างนี้อยู่เสมอ จะทำให้เป็นบุคคลที่ปราศจากโลภะ โทสะ และโมหะ ในการปกครอง คือ ไม่เกิดความละโมภ โลกมากอยากได้ ไม่ประทุษร้ายทำลายใคร และไม่โง่เขลาเบาปัญญาย่อมสามารถนำตน นำคน นำงาน และนำบ้านเมืองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองตามปรารถนาได้

ตรงกันข้าม หากนักปกครองไม่มีพรหมวิหารธรรม ไม่มีเมตตา และไม่รู้จักแผ่เมตตาต่อคน สัตว์ สิ่งของ ในทิศานุทิศแล้ว เขาย่อมไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งเป็น ผู้ปกครองคน ปกครองประเทศ เพราะเขาจะบริหารประเทศด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งเป็น อกุศลมูล จักพลอยทำประเทศชาติเป็น “ประเทศแห่งอกุศลมูล” เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ และโมหะทั้งแผ่นดิน

๔. คุณธรรมในการครองเรือน การครองเรือนนี้ เป็นการสอนให้คนสามีให้เกียรติภรรยาให้ภรรยาปฏิบัติสามีเหมือนเป็นพ่อ

๕. คุณธรรมในเรื่องพระเจ้าสุภราช ปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ด้วยพระองค์ทรงดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม ทั้งถือประเพณีของบรรพบุรุษอย่าเคร่งครัด จึงทำให้ผู้คนสวามิภักดิ์ต่อพระองค์

๖. คุณธรรมในเรื่องพระเจ้าโพธิราช ปกครองบ้านเมืองด้วยธรรมทำให้ประชาชนทั่วล้าเข้ามาอาศัยพระบารมี ทำให้ที่อยู่อาศัยแออัดเพราะพระองค์เป็นผู้มีคุณธรรม แต่ก็ต้องตามไปใช้กรรมที่พระองค์ไม่คาดถึง พระองค์ได้ให้คนชุกที่วัดและพระธาตุเก่าที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แล้วให้คนเข้าไปยึดครองทำบ้านพัก ทำนา ทำไร่ เพียงเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยพระองค์จึงต้องตกรอก

คุณธรรมในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองจะต้องทำให้ประชาชนให้มีความสุขสบาย และต้องทำการบำรุงศาสนาและศาสนวัตถุ ไม่ใช่บำรุงแต่บุคคลอย่างเดียว จะบำรุงรักษาศาสนา ศาสนสถานด้วย

๗. คุณธรรมในเรื่องเลือกสะกั เขย การจะทำบุคคลภายนอกเข้ามาอยู่ในเรือนนั้นจะต้องดูให้ดีว่าเป็นคนอย่างไรดี หรือไม่เป็นคนขยันหรือเกียจคร้าน สิ่งเหล่านี้เพื่อความมั่นคงของตระกูล

๘. คุณธรรมในเรื่องการเลือกคู่ครอง การจะเลือกคู่ครองให้บุตรของตนให้ทำตามฮีตครองอย่าได้ละเลยฮีตครองประเพณี สอนให้เป็นคนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นและให้เกียรติกับประเพณีของเขาด้วย

คุณธรรมในเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นที่จะสร้างสมานฉันท์ที่ดีต่อกัน

๙. เรื่องมักมากในการคุณของพญาเมืองไผเทียนคร แสดงให้เห็นว่าคนมักมากในกามคุณยอมทำให้ตัวเองต้องเสีย ชื่อ เสียง เกียรติยศ ในเรื่องนี้แสดงให้คนเรารู้จักยับยั้งชั่งใจตนเองไม่ไปหลงใหลกับสิ่งปรุงแต่งภายนอกมากเกินไป แต่สอนให้คนก่อนทำอะไรให้พิจารณาก่อนทำ ไม่ใช่ทำแล้วค่อยคิด

๑๐. คุณธรรมในการปฏิบัติตัวของสามีและภรรยาที่ดี สังคมไทยแต่โบราณกำหนดมารยาทของสามีและภรรยาออกจากกัน สามีจะทำหน้าที่เป็นพ่อเรือน และเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาทำหน้าที่เป็นแม่เรือนดูแลครอบครัว ปฏิบัติสามีจัดเตรียมอาหารไว้ต้อนรับสามีเมื่อกลับจากทำงาน คอยพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่พูดจาแข็งกระด้างหยาบคาย ไม่ขี้นิน ไม่พูดส่อเสียด และไม่โกรธง่าย ดังนั้นจะเห็นภรรยาได้รับการอบรมเพื่อให้ทำหน้าที่ดังกล่าวให้ดีที่สุด

ส่วนสามีสอนให้เป็นคนเข้มแข็ง ไม่ให้เป็นคนหุนหา แต่สอนให้เป็นคนหนักแน่น เข้มแข็งในหน้าที่ของตน ดังคำว่า “วันสี่ลให้ สมมาผิวทุกเมื่อ จิงตาย แล้วก็ปัดกวาดแล้ว เอือนยาวให้สูงเอื่อง ยามผิวกินเช้า อย่าให้ของเป็นเงื่อน ตัวตาย อย่าได้ปากกล่าวด่า นคำฮ้ายตอบเถียง นั้นเนอ อย่าให้ผิวบวระบัดแท้ ยังตัวจักเป็นบาป เมียบวระบัดเจ้า ผิวตามฮีต นางเฮย”

คำสอนเรื่องคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในบทต่อไป อีกทั้งจากการศึกษาจะเห็นว่าคนไทยมีความเชื่อในคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จะเห็นว่าคนไทยได้สนใจ หรือ มีความเชื่อต่อพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในไทย “เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ พระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม ๙ สาย บรรดา ๙ สายนั้น พระโสณะ และ พระอุตตระ เป็นสายหนึ่ง (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา

อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎกเป็นสายที่ ๘ แต่คัมภีร์ศาสนวงศ์นับย้อนเป็นสายที่ ๒) นำพระพุทธานุภาพ ไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่าได้แก่จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น”^{๔๙} พระพุทธานุภาพในสังคมไทยมีความสัมพันธ์กันมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การนับถือพระพุทธานุภาพของคนไทยจึงอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ ซึ่งยึดถือธรรมะอันเป็นเนื้อหาที่แท้จริงของศาสนา กับ กลุ่มประชาชน หรือ เรียกว่า พระพุทธานุภาพแบบชาวบ้าน ซึ่งเน้นการปฏิบัติหรือจริยธรรมเป็นสำคัญ จริยธรรมนี้เองที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินชีวิตราบรื่นให้มีสันติสุข

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระพุทธานุภาพในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๓.

บทที่ ๔

โลกทัศน์ที่ปรากฏในหนังสือโบราณเรื่องธรรมดาสอนโลก

๔.๑ หลักความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์

มนุษย์เมื่อสร้างสังคมขึ้นแล้วก็ย่อมจำเป็นต้องอาศัยกันและกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามมนุษย์ไม่เพียงแต่เกิดมาจากการรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นสังคมเท่านั้น แต่มนุษย์เกิดขึ้นมาได้เพราะอาศัยธรรมชาติด้วย และธรรมชาติก็ได้ให้ประวัติความเป็นมาของมนุษย์ไว้อย่างละเอียด สิ่งที่ธรรมชาติได้ให้แก่มนุษย์คือ ความงดงามทางสติปัญญา เราจะกล่าวไม่ได้ว่าธรรมชาติมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผล เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราศึกษาและเข้าใจได้ ธรรมชาติไม่ใช่เป็นเพียงบางสิ่งบางอย่างที่มนุษย์จะยอมรับเลยเสียทีเดียว และสนุกสนานเพลิดเพลินกับธรรมชาติได้แต่ธรรมชาติคือ บางสิ่งบางอย่างที่มนุษย์จะต้องนำมาดัดแปลงแก้ไขเพื่อให้เกิดความเหมาะสม และสามารถควบคุมได้

วิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของสังคมในการกระทำและธรรมชาติของความคิดเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งแนวคิดของคนในสังคมที่มีความหลากหลายในปัจจุบันจนกลายมาเป็นปัญหาในด้านความคิด ดังนั้นการศึกษากระบวนการทางสังคมจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องเรียนรู้ เพราะกระบวนการทางสังคมนี้จะต้องอาศัยกันและกันอยู่เสมอ ประชาชนเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้ากิจกรรมของชีวิตเป็นสิ่งที่ตนเองได้ ประชาชนก็ต้องการอิสรภาพมากขึ้นตามที่เขาได้เรียนรู้มา ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขั้นพื้นฐานนี้จึงต้องมีความจำเป็นต้องควบคุมและวางแผนไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สวัสดิภาพของประชาชน

นี้ก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาได้ศึกษาในคัมภีร์เรื่องธรรมดาสอนโลกนี้ได้พบความสัมพันธ์ต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

๑) คำศัพท์	rtdY	[Ygfnvfvio	miklkk?^dtglb,
		mkkkg<nv.d	s]kpg,nvkgdki;P g๑kc];
		g-kdYpecpkphko	m^oov,gdf);kp
คำอ่าน	พระกั	บ่เดื่อดฮ้อน	ทรงสร้างอยู่เกษิม

ความสัมพันธ์สามีและภรรยาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และกับสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จำต้องเคารพในหน้าที่ซึ่งกันและกัน ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในธรรมนุญชีวิตในคนร่วมชีวิตว่า คู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกันได้ นอกจากการมาคุณแล้ว ควรมีคุณสมบัติ และประพฤติตามข้อปฏิบัติดังนี้

ก. คู่สร้างคู่สม มีหลักธรรมของคู่ชีวิต ที่จะทำให้อายุสมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้ยืนยาว เรียกว่า สมชีวิตรวม ๔ ประการ คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาสมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่างๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกันหนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

๒. สมสীลา มีศีลสมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาทพื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมสอดคล้องไปกันได้

๓. สมจาคา มีจาคะสมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารีความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาสมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง

ข. คู่ชื่นชมคู่ระกำ หรือ คู่บุญคู่กรรม คือ คู่ครองที่มีคุณธรรม ลักษณะนิสัยความประพฤติปฏิบัติการแสดงออกต่อกัน ที่ทำให้เกื้อกูลกันหรือถูกกันก็ต้องยอมทนกันหรืออยู่กันอย่างข่มขื่น ก็มีในกรณีนี้ท่านแสดง ภรรยาประเภทต่างๆ ไว้ ๗ ประเภท^๔ คือ

๑. วรภาริยา ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต คือ ภรรยาที่มีได้อยู่กันด้วยความพอใจ ดูหมิ่น และคิดทำลายสามี

๒. โจรภาริยา ภรรยาเยี่ยงโจร คือ ภรรยาชนิดที่ล้างผลาญทรัพย์สมบัติ

๓. อัยยภาริยา ภรรยาเยี่ยงนาย คือ ภรรยาที่เกียจคร้าน ไม่ใส่ใจการงาน ปากร้าย หยาบคาย ชอบข่มสามี

^๔ อ.สุตต.ก.(ไทย) ๒๓/๓๖/๑๒๒-๑๒๕. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต,

๔. มาตาริยา ภรรยาเยี่ยงมารดา คือภรรยาที่หวังดีเสมอ คอยห่วงใยเอาใจใส่ สามีหาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใส่คอยประหยักรักษา

๕. ภคินีริยา ภรรยาเยี่ยงน้องสาว คือ ภรรยาผู้เคารพรักสามี ดังน้องรักที่มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ มักคล้อยตามสามี

๖. สขีริยา ภรรยาเยี่ยงสหาย คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มีจิตรักดี เวลาพบสามีก็ร่าเริงยินดี วางตัวดี ประพฤติดี มีกิริยามารยาทงามเป็นคู่คิดคู่ใจ

๗. ทาสีริยา ภรรยาเยี่ยงทาสี คือ ภรรยาที่ยอมอยู่ใต้อำนาจสามีถูกสามีตะคอกตบตี ก็อดทน ไม่แสดงความโกรธตอบ

ท่านสอนให้ภรรยาสำรวจตนว่า ที่เป็นผู้ตนเป็นภรรยาประเภทไหน ถ้าจะให้ดีควรเป็นภรรยาประเภทใด สำหรับชายอาจใช้เป็นหลักสำรวจอุปนิสัยของตนว่าควรแก่หญิงประเภทใดเป็นคู่ครอง และสำรวจหญิงที่จะเป็นคู่ครองว่าเหมาะกับอุปนิสัยตนหรือไม่

แม้สามีก็ย่อมมีหลายประเภท พึงเทียบเอาจากภรรยาประเภทต่างๆ เหล่านั้น

ค. คู่ศีลธรรมคู่ความดี เอาหลักธรรมสำหรับการครองเรือน คือ ฆราวาสธรรม^๕ ๔ ประการมาใช้ต่อกันในบ้านด้วย ดังนี้

๑. สัจจะ ความจริง คือ ซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ จริงวาจา และจริงในการทำงาน

๒. ทมะ ฝึกตน คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตนนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องข้อขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน และปรับปรุงตนให้ดีขึ้นยิ่งขึ้นไป

๓. ขันติ อดทน คือ มีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่ถูวาม ทนต่อ ความล่วงล้ำก้ำเกินกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน

๔. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อดหลับอดนอนพาลกันในยามเจ็บไข้เป็นต้น ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครอง ไม่ใจแคบ

^๕ ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๑-๓๕๔. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุชิต**, หน้า ๓๒.

ง. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในทิศ ๖
ข้อที่ว่าด้วย ทิศเบื้องหลังคือ

สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่นอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามีโดย

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
๕. ขยัน ช่างจัดช่างทำ เอาจานทุกอย่าง

จ. พ่อบ้านเห็นใจภรรยา สตรีมีความทุกข์จำเพาะตัวอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากผู้ชาย ซึ่งสามีพึงเข้าใจ และพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ

๑. ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาวสามีควรให้ความอบอุ่นใจ

๒. ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางครั้งก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกายฝ่ายชายควรเข้าใจ

๓. ผู้หญิงมีครรภ์ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน

๔. ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัวพึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน

๓) คำศัพท์

;yoluo.s

l,,kzy;m!dg,nv

cj;.sd;fclh;

ginvo/k;.silkginvk

คำอ่าน วันศีลให้ สมมาผัวทุกเมื่อ
 แล้วให้กวาดแล้ว เอือนย้าวให้สูงเอื่อง^๖

แปล ทุกวันพระภรรยาต้องขอขมาสามี โดยจัดดอกไม้และเทียนมาเพื่อ
 การระหรือขอให้ผัวนั้นยกโทษในสิ่งที่เคยทำผิดพลาดในเจ็ดวันที่ผ่านมาทั้งต่อหน้าและลับ
 หลัง พร้อมทั้งงานบ้าน การเก็บกวาดบ้านก็ให้สะอาดเรียบร้อยมองเป็นที่สบายตา

 ทุกวันพระคนในสมัยก่อน ผู้เป็นภรายนั่นจะขอขมาสามี ทุกวันพระ
 ดังณญาอีสานว่า

 วันศีลให้ สมมาก้มขาบ
 มีดอกไม เทียนพร้อมพ้อมวล
 ยามปากด้าน อย่ากล่าวเสียงแข็ง
 ให้ค่อย แปลงค่างาม อ่อนหูคือค่อย^๗

 อีกอย่างหนึ่งก่อนนอนก็ให้เอามวยผมเช็ดเท้าสามีก่อนนอน “ยามนอนให้ ปัด
 เสื่อปูนอน มวยผมเช็ด ฝ่าตีนผัวเจ้า”^๘

“pk,ovows xyfglnjvx^ovo
 ,;pz,g=f /jkduozy;gkw

 ซึ่งความเชื่อว่าการประพุดิตนให้ถูกต้องตามประเพณีต่อผัวของตน อีกด้วย
 ประเพณี คือ ครองที่เมียจะต้องประพุดิเพราะคนโบราณถือว่าผัวเป็นพ่อเรือน คือ คนบดี
 พ่อเรือนเป็นไฟใหญ่ของหนึ่งเรียกคนปัตคคิ ไฟของนี้ถ้าลูกไฟลงขึ้นจะลามไปไหม้ลูกเมีย
 เรือนชานบ้านช่อง จึงต้องระมัดระวังให้ดี คือ เมียจะต้องเอาใจใส่ด้วยการปฏิบัติให้ถูก
 ครองเมีย อีกทั้งการดูแลบ้านเรือนก็ต้องให้เอาใจใส่ ดังณญาอีสานว่า

๔) คำศัพท์ /k,g,njvzy;dbog-hk ?k.s,u-vkdbogxogknjvo dy;

คำอ่าน ยามเมื่อผัวกินข้าว อย่าให้มีของกินเป็นเงื่อนตัว^๙

แปล เวลารับประทานอาหารนั้นให้ผู้ที่เป็นสามีรับประทานก่อนผู้ที่

^๖ แผ่นที่ ๗, หน้าหลัง.

^๗ ปรีชา พิณทอง, **รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑**, ม.ป. หน้า ๑๑๒.

^๘ อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้าเดิม.

^๙ แผ่นที่ ๘, หน้าแรก.

ภรรยาจึงรับประทานที่หลัง

คนในสมัยก่อนนั้นเวลาจะรับประทานอาหารจะให้ผู้ที่ป็นเจ้าเรือน (พ่อบ้าน) รับประทานก่อน เพราะพ่อบ้านนั้นเป็นผู้ปกครองบ้าน เป็นผู้หา เป็นผู้ทำการต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวอยู่สบาย พร้อมทั้งนี้พ่อบ้านในสมัยนั้นมักจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องของการทำงานทุกอย่าง ส่วนเรื่องงานในบ้านนั้นจะเป็นการตัดสินใจของแม่บ้านด้วยความเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของครอบครัวนี้เองจึงได้เกิดญาเรื่องการกินขึ้นว่า “ยามกินข้าว สามคำผัวก่อน ยามเลิกเมียน กินแล้วก่อนผัว”^{๙๐}

“pk,dbog-k lk,fezy;dvo
pk,g]bdg,uho dboc];dvozy;”

ในข้อนี้แสดงให้เห็นถึงความเคารพและยำเกรงต่อผู้ที่เป็นพ่อบ้าน เหมือนโลกของสมณะที่ปรากฏในอีสาน เช่น ให้พระฉันก่อน ๓ คำ สามเณรจึงฉันได้ มิฉะนั้นจะเป็นบาป

แต่ปัจจุบันสังคมมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุค และมีการพัฒนาวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไป สิ่งเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็เนื่องมาจากความสัมพันธ์ของบุคคลในส่วนย่อยต่างๆ ของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยเปลี่ยนไป เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองเป็นต้น ดังนั้น ในปัจจุบันนี้จึงไม่เห็นวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาในสังคมไทย ก็เพราะว่าคนต้องช่วยกันทำมาหากินต่างคนต่างต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว อีกทั้งปัจจุบันคนไทยปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบที่สร้างความเชื่อว่าคนทุกคนต้องมีความเสมอภาคทางด้านร่างกาย ความคิด และการแสดงออก จึงทำให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไปจากเดิม

๕) คำศัพท์ xkddk;dhko

feihvpdv[]P

คำอ่าน ปากกล่าวด้าน

คำฮ้ายตอบเถียง^{๙๑}

^{๙๐} ปรีชา พิณทอง, รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑, ม.ป. หน้า ๑๑๒.

^{๙๑} แผ่นที่ ๘, หน้าแรก.

แปล เวลาพูดก็พูดจาอันไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ หรือ ไม่ได้เถียง
อย่างไรเหตุผล

ดังคำณุญาตว่า “ผู้กล่าวถ้อยคำ อย่าได้ตอบคำ”^{๑๒} “zy;dk;dko ?kwf
dv[fe]”นี้แสดงให้เห็นว่า การพูดกันนั้นต้องมีเหตุมีผล ไม่พูดกันด้วยอารมณ์ที่ไม่ดี ไม่ว่าจะ
เป็นสามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน นายกับบ่าวก็ตามควรจะพูดกันด้วยเหตุและผล ไม่ว่าจะ
เราจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตามก็ควรจะพูดคำที่น่าชื่นชมเป็นที่เสนาะโสตจึงจะควร คนเราจะ
ทำการอันใดจำเป็นต้องมีวาจาที่น่าฟังน่าสนทนาด้วยเป็นอันดับแรก

๖) คำศัพท์	g-nvskd merPowf	dk,givw--ko	,kouh
	skdɔyf]!muc,k	!lvoycm[Yoko	
คำอ่าน	เชือกหากทำเพียรได้	ตามเขาไซซาน	มานี้
	หากจัก ลูที่แม้ง	สุอันแท่นาน ^{๑๓}	

แปล ถ้าทำได้ตามที่กล่าวมานี้ ก็จะบรรลุมรรณธรรมประเสริฐที่ตนปรารถนา
ไม่ว่าจะทำอะไรต้องมีความเพียรในการทำ ถ้าคนเราขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
แล้วก็จะไม่ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นจะต้องสร้างความมั่นใจให้กับตนเอง

จากบทวิเคราะห์ ที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นจะเห็นความสัมพันธ์นั้นว่า มี
ความสำคัญเพียงไร และจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นกับสังคมภายในและสังคม
ภายนอก ความสัมพันธ์ของคนนั้นเป็นเรื่องพฤติกรรมและการกระทำทั้งหลายที่มีต่อกันโดย
ปราศจากการควบคุมอย่างเพียงพอ จากการศึกษาความสัมพันธ์ที่ปรากฏในคัมภีร์จะเห็น
ความสัมพันธ์จำเป็นต้องมีขอบเขต เนื่องจากความสัมพันธ์นั้นเป็นเรื่องพฤติกรรม การ
กระทำ และปฏิกิริยาโต้ตอบระหว่างคนที่ค่อนข้างซับซ้อนและยากที่จะเข้าใจได้อย่างแจ่ม
แจ้ง ดังนั้น จึงมีการศึกษาเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ให้ชัดเจน นั่นก็เพื่อจะหาวิธีสร้าง
ความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ คัมภีร์เรื่องธรรมดาสอนโลกจึงแสดงความสัมพันธ์ทุก
ระดับตั้งแต่ระหว่างประเทศ พระราชากับราษฎร นายกับบ่าว สามีกับภรรยา ไว้ให้ศึกษา
และนำไปปฏิบัติ

^{๑๒} ปรีชา พิณทอง, *รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑*, ม.ป. หน้า ๑๑๗.

^{๑๓} แผ่นที่ ๘, หน้าหลัง

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ไม่ว่าจะอยู่ในระดับใดก็ตามก็ย่อมจะคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยยึดหลักความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

๔.๒ หลักการเมืองการปกครอง

๑) คำศัพท์	ik=kgจັk	vAkwfltg;pik=
	g,nvkoyho	me=v[iud[hko g,nvkcmcdxt),
คำอ่าน	ราชาเจ้า	องค์ได้เสวยราช
	เมืองนั้น ทำขอบฮีดบ้าน	เมืองแท้แต่ปฐม ^{๑๔}
แปล	ผู้ใหญ่ (พระราชา) ในการปกครองนั้นต้องทำให้ถูกต้องตามประเพณีของประเทศ	

การปกครองบ้านเมืองนั้น ต้องทำให้ถูกต้องจารีตประเพณีของประเทศนั้นๆ ถ้าใช้วิธีชิงอำนาจขึ้นมาปกครอง จะทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนหาความสงบสุขไม่ได้ ดังนั้นจะต้องให้มีการเห็นชอบจากคณะที่ปรึกษาแต่ละระบบของประเทศที่มีการปกครอง จึงจะทำให้ประเทศมีความสุขและพบสันติสุขในประเทศได้

๒) คำศัพท์	vyosonk iyj;[hkocf[	sPy[vvdd;wd dYfu
	.o[k]u	dY;jk-;kgs]nv]Ao
	vyoOnk -!fgvkoe	wxdkPg-dgdk
	vyo;k mertgจก	w-w;;k[Yfu cmfkP
คำอ่าน	อันหนึ่ง ฮั่วบ้านแคบ	หยับออกกวมไกล ก็ดี
	ในบาลี	ก็ว่าขวางเหลือล้น
	อันหนึ่ง ขุดเอาน้ำ	ไปกรายเขตเก่า
	อันว่า ธรรมพระเจ้า	ไซ้ไว้ว่าบดี แท้ตาย ^{๑๕}
แปล	เขตบ้านหรือเขตแดนของประเทศมีขอบเขตจำกัดอยู่แล้วไม่ต้องไป	

^{๑๔} แผ่นที่ ๑๕, หน้าแรก.

^{๑๕} แผ่นที่ ๔๐, หน้าแรก.

ขยายออกหรือไม่ไปถูกรานเอาที่ดินของใครเขา

ให้พอใจกับเขตแดนที่ตนมีอยู่ ไม่คิดโลภอยากได้ของคนอื่น อันจะเกิดภัยพิบัติตามมาในภายหลัง ซึ่งขอบเขตบ้าน มีขอบเขตที่แน่นอน ซึ่งขอบเขตนี้ผู้ที่เป็นเจ้าของซึ่งภายใต้กฎหมายมีอิสรภาพในการบริหาร เขตแดนประเทศก็เช่นกันมีขอบเขตที่แน่นอนและอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐหนึ่งซึ่งมีอิสระพ้นจากการบังคับบัญชาของรัฐอื่น

เราจึงเห็น รัฐชาติหรือสังคมการเมืองมิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือการบันดาลของพระเจ้า แต่มีรากฐานมาจากความอ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพของคนส่วนมากที่ไม่สามารถพิทักษ์ตนเองจากความก้าวร้าวของบุคคลอื่น อำนาจเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังสถาบันการปกครองต่างๆ หน้าที่ของรัฐไม่มีมากเกินไปกว่าผดุงรักษาสันติภาพ รัฐมิได้เปลี่ยนแปลงรากฐานตามธรรมชาติ ของมนุษย์ หากแต่คอยควบคุมธรรมชาติของมนุษย์มิให้ทำลายเสียอิสรภาพและความมั่นคงหรือสันติภาพในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม^{๑๖} ขอบเขตของที่อยู่อาศัย หรือ ขอบเขตของประเทศนั้น ได้สถาปนาขึ้นเพื่อจุดหมายคือ ความเป็นผู้มีศีลธรรม หรือ การบังคับใช้กฎหมายร่วมชาติ ถ้าแม้สิ่งเหล่านี้จะเกิดหลังจากคนเริ่มมีปฏิกริยาร่วมกันในการต่อต้านผู้ที่ใช้อำนาจก็ตาม แต่ก็มีจุดมุ่งหมายของที่ผดุงคุณธรรมเหมือนกัน

๓) คำศัพท์ /^hk-!og)jk

rb๑ki๑okf!oFmf

dYfuoyho

.sgvk

dk,iuf[hko

g,nvkcmhcsjkFd

คำอ่าน

ฝูงขุนเฒ่า

พิจารณาคุณโทษ

ก็ดีนั้น

ให้เอา ตามฮีตบ้าน

เมืองแท้แห่งโต^{๑๗}

แปล

ผู้มีอำนาจในการปกครอง

เมื่อจะพิจารณาคุณโทษก็ต้องทำตาม

กฎหมายของประเทศ

เมื่อคติความเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นคติความเกี่ยวกับทรัพย์ อาชญากรรม เป็นต้น ก็พิจารณาให้เที่ยงตรง โดยยึดกฎหมายในประเทศเป็นหลัก และการพิจารณาโทษนั้น ผู้ที่

^{๑๖} รศ.เสถียร หอมขจรและคณะ, **ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^{๑๗} แผ่นที่ ๑๔, หน้าแรก.

มีอำนาจก็ต้องมีเมตตาต่อผู้กระทำผิดด้วย เมตตานี้เป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความไม่มีอคติต่อกัน นอกจากนี้ยังมีความเสมอภาคกันอย่างแท้จริง ความมีเมตตาจึงเป็นคุณธรรมที่เด่นและสำคัญพอที่จะไม่บั่นทอนความเสมอภาคของบุคคลในสังคม

๔) คำศัพท์	?kwf	gsocdwd	lkpwlfdi;k
cmfkP			
	gxo-!o	.sftobk.จ	xkorvg-kgmbo
คำอ่าน	อย่าได้	เห็นแก่ใกล้	สายไล่โคตร
วงศ์	แท้อย		
	เป็นขุน	ให้คินใจ	ปานพอเขาเทอญ ^{๑๘}
แปล	การพิจารณาโทษนั้น อย่าได้ลำเอียงเพราะชอบพอกัน เพราะว่าเขาคคนนั้นเป็นญาติกัน		

การพิจารณาโทษต้องพิจารณาตามความผิด ไม่กลั่นแกล้งประชาชนผู้ไม่รู้เรื่องกฎหมาย แต่คอยให้คำแนะนำบุคคลเหล่านั้นเพื่อความเข้าใจถึงระบบการพิจารณาโทษของความผิด ในที่เราจะเห็นกฎหมายที่ยกขึ้นพิจารณาโทษของผู้ทำความผิดนั้นล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากเจตจำนงของราษฎรทั่วไป การบัญญัติกฎหมายก็เพื่อสนองตอบเจตจำนงของประชาชน ไม่ใช่เพื่อพวกพ้องของคนบางกลุ่ม แต่เพื่อความเสมอภาคของประชาชนทั่วหน้า

การพิจารณาโทษนั้นจะต้องปราศจากความลำเอียง เป็นคนซื่อตรงไม่หวั่นไหว เอนเอียงด้วยการใดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความลำเอียง อคติ^{๑๙} ๔ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์อยู่รวมกันอย่างสงบสุข

๔.๓ หลักการศึกษา

๑) คำศัพท์	wxx^	,u.จdyhk	.of!or!fmt[kf
	.sfvp	aykcจ[cจk	gvkw;ln[wx

^{๑๘} แผ่นที่ ๑๔, หน้าแรก.

^{๑๙} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗,๑๘,๑๙/๒๙-๓๑.

คำอ่าน ไผ่ผู้ มีใจตั้ง ในคุณพุทธบาท

ให้คอย ฟังแจบแจ้ง เอาไว้สืบไป^{๒๐}

แปล ผู้ที่มีความเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้ฟังหรือศึกษาคำสอนให้แจบแจ้งแล้วนำไปปฏิบัติ

การศึกษานั้นไม่ได้เกิดแต่การฟังเท่านั้น แต่เกิดจากการนำปฏิบัติด้วยการศึกษาในที่นี้ พระธรรมปิฎกได้อธิบายไว้ดังนี้ การศึกษา ถ้ามองในแง่อารยธรรมนี้ เราอาจจะพูดว่าเป็นการพยายามพัฒนาคนให้มีความสามารถที่จะสร้างสรรค์อารยธรรม และแก้ไขปรับปรุงพัฒนาต่อไปให้บรรลุจุดหมายที่ดียิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ให้คนได้รับประโยชน์สูงสุดจากอารยธรรมที่สร้างสรรค์กันมา^{๒๑} การศึกษาจะต้องทันยุคทันสมัยทันเหตุการณ์ สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อให้คนเกิดความรู้ การเรียนรู้ที่เกิดจากการฟังนั้น เรียกว่า *สุตะ* เป็นความรู้ของคนอื่น ที่ถ่ายทอดหรือส่งออกมาเป็นข้อรู้ เราจะต้องเรียนรู้ คือ *learning* ได้แก่ “*ศึกษา*” เพื่อทำให้ *information* คือ *สุตะ* นั้น กลายเป็น *knowledge* ตลอดจนเป็น *wisdom* คือ “ปัญญา”^{๒๒} ที่ เป็นความรู้ของเราเอง

เรื่องการเรียนรู้เมื่อมองในแง่ตัวคน ตอนนั้นก็จะมีคู่ คือในด้านสภาพแวดล้อม มีตัวข้อมูลความรู้ คือ *information* ซึ่งมองในแง่หนึ่งก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเผชิญ การที่มนุษย์จะได้ประโยชน์จาก *information* คือ *สุตะ* มนุษย์จะต้องมี *learning* คือ ศึกษา เพื่อจะรับมือกับ *information* คนจะต้องพัฒนาตัวให้ทันเมื่อมองสภาพแวดล้อม ที่เป็นยุค *information* สังคมก็เป็นสังคม *information* เรียกว่า *information society* เราจะต้องพัฒนาคนจนกระทั่งสร้างสังคมให้เป็น *learning society* เราจะต้องเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้แล้วจึงจะคู่กัน และตอนนี้แหละเราจะได้ประโยชน์จากอารยธรรมในด้านหนึ่ง เป็นอันว่า ตอนนี้อาจเข้ามาถึงตัวคนจาก *information* คือ *สุตะ* ภายนอก เราต้องได้ *learning* คือ ศึกษา ซึ่งอยู่

^{๒๐} แผ่นที่ ๒, หน้าแรก.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมอดศึกษาศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๒๒} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน. หน้า ๓.

ที่ตัวคน^{๒๓} หลักการศึกษาอีกประการหนึ่งนอกจากการศึกษาด้วยการฟังแล้วยังมีการศึกษาอีก ๔ ประเภท คือ

- ๑) ศึกษาด้วยการฟัง
- ๒) ศึกษาด้วยการคิด
- ๓) ศึกษาด้วยการสอบถาม
- ๔) ศึกษาด้วยการจดบันทึกไว้

วิธีการศึกษาทั้ง ๔ อย่างนี้ เรียกว่า “หัวใจของการศึกษา” คือ สุ.จิ.ป.

ล.^{๒๔}

การศึกษาจากการฟัง เป็นการศึกษากายนอกซึ่งศึกษาจากการถ่ายทอดของคนสู่คน ซึ่งการศึกษาจากการฟังเป็นการศึกษาที่แสวงหาโดยการสนทนา การฟังอภิปรายปาฐกถาเป็นต้น ซึ่งการศึกษาจากการฟังเป็นประสบการณ์โดยตรงที่ผู้ศึกษาต้องแสวงหาด้วยตนเอง

การศึกษาด้วยการคิด โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการเป็นหลักในการศึกษา เพื่อให้รู้ ให้เห็น ให้เข้าใจเอง หมายความว่า การศึกษานั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้เพียงด้วยการรับฟังแล้วเชื่อตามเท่านั้น แต่การศึกษาจะต้องมีการพิจารณาเกี่ยวกับข้อความที่ได้ฟังมา ว่าควรรับหรือไม่ควรรับจากข้อความนั้นแค่ไหน ความสำเร็จที่เป็นประโยชน์ที่เกิดจากการคิดพิจารณานั้นจะสำเร็จผลมากน้อยเท่าไร ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของสติปัญญาของแต่ละคน

การศึกษาด้วยการสอบถาม เป็นการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเอง ที่ใช้ความสามารถและวาทะในการสนทนากับคนอื่น ซึ่งการสอบถามนี้จะต้องมีเป็นจิตวิทยาในการสนทนามากเช่นกัน เพราะการสอบถามเป็นการสนทนาระหว่างคนกับคน จึงต้องพิจารณาก่อนถาม การพิจารณาก่อนถามนั้นก็เพื่อจะระมัดระวังไม่ให้คำถามนั้นไปกระทบใครเข้า ไม่อย่างนั้นการศึกษาหาข้อมูลด้วยการสอบถามก็จะล้มเหลวไป

^{๒๓} อ้างแล้วเล่มเดิม, หน้า ๓-๔.

^{๒๔} กระทรวงศึกษาธิการ, **ธรรมวิภาคบรรยาย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๒),

การศึกษาด้วยการจดบันทึกไว้ เป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้รับจากการฟังบ้าง จากการคิดบ้าง จากการสอบถาม สิ่งเหล่านี้เพื่อทำให้เป็นลายลักษณ์อักษรให้ง่ายต่อการที่จะศึกษาค้นคว้าในคราวต่อไป ดังการบันทึกข้อมูลควรบันทึกให้เป็นระบบในบัตรรายการ หรือสมุดบันทึกที่ง่ายต่อการค้นหา แล้วจัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการนำไปใช้และจัดเก็บ

๔.๔ หลักเศรษฐกิจและการครองชีพ

๑) คำศัพท์	/^k]^dfhk	=b๑kpgvk-
vk	.og,nvkFd	ivdwxg,nv[hko
	gxo=hkk,hk	ky;f;kp lyflbjk
คำอ่าน	ฝูงลูกค้า	ชีจ่ายเอาของ
	ในเมืองโต	ฮอกไปเมื่อบ้าน
	เป็นช้างม้า	จัวควาย สัตว์สิ่ง ^{๒๕}
แปล	ลูกค้าจับจ่ายซื้อสิ่งของและพร้อมช้าง ม้า วัว ควายแล้วกลับบ้าน	

การค้าขาย ช้าง ม้า วัว ควาย ในยุคนั้นถือว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ดี สันนิษฐานว่า ในยุคนั้นเป็นยุคที่ทำการเกษตร การใช้แรงงานจึงเป็นปัจจัยสำคัญ แรงงานในที่นั้นนอกจากแรงงานคนแล้ว ยังต้องการแรงงานในผลิตซึ่งเป็นกำลังสำคัญ เช่น การไถนา การลากไม้ เป็นต้น จำเป็นต้องใช้แรงงานสัตว์ เช่น แรงงานโคกระบือ ซึ่งใช้ในการไถนา เป็นต้น

การค้าขายเป็นระบบเศรษฐกิจ มนุษย์ทุกคนย่อมมีความจำเป็นและความต้องการในสินค้า เพื่ออุปโภคและบริโภค มนุษย์ทุกคนอันเป็นหน่วยรวมของในการบริโภค การบริโภคเป็นความต้องการซื้อสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน เช่น ความต้องการบริโภคอุปโภคสินค้าประเภทอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ของใช้ในบ้าน รวมทั้งการพักผ่อนและการบันเทิงต่าง ๆ ด้วย แต่ความต้องการเหล่านี้ไม่รวมถึงความ

^{๒๕} แผ่นที่ ๕๒, หน้าแรก.

ต้องการที่ก่อให้เกิดผลผลิตหรือรายได้ในอนาคต เช่น ความต้องการซื้อบ้านทาวเฮาส์ และ รีสอร์ต เป็นต้น

ดังนั้นเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญในฐานะผู้ดำเนินกิจกรรมทางระบบเศรษฐกิจของสังคมในทุกประเทศ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. ความสำคัญในการจัดหาสินค้าและบริการ ให้แก่สมาชิกในสังคม ทั้งความจำเป็นขั้นพื้นฐานปัจจัย ๔ ทางพระพุทธศาสนา คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น เพื่อเสริมความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุด

๒. ความสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยสังคมแบ่งงานกันทำตามอาชีพที่ตนเองถนัด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก่อประโยชน์สูงสุด

๓. ความสำคัญในการส่งเสริมการผลิต โดยการพัฒนาการผลิต คิดสร้างสรรค์การผลิต ประดิษฐ์คิดสิ่งใหม่ๆ ตามวิทยาการทางเทคโนโลยีที่พัฒนาไปตลอดเวลา

๔. ความสำคัญในการแจกจ่าย ผลผลิตจากผู้ผลิตถึงผู้บริโภค จะผ่านระบบการตลาด ระบบขายตรง ระบบขายหลายชั้น มีการขนส่งค่าจัดการมามีส่วนของตลาดด้วย

๕. ความสำคัญในการกระจายรายได้ไปยังส่วนต่างๆ ของสังคม เพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจน เพื่อมาตรฐานชีวิตที่ดี คือ กระจายสินค้าไปทุกระดับของสังคม ให้ได้ใช้กันอย่างทั่วถึง และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข^{๒๖}

จะเห็นว่าในการค้าขายที่กล่าวมานี้เป็นระบบค้าขายแบบเสรีในการค้า เพราะดูจากการจับจ่ายที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นการมีอิสระในการซื้อ ในการค้าเป็นต้น

๒) คำศัพท์

wzskd

wxd^g-k

,kdbboxupkd

crkoyho

skd[Y

,ug-kcm

gsbkoko

คำอ่าน

ไผ่หาก

ไปกู้เข้า

มากินปียาก

แพงนั้น

^{๒๖} วงศร อินทรเทพ, เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

หากบ่ มีเข้าแท้ เหิงนาน^{๒๗}

แปล คนที่ไปเยี่ยมข้าวมากินในปีที่ข้าวมีราคาแพง นั้นแสดงว่าคนๆ นั้น
ไม่มีข้าวพอกินตลอดปี

คนในอดีตนั้นไม่ใช่ว่าจะมีแต่การแลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องอุปโภค บริโภคกัน
เท่านั้น แต่ยังมีการค้าขาย กันอย่างเป็นระบบ ดังคำที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้นนี้ไม่ได้แสดง
ว่า มีการเยี่ยมกินเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการขายด้วย ถ้ามีขายก็แสดงว่ามีการมุ่งผลกำไร
การแสวงผลประโยชน์ก็จะตามมา สิ่งเหล่านี้จึงเกิดการร่วมมือกันในด้านเศรษฐกิจขึ้น ทั้ง
ในระบบหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน องค์กระหวางหมู่บ้านได้พยายามที่จะส่งเสริมการพัฒนา
ทางด้านเศรษฐกิจในหมู่บ้าน นอกจากนี้องค์ของหมู่บ้านยังทำหน้าที่เกี่ยวกับการค้า
กำหนดสินค้ากับตลาดสินค้าข้าวเป็นปัจจัยสำคัญของคนเราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้เป็น
เหตุหนึ่งจะทำให้ระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ หรือ เศรษฐกิจระหว่าง
ประเทศที่มีประสิทธิภาพต่อไป

๓) คำศัพท์ wzgif ok[Y]v,ihhy; [!ikog)k[Yivo,u

คำอ่าน ไผเอ็ด นابل้อมฮั่ว บุราณเฒ่าบ่ฮอนมี^{๒๘}

แปล การทำนาต้องทำอย่างมีระบบ

การทำนานั้นไม่ได้หมายความว่าทำนาข้าวเท่านั้น ยังรวมถึงการค้าขายด้วย
เพราะการทำนาเป็นการทำมาหากินด้วยการผลิตที่มีความคาดหวังที่จะได้มากกว่าเดิม
เช่นเดียวกับการค้าขายก็หวังผลกำไรที่ได้ลงไป มาร์กซ์ ใช้แนวความคิดนี้อธิบายว่า
“กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างอยู่ภายใต้การกำหนดของตลาดนายทุนต้องการขายสินค้า
เพื่อหากำไร รวมทั้งขายแรงงานของชนชั้นกรรมกรด้วย ดังนั้น ในสังคมทุนนิยม แรงงาน
ก็กลายเป็นสินค้าไป”^{๒๙}

จากแนวคิดนี้ มาร์กซ์จึงได้สร้างทฤษฎีทางเศรษฐกิจของทุนนิยม โดยอธิบาย
ว่า ในระบบทุนนิยม สิ่งที่นายทุนคำนึงคือกำไร และเนื่องจากทุนที่ลงมี ๒ อย่าง คือ

^{๒๗} แผ่นที่ ๓๖, หน้าแรก.

^{๒๘} แผ่นที่ ๓๔, หน้าแรก.

^{๒๙} รศ.เสถียร หอมขจรและคณะ, ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม, หน้า ๑๘๒.

ทุนที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ ค่าจ้าง และทุนที่คงที่ คือ เครื่องจักรและอาคาร ในการทำงานของนายทุนจะพยายามเพิ่มทุนคงที่หรือเครื่องจักรให้มากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อป้องกันมิให้กำไรลดลง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาสถิตราค่าจ้างให้เพียงพอเพื่อประทังชีวิต คือ ทุนที่เปลี่ยนแปลงจะต่ำอยู่เสมอ^{๓๐}

จะเห็นว่า การทำธุรกิจนั้นจำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนก่อนจึงมีการลงทุน เช่น มองหาตลาด คำนิยมของกลุ่มคนในขณะนั้น และมองรายได้ของคนที่จะมีกำลังซื้อด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นขอบเขตที่จะต้องคำนึงในการผลิตเพื่อส่งออกเช่นกัน

๔.๕ หลักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑) คำศัพท์	-!fgvkohe	wxdkpc-fgdk
	-!fdo,kk	f^gikpvpc[[
คำอ่าน	ชุดเอาน้ำ	ไปกายเขตเก่า
	ชุดกันม้าง	คูเฮย้อยแบบ ^{๓๑}
แปล	ชุดบ่อ หรือ ชุดคลองไปให้กว้างกว่าเดิม	

การชุดบ่อ หรือ ชุดคลองน้ำ เพื่อทำประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม ก็ควรคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับ สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์หรือชุมชนพร้อมทั้งระบบนิเวศ เพราะการที่ชุดคลองให้ใหญ่กว่าเดิมนั้น ก็อาจจะทำร้ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ เราจะเห็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ เนื่องจากในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมถูกใช้ไปอย่างมากมายจนธรรมชาติไม่สามารถปรับตัวเองได้ทัน จึงทำให้สภาพแวดล้อมเสียไปและส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หนทางที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหานี้คือการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ทุกคน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้น เห็นแนวทางในการช่วยให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สามารถอยู่ได้อย่างปกติสุข

^{๓๐} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

^{๓๑} แผ่นที่ ๑๑, หน้าหลัง.

เมื่อธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ คลองน้ำตามธรรมชาติ เป็นต้น ถูกรุกรานจนแตก
สลายความชุ่มชื้นที่เคยมีก็จะสูญสิ้นไปด้วย ความรุ่มเย็นเป็นสุขของชีวิตก็จะเสื่อมสูญไป
เหมือนกัน ชีวิตก็มีอาจอยู่ได้ในท่ามกลางการแตกสลายของธรรมชาติ ดังนั้น การจะทำ
การอันใดก็ให้คำนึงความเสียหายที่จะตามมาจากการกระทำของตน จงช่วยกันรักษา หวง
แหนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอันเป็นสมบัติโดยส่วนรวมของชาติ

๒) คำศัพท์ cdocho ik=kgak -!fvkik,ikkgdgk
mykritmkf,kk -!fw;hmuf;i
myhks,^FrlbdAo dkppno gakayo]k;
-!fdo-ubo),wh;ik[rPk
c];abk.sg-kwxlkk x^dginvo :ko?^
g-kabjkwxlkk[ko ginvoriv, wiok
cdochoYabk-eg-nvfivo Frprpkf Ffifk
vyodkpgdbk-vfg,nvk rpkgak
Frp)ypg-k,kgdbk ivp?kk
dkpvnfg-krv, g[mvkv;fsy;
[ykgdbf,uFafyho]yd]v[gvk-vk
gak-vkoewxmyo fkdiodkp,Po
[ykgdbf,urug-k dbofovvdxd
s^kskg-k dbo:egvodovk ,kdch;

คำอ่าน แต่นั้น ราชเจ้า ขุดอาฮาม อั้งเก่า ทั้งพระธาตุม้าง ขุดไว้ที่
ควร ทั้งหมู่ โพธิ์ศรีตัน ตายยืน เจ้าพันล่าวขุดกันขึ้น ถมไว้ฮาบเพียง แล้วจึงให้ เขาไป
สร้าง ปลุกเฮือน ชานอยู่ เขาจึง ไปสร้างบ้าน เฮือนพร้อม ไสนา แต่นั้นก็จึง ข่าเขือด
ฮ้อน โภยพยาธิ โรคอาตตายถึง ขอดเมือง พญาเจ้าโภยภัยเข้ามาถึง ฮ้อยอย่างตาย
ฮืดเข้าพร้อมเจ็บท้องปวดหัว บังเกิดมีโจรดันลักลอบเอาของ เจ้าของนำไปทันฆ่ากันตาย
เมี้ยน บังเกิดมีผีเข้ากินคนออกปาก หุงหาเข้ากินข้าเอนกนองมากแล้ว^{๓๒}

แปล พระราชาสั่งให้ขุดอารามที่เก่าและพระธาตุแล้วให้เก็บไว้เป็นอย่างดี แล้วยังให้ขุดต้นโพธิ์แล้วทำให้พื้นที่ราบ แล้วให้ราษฎรเข้าไปสร้างบ้านเรือนอยู่ และทำการเกษตรในที่ตรงนั้นด้วย จากการทำลายอาราม ต้นไม้ (ต้นโพธิ์) ทำให้เกิดโรคภัยเกิดขึ้นในเมือง และพร้อมกับความแห้งแล้งก็เกิดขึ้นทำให้ประชาชนพลเมืองต้องอดอยากและขาดแคลนเสบียงจนทำให้ประชาชนต้องล้มเจ็บเป็นจำนวนมาก ด้วยความอดอยากจึงเกิดมีขโมย มีโจรลักของกันและฆ่ากันเพื่อแย่งชิงข้าวของๆ กันและกัน นอกจากนี้ผู้ตายแล้วก็กลายเป็นผีมาเข้าคน ซึ่งโบราณว่าหมู่ห่ากินคนทำให้ตายนับไม่ถ้วน

การทำลายป่าไม้ย่อมทำให้คุณธรรมชาติสูญเสียไป เพราะป่าไม้เป็นบ่อเกิดของต้นน้ำ น้ำจะเกิดได้เพราะมีความชุ่มชื้นของป่าไม้แห่งเทือกขุนเขาให้กำเนิดต้นน้ำลำธาร และป่าไม้สามารถสร้างระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อน ตั้งแต่ไม้เล็กจนถึงไม้ใหญ่ได้ ด้วยมีพื้นดินสร้างธาตุอาหารไว้ให้ ทั้งป่าไม้ ดิน และน้ำจึงมีความผูกพันที่ต่างให้ซึ่งกันและกัน และต่างก็ไม่อาจอยู่ได้เพียงลำพังในระบบธรรมชาติ รศ.ดร. จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติว่า “ธรรมชาติ (Nature) หมายถึงสภาพของสิ่งต่างๆ ที่ดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นจริง (Law of Truth) มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง ธรรมชาติในที่นี้มุ่งหมายเป็นพิเศษถึงสภาพสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ดำเนินไปตามกฎหรือระเบียบที่มีอยู่ในตัวของมันเอง โดยมีการเกิดขึ้น คงอยู่และเสื่อมสลายเป็นสังขธรรมของธรรมชาติ และมักจะเรียกระบบธรรมชาตินี้รวมๆ ไปว่าเป็นสิ่งแวดล้อมมนุษย์บ้าง เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์อยู่รอดบ้าง เป็นสิ่งช่วยพัฒนาให้มนุษย์สามารถก้าวไปสู่ความหลุดพ้นหรืออิสรภาพอันสูงส่ง”^{๓๓}

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าคัมภีร์เรื่องธรรมดาสอนโลกนี้ สอนคนให้เห็นความสำคัญของโบราณวัตถุ และเคารพในศาสนสถานอันเป็นที่สักการะ ศรัทธาของคนทั่วไป ที่นับถือกันมานานจนกลายมาเป็นความเชื่อถือ ซึ่งความเชื่อถือนี้จะเกี่ยวข้องกับเฉพาะเรื่องของจิตใจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมด้านต่างๆ อีกมากมาย เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนาเป็นต้น ดังนั้น ธรรมชาติจึงไม่ได้หมายความว่าต้นน้ำลำธารเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของสรรพสัตว์อันเป็นสัง

^{๓๓} จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

ธรรมที่แท้จริง ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่าถ้าป่าไม้ ต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ความชุ่มชื้นก็จะสูญหาย ความแห้งแล้งก็จะมาเยือน ชีวิตของสรรพสัตว์ก็ไม่สามารถอยู่ได้เช่นเดียวกัน

๔.๖ หลักศีลธรรม

๑) คำศัพท์	pk,g,njvdbomkolhkk	me[!ogzpczjwxoyho	
	?kwfhme[kxikp	xkxykg-ki;,gxo	cmfkP
	z^k<^gm;tfk	F,mtoki;,goA	
คำอ่าน	ยามเมื่อกินทานสร้าง	ทำบุญเผยแผ่ไปนั้น	
	อย่าได้ทำบาปฮ้าย	ปาบั้งเข้าฮ่วมเปน	แท้ตาย
	ฝูงหมู่เทวดา	โมทนาฮ่วมเนื้อ ^{๓๔}	

แปล เวลาทำบุญก็ทำจริง อย่าให้บาปเข้ามาร่วม (อย่าทำบุญเพราะเห็น

แก่หน้า ให้ทำบุญด้วยความจริงใจ)

บุญมีความหมายตามรูปศัพท์ที่ท่านนิยามแสดงกันได้ไว้ ๒ อย่างคือ เครื่องชำระสันดาน คือ ชำระใจให้สะอาด และ สิ่งที่ทำให้เกิดผลคือ ภาพที่น่าชื่นชม นอกจากนี้บางแห่งแสดงได้อีกความหมายหนึ่งว่า สิ่งที่ยังอัธยาศัย (ความประสงค์) ของผู้ทำให้บริบูรณ์^{๓๕} ส่วนพระอรรถกถาจารย์ท่านสังเกตการใช้คำว่า บุญ แล้วแสดงความหมายไว้ให้เห็นถึงความละเอียดลึกลงไปอีก ดังในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาอิตีวุตตกะ แสดงความหมายของคำว่า “บุญ” ไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. หมายถึงผลบุญคือผลของกุศลหรือผลของความดี เช่นในข้อความว่า เพราะการสมทานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ บุญย่อมเจริญเพิ่มพูน

๒. หมายถึงความประพฤติสุจริตในระดับกามาวจรและรูปาวจร เช่น ในคำว่า คนตกอยู่ในอวิชชาหากปรุงแต่งสังขารที่เป็นบุญ (=บุญญาภิสังขาร)

๓. หมายถึงภพที่เกิดซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่นในคำว่า วิญญานที่เข้าถึงบุญ

^{๓๔} แผ่นที่ ๑๕, หน้าหลัง.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร ; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๘.

๔. หมายถึงกุศลเจตนา เช่นในคำว่า บุญกิริยาวัตถุ (คือเท่ากับกุศลกรรม)

๕. หมายถึงกุศลธรรมในภูมิสาม เช่นในคำว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
อย่ากลัวต่อบุญเลย ข้อนี้ตรงกันกับคำว่าโลกียกุศลนั่นเอง^{๓๖}

บาป มักแปลตามรูปศัพท์ว่า สิ่งที่ทำให้ถึงวิภูฏทุกข์ หรือ สิ่งที่ทำให้ถึงทุกข์
(สิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว) คำแปลสามัญของบาป คือ ลามก (ต่ำทราม หรือเลว) บางครั้ง
ใช้เป็นคำวิเศษณ์ของวิบาก แปลว่า ทุกข์ หรืออนิฏฐ์ (ไม่มีปรารภ) ก็ได้^{๓๗}

ที่กล่าวมานั้น เป็นความหมายที่นักสหศาสตร์คือนักภาษาแสดงไว้ ซึ่งเป็น
เพียงด้านหนึ่งเท่านั้น จึงควรทราบความหมายในแง่ของหลักธรรมแท้ ๆ ด้วย เมื่อว่าโดย
ความหมายอย่างกว้าง บุญก็มีความหมายเท่ากับกุศล บาปก็มีความหมายเท่ากับอกุศล
แต่ในการใช้จริงบุญและบาปมักปรากฏในความหมายที่มีความจำกัดและจำเพาะในแง่กุศล
และอกุศล ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีต่อสังคมชาวบ้านที่นิยมศัพท์ใช้กันในสังคม

ฉะนั้น ในการทำบุญนั้นต้องทำด้วยใจที่เลื่อมใสศรัทธาจริง ๆ ไม่ได้ทำไปด้วย
คิดหวังผลประโยชน์ ดังผญาอีสานว่า “เฮ็ดบุญเอาหน้า ภาวนาหาลาภ”^{๓๘}
“gif[!ogvksohk)k;oksk]k[” อันเป็นการทำบุญที่หวังให้คนนับหน้าถือตา เพื่อให้คนรู้จัก
โดยหวังที่จะได้สิ่งของจากเขาเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของ ยศ ตำแหน่ง เป็นต้น ที่จะ
ได้ตอบแทนจากการกระทำ แต่ถ้าจะหวังก็ให้หวังในส่วนที่ทำแล้วให้มีความสุขสบายใจ “ทำ
ทานบ่ปรารภนาตั้งสิเอาหยั่งเป็นที่เพ็ง มีแต่ปรารภนาบุญบ่ได้สร้างไว้สิได้ยอมใด”^{๓๙}
“memko[Yxkf)tokdyhklbgvkspsykgxHomujgrbjk ,ucfxkf)tok[!o[Ywflkkw;lbwfv,wfW ไม่
ทำแล้วกับลำบากใจ การทำบุญนั้นเป็นการทำความดีให้ตนสบายกาย สบายใจ และเป็น
ประโยชน์แก่คนอื่นและสังคมนั้นจึงเป็นการทำบุญจริงๆ

๒) คำศัพท์ wzz^me[!og;o

xkokgxo[kx

^{๓๖} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^{๓๗} อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๘.

^{๓๘} ปรีชา พืชรทอง, ฃญาภษิตโบริภณอีสาน, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์ใบลาน, ๒๕๓๔),
หน้า ๑๕.

^{๓๙} อ้างแล้วในเล่มเดียวกัน, หน้า ๕๘.

คำอ่าน ไผผู้ทำบุญเว้น ปาณาเป็นบาป^{๔๐}

แปล การทำบุญต้องเว้นจากการฆ่าสัตว์

ใครก็ได้ถ้าจะทำบุญต้องเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นเบื้องต้น กล่าวคือ ต้องมีการสมาทานศีล ๕ ก่อนการทำบุญ ซึ่งคงจะเป็นประเพณีที่ใช้ทำกันมาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีความเชื่อว่า “ทำทานบ่มีศีลพร้อมผลบุญบ่เฮืองฮุ่ง มีศีลคั่นบ่คิดละเว้นสืเป็นได้ดังได้”^{๔๑}

“memko[Y,ulu]rhv, z[!o[Yginvki!k

,ulu]fyo[Yfbf]tg;o lbgxowffjkwf” นี่แสดงให้เห็นถึงการรักษาศีลนั้นต้องด

เว้นจากอบายมุขทั้งปวง แต่นี้ดูเหมือนจะเน้นปัจจัยภายนอก แต่ความเป็นจริงแล้วเป็นการเน้นไปที่จิตใจคือ ทำใจให้บริสุทธิ์ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ และไม่หลงมกยเป็นต้น

๓) คำศัพท์

pk,g,uvcdxyoskgsfdko rbจ

kitokdyff;k,f!oFml

คำอ่าน ยามเมื่อแก้ปัญหาเหตุการณ์ พิจารณาตัดความคุณโทษ^{๔๒}

แปล เมื่อมีคดีความเกิดขึ้น ให้พิจารณาคดีความอย่างซื่อตรง

เมื่อจะทำคดีได้ก็ตาม จะพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อนๆ จะตัดสิน บุคคลที่จะทำการตัดสินคดีความนั้น จะต้องมีความ (value) เบื้องต้นประจำจิตใจ คุณธรรมนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้บุคคลเหล่านั้นเข้าถึงสภาวะของผู้พิพากษาที่มีความเที่ยงตรงดังคำผญาว่า “สัจจะมั่นอธิฐานตั้งเที่ยง บ่หาความหลอกหลอมาเว้าหล่ายพลาง”^{๔๓} “lyจจt,yjo vmb)kodhykgmupk [Yskf;k,s]vd]hv, ,kg;ks]kprkkW” นี่แสดงให้เห็นว่า การที่จะพิจารณาความจะต้องเป็นผู้มีคำสัตย์ และมีความจริงใจในการทำงาน ไม่ทำงานเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนและพวกพ้อง การทำงานนั้นจะต้องมีใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของความต้องการของตนเองจนเกิดปัญหาตามมา แต่ให้มีความพอใจกับสิ่งที่ตนกระทำ

^{๔๐} แผ่นที่ ๑๖, หน้าแรก.

^{๔๑} อ้างแล้ว, หน้าเดิม.

^{๔๒} แผ่นที่ ๑๔, หน้าหลัง.

^{๔๓} สวิง บุญเจิม, ผญา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๖.

จากการนำคุณธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลมาเสนอ นั้นจะเห็นหลักธรรมที่มี
ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะหลักธรรมเป็นสิ่งที่ขัดเกลาจิตใจของมนุษย์
ให้ละเอียด หลักธรรมที่นำเสนอ ก็คือ หลักศีลธรรม เพราะหลักศีลธรรมเป็นเครื่อง
ควบคุมหรือแบบแผนในการประพฤติดีปฏิบัติชอบทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นบรรทัด
ฐานให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้สังคมเป็นปกติสุข

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงความสำคัญของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในสมัยก่อน หลักธรรมนี้มีหลายหมวด เช่น หมวดตน หมวดความไม่ประมาท หมวดกรรม หมวดทาน หมวดทุกข์ หมวดปัญญา หมวดบาป หมวดบุคคล หมวดบุญ หมวดวาจา หมวดความเพียร หมวดความสัตย์ หมวดศรัทธา หมวดสันโดษ หมวดสมณะ หมวดสามัคคี หมวดศีล หมวดความสุข หมวดคบหา รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดมาไว้ แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธาของชาวอีสานที่มีต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

คำสอนที่ปรากฏในเรื่องธรรมดาสอนโลกเป็นสื่อที่นำมาใช้สอนโดยตรง เพราะคำสอนเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความคิดทางศาสนา หรือ การชี้แนะวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ผู้คนในสังคม ผู้ที่นำมาใช้สอน คือ พระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ นำมาสอนบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่มสาว คนแก่ ผู้ปกครอง และคำสอนเหล่านี้สามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์เพราะคำสอนมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ มากมาย เช่น การทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา การครองเรือน การคบหาสมาคม ความประมาทและความไม่ประมาทเป็นต้น เนื้อหาคำสอนนี้จะเน้นให้ผู้คนให้มีความรัก ความสามัคคี อดทนต่อทุกข์ ไม่เป็นคนลืมหืมบุญคุณคนอื่น คำสอนเหล่านี้จะเป็นสิ่งคอยเตือนสติให้คนเราไม่ประมาทในชีวิต

คำสอนในทางพระพุทธศาสนาครบทุกบาทในเรื่องคำสอนอบรมให้ข้อคิดเตือนใจในเชิงให้ข้อคิดกับประชาชนทั่วไป ในสังคมนั้นมีคนหลายระดับ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามเพศ วัย ฐานะ ถึงแม้คนจะมีความหลากหลายและแตกต่างกันก็ตาม คำสอนก็ยังมียุทธศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้ในเชิงสั่งสอนคนในสังคมนั้นได้หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ปกครอง กัมมิตศ พิศาธรรม กลุ่มผู้นำครอบครัว ก็มีพรหมวิหารธรรม กลุ่มคนทำงาน ก็มีหลักศีล ๕ เป็นหลักให้ประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งผู้ที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามทำให้ได้รับความสุขความสำเร็จในด้านการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

ในการที่จะทำให้สังคมสงบสุขได้นั้นประการหนึ่ง คือ คนในสังคมควรจะเป็นคนดี ซึ่งการที่จะเป็นคนดีได้นั้นต้องได้รับการอบรมสั่งสอนในหลายเรื่อง แต่เรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องศีลธรรม โดยนอกจากจะไม่ประพฤติผิดศีลธรรมแล้วยังต้องมีการทำบุญทำทาน ไม่ทำบาปด้วย

จากเนื้อหาของคำสอนที่ปรากฏในเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพสังคม ค่านิยม ตลอดจนทัศนคติของชาวอีสานในยุคนั้นเป็นอย่างดี อีกทั้ง ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมอีสานที่ปรากฏในเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้ สามารถจำแนกออกได้อยู่ ๒ ประการด้วยกัน

๑. ระดับโลกียะ คือ พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับโลกมุ่งสั่งสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมประสบความสุข ความเจริญในการดำเนินชีวิตอยู่ในโลก มีความเอื้ออาทรต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างราบรื่นจะเห็นจากคำสอนในระดับนี้มุ่งเน้นในเรื่องโลกียสุข คือ สอนให้ปฏิบัติตนเพื่อความสุขในภพนี้ และเพื่อหวังผลในชาติหน้าด้วย ซึ่งมีความเชื่อว่า กรรม และบุญบาปเป็นตัวกำหนดในการเวียนว่ายตายเกิด ชาติภพ และนรกสวรรค์

๒. ระดับโลกุตระ คือ พระพุทธศาสนามุ่งให้พิจารณาสภาวะธรรมเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ประชาชนเชื่อกันว่า คนที่จะเข้าถึงนั้นมีเฉพาะสมณะผู้บำเพ็ญเพียรเท่านั้นที่จะสามารถเข้าถึงนิพพานได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาคุณธรรมในเรื่องธรรมดาสอนโลกเป็นที่น่าสนใจพบว่า คุณธรรมที่ปรากฏนั้นจะเป็นคุณธรรมของคฤหัสถ์เสียมากกว่า ส่วนคุณธรรมของสมณะนั้นจะพูดไม่มากนัก นี่ก็แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนี้จะเน้นไปที่คฤหัสถ์ ในที่นี้ก็เพื่อจะให้คฤหัสถ์ได้มองเห็นความสำคัญของการครองชีวิต ความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน ความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน และความสามัคคีในหมู่คณะ อีกทั้งทางด้านภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมนี้เป็นภาษาไทยน้อย ในที่นี้เราจะเห็นว่าในสมัยก่อนภาษาไทยน้อยนั้นมีคุณค่าและมีบทบาทต่อชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมทำให้วิถีชีวิตของชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสานหลายอย่างถูกลืมเลือนพร้อมๆ กับการยอมรับเอาสิ่งใหม่ๆ

ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของถิ่นอื่นเข้ามาแทน ภาษาที่เคยใช้อยู่ในสังคมอีสานมาเป็นเวลานานเริ่มมีบทบาทลดน้อยลงจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งจะต้องทำนุบำรุง อนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานั้นครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง ธรรมดาสนโลก ได้พบข้อที่น่าศึกษาอีกหลายประการที่ผู้ศึกษาเห็นว่าน่าจะศึกษาเพื่อเผยแพร่ให้กับสังคมรับรู้ ประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อมีดังนี้

๑. ศึกษาเรื่อง **ชะล่า** ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสนโลก ในเรื่องนี้เป็นที่น่าศึกษา เพราะชะล่าเป็นคำที่ใช้ในภาคอีสาน ซึ่งยังมีคนอีกหลายกลุ่มที่ยังไม่เข้าใจในเรื่อง ชะล่า ที่ชาวอีสานพูดกัน

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานในด้านอักษรไทยน้อยกับ อักษรล้านนา เพื่อให้เห็นความแตกต่าง และสภาวะของวรรณกรรมเพื่อจะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมไทยในปัจจุบัน

๓. สถาบันการศึกษาทุกระดับในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรมีการปรับใช้หลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่อง ภาษาไทยน้อย ตลอดจนศึกษาภูมิปัญญาของ บรรพชน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรัก และความหวงแหนต่อมรดกทางภาษาอันมีคุณค่าของบรรพชน

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

คัมภีร์ไบเบิลเรื่อง ธรรมดาสอนโลก ๑๔๓ แผ่น ม.ป. มาจากวัดแจ้งสว่างนอก อำเภอบางแพ จังหวัดขอนแก่น

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources)

กระทรวงศึกษาธิการ. เอกสารการนิเทศการศึกษาวรรณกรรมจากบ้านใน. กรุงเทพฯ :

คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔

กระแสร มัลยาภรณ์. วรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์, ๒๕๒๙

การศึกษานอกโรงเรียน. สุภาจิตอิสาน. อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๓๑.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ : มปป. ๒๕๔๒.

จิรัฏฐร แก้วภู. ภาพยนตร์กลอนอิสาน. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. อิสาน ๒ อิสานปัญหา หมอยากลางบ้าน ไหรจารย์พื้นเมือง. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔.

เจริญ ต้นมหาพราน. ประเพณีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด จำกัด, ๒๕๓๘

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วจ. วิถีความคิด -วิถีชีวิตชาวอิสาน. มหาสารคาม : อาศรมวิจัย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๔๑.

ยอร์ช เซเดส์, ศ. **ตำนานอักษรไทย**, โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, ๒๕๐๕.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. **วรรณคดีและประวัติวรรณคดี**. กรุงเทพฯ; โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

จิตติมา อนุกุลวรรณะ. **ไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารและตำราสถาบันราชภัฏสวน

ดุสิต. ๒๕๔๐.

ดิเรก น้อยคา. **ภูมิปัญญาพื้นเมือง**. ขอนแก่น : ศิริชัยการพิมพ์, ๒๕๓๖.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

ถิ่นฐานเดิมรอบแคว้นแดนไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิมพ์ใจบรรณกิจ, ๒๕๓๓.

นภดล ทองโสมิต. **ขุมปัญญาแห่งอีสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านจัดสรร, ๒๕๓๒.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. **วรรณคดีเกี่ยวไทยกับประวัติศาสตร์**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, ๒๕๒๐

บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล. **ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน**. ขอนแก่น :

โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔.

_____. . **พะเยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนลาวล้านช้าง**, ขอนแก่น, โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔

ปริญญาณ ภิกขุ, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, อุบลราชธานี, โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐

ปรีชา พิณทอง, **แผนภาพิตโบราณอีสาน**, อุบลราชธานี, ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔

_____. . **รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๑**. อุบลราชธานี, ศิริธรรมออฟเซ็ท, ม.ป

_____. . **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ**, อุบลราชธานี, ศิริธรรม, ๒๕๓๒

ประมวณ พิมพ์เสน. **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕.

_____. . **รวมผล ๒**. ขอนแก่น, ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๖

ผ้าทออีสาน. เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ม.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมญชิต**, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระอริยานุวัตร. **ประเพณีและวรรณคดีเก่าของอีสาน.** กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภะ
การพิมพ์, ๒๕๒๖.

พระครูสุเทพสาครคุณและคณะ. **มรดกไทยอีสาน ฉบับสมบูรณ์.** ขอนแก่น : โรงพิมพ์
คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ และคณะ, **คลังธรรม เล่ม ๑,๒,๓,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียง
เชียงใหม่, ๒๕๔๖.

พระมหาโกวิท สิริวณโณ และคณะ. **มรดกอีสาน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พิมพ์ รัตนคุณสาสน์, **พิมพ์กวีศรีอีสาน,** ขอนแก่น, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยขอนแก่นและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดพิมพ์,
๒๕๔๐

เพ็ญศรี ตุ๊กและคณะ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน ศิลปกรรม.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลง
กรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ภาวดี มหาจันทร์. **พื้นฐานอารยธรรมไทย.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ วิทยาเขตขอนแก่น. **อีสานคดี.**

ขอนแก่น :

ศิริภักดิ์ออฟเซต, ๒๕๔๐.

มานิต วัลลิโกดม. **เมืองโบราณพระธาตุพนม.** กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ม.ป.

มนัส สุขสาย. **ธรรมดาสอนโลก.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. อุบลราชธานี : มุนมั่งไทยอีสาน,
๒๕๔๒.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **มรดกอีสาน.** กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์, ๒๕๒๑.

สำเนียง ปัสสามูล. **ธรรมดาสอนโลก.** ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒,

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยอีสาน. ภาคอีสาน-กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม

วัฒนธรรม

ไพบูลย์นาคไทยพาณิชย์. ๒๕๔๗

สายทิพย์ นุกูลกิจ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยอีสาน. กรุงเทพฯ : ศรีนครินทรวิ
โรฒ,

๒๕๓๓.

สื่อน้ำ จันทร์เพ็ญ. มุลมังดังเดิม. กาศสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, มป.

สำเนียง ปัสชามูล. ธรรมดาสอนโลก. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒.

สุจิตรา อ่อนค้อม, ร้อยแปดปัญหาชีวิต เล่ม ๑, กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์,

๒๕๔๗

———. การสร้างสันติภาพโลกแบบยั่งยืน, กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์,

๒๕๔๖

สิทธิา พินิจภูวดล. วรรณคดีเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : รามคำแหง, ๒๕๑๗

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติในภาคใต้. กรุงเทพฯ : กุ
สยาม

การพิมพ์, ๒๕๒๕

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้า
ประวัติ

ศาสตร์ไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๓.

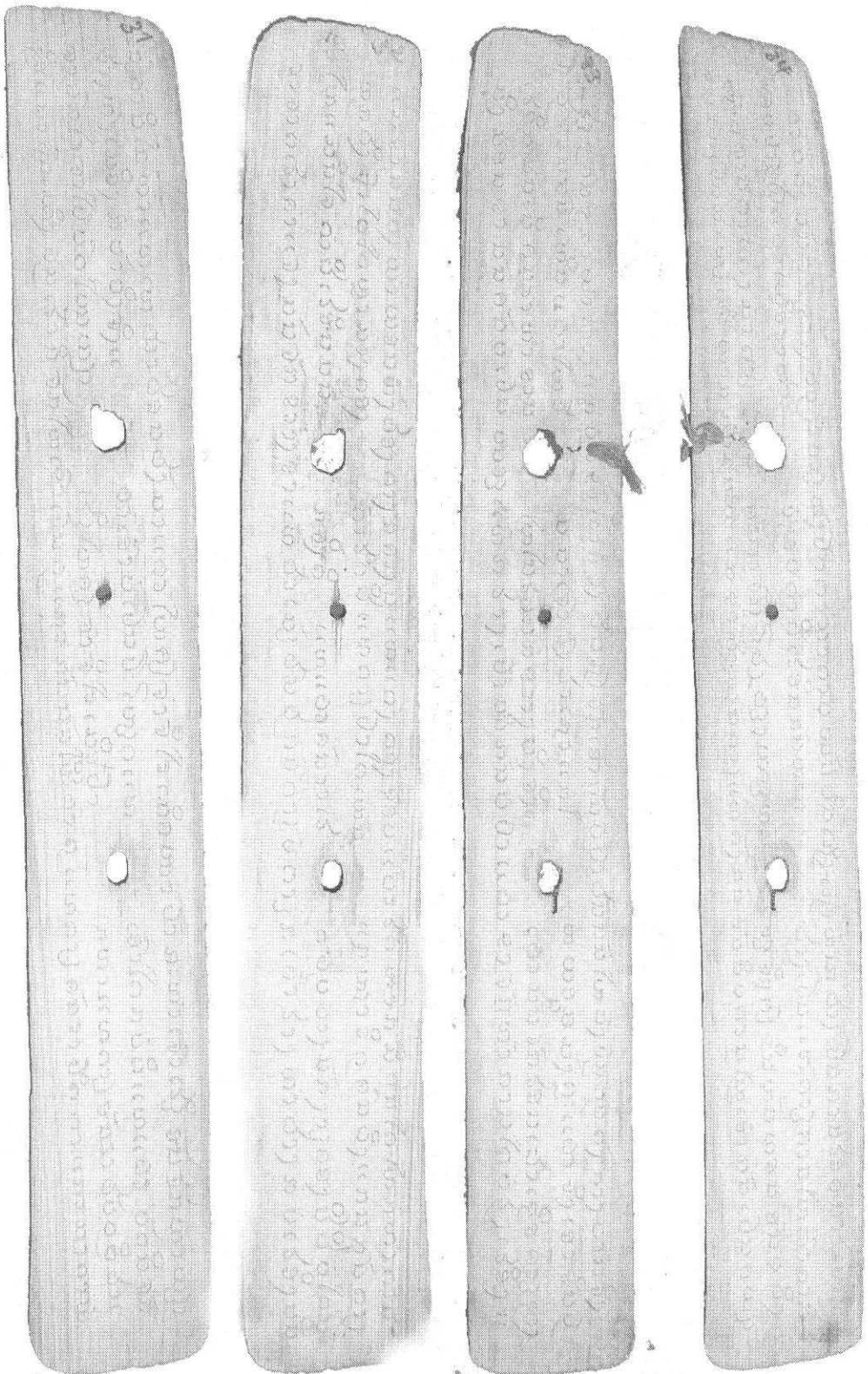
อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

อุดม วโรตม์สิริขัตติภ, ศ.ดร.ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา ภาษา : ความรู้เบื้องต้น,

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๗.

ภาคผนวก

၁၀၉
၁၀၈
၁၀၇
၁၀၆
၁၀၅
၁၀၄
၁၀၃
၁၀၂
၁၀၁
၁၀၀
၉၉
၉၈
၉၇
၉၆
၉၅
၉၄
၉၃
၉၂
၉၁
၉၀
၈၉
၈၈
၈၇
၈၆
၈၅
၈၄
၈၃
၈၂
၈၁
၈၀
၇၉
၇၈
၇၇
၇၆
၇၅
၇၄
၇၃
၇၂
၇၁
၇၀
၆၉
၆၈
၆၇
၆၆
၆၅
၆၄
၆၃
၆၂
၆၁
၆၀
၅၉
၅၈
၅၇
၅၆
၅၅
၅၄
၅၃
၅၂
၅၁
၅၀
၄၉
၄၈
၄၇
၄၆
၄၅
၄၄
၄၃
၄၂
၄၁
၄၀
၃၉
၃၈
၃၇
၃၆
၃၅
၃၄
၃၃
၃၂
၃၁
၃၀
၂၉
၂၈
၂၇
၂၆
၂၅
၂၄
၂၃
၂၂
၂၁
၂၀
၁၉
၁၈
၁၇
၁၆
၁၅
၁၄
၁၃
၁၂
၁၁
၁၀
၉
၈
၇
၆
၅
၄
၃
၂
၁

אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה

אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה

אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה

אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה
אשר יצאנו ממצרים ויהי ביום הזה

Handwritten text on a palm leaf, likely in Tamil script. The text is arranged in a single column and includes several circular holes for binding.

Handwritten text on a palm leaf, likely in Tamil script. The text is arranged in a single column and includes several circular holes for binding.

Handwritten text on a palm leaf, likely in Tamil script. The text is arranged in a single column and includes several circular holes for binding.

Handwritten text on a palm leaf, likely in Tamil script. The text is arranged in a single column and includes several circular holes for binding.

[illegible][illegible][illegible]

၆
အသံသယသိလေဟေတု၊ နိဗ္ဗာန်သံသယသိလေဟေတု၊ နိဗ္ဗာန်သံသယသိလေဟေတု၊
သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊
သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊
သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊ သံသယသိလေဟေတု၊

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระครูศรีปริยัติมงคล (ภาวิธ) สิริมกุลโล (คำภีบาล)
เกิด : วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๙๓ บ้านเลขที่ ๙๓ หมู่ ๕ บ้านนาหว้า ต.
บ้านเม็ง

อ. หนองเรือ จ. ขอนแก่น

อุปสมบท : วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๔ ณ วัดร่มประดู๋ บ้านนาหว้า ต.
บ้านเม็ง

อ. หนองเรือ จ. ขอนแก่น

การศึกษา : สอบได้ น.ธ. เอก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ จากสำนักวัดร่มประดู๋ บ้าน
นาหว้า

ต. บ้านเม็ง อ. หนองเรือ จ. ขอนแก่น

สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยคเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ จากสำนักเรียนวัดพุทธภูมิ ต.
สระเต้ง

อ. เมือง จ. ยะลา

จบการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) สาขา พุทธศาสนา

เอกปรัชญา จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น รุ่นที่ ๔๗ เมื่อปี ๒๕๔๔

ตำแหน่งปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดร่มประดู๋ บ้านนาหว้า ต. บ้านเม็ง อ. หนองเรือ

จ. ขอนแก่น

เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ ต. บ้านเม็ง อ. หนองเรือ จ. ขอนแก่น

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดร่มประดู๋ บ้านนาหว้า ต. บ้านเม็ง อ. หนองเรือ จ. ขอนแก่น